

V Ljubljani, v februarju 1921.

POPOTNIK

PEDAGOŠKI IN ZNANSTVEN LIST.

Letnik XLII.

Štev. 1—3.

Vsebina:

Razprave:

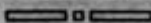
1. <i>K. Ozvald</i> : O vzgoji in vzgojevalcih	1
2. <i>Dr. Ivan Lah</i> : J. A. Komensky	9
3. <i>Prof. Fran Jeran</i> : Osnutek učnega načrta za geometrijo in geometrijsko risanje na meščanskih šolah	21
4. <i>Pavel Flerč</i> : Nekaj smernic za sestavo podrobnega učnega načrta za zemljepis in zgodovino	28

Iz šolskega dela:

1. <i>Luka Lavtar</i> : Iz teoretičnega dela posebnega ukoslovja iz računstva	34
2. <i>Elza Kukovčeva</i> : O nazornem uku	43
3. <i>Alb. Planer</i> : Osnutek za pripravo zemljep. pouka o Sloveniji	45

Razgled:

A. Slovestvo. <i>Fran Erjavec</i> in <i>Pavel Flerč</i> : <i>Fran Levstik</i> , Izbrani spisi za mladino. — <i>Ivo Trošt</i> : Moja setev. — <i>Engelbert Gangl</i> : Zbrani spisi za mladino II. — <i>Gregoričeva (Štepančičeva) Marica</i> : Otroški oder. — <i>I. T. Srbska</i> početnica. — <i>Louvo Tepina</i> : Podkovstvo	48
B. To in ono. <i>Dr. Simon Dolar</i> : † <i>Dr. Gvidon Sajovic</i> . — <i>Vekoslav From</i> : Stavnica za učence — učilo delovne šole. — <i>Marijonetna gledališča</i> . — <i>Masaryk</i> o nalogah šole. — <i>Narodni podmladak</i> . — <i>Iskre</i> . — <i>Dr. Franc Derganc</i> : Filozofski slovar	50

Last in založba

Udruženja Jugoslovanskega Učiteljstva. — Poverjeništvo Ljubljana.

Tiska „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani.

POPOTNIK izhaja 15. dne vsakega meseca v zvezkih in
stane na leto 30 K, pol leta 15 K, četrť leta
:: 7.50 K. Posamezni zvezki stanejo 4 K. ::

Naročnino in reklamacije sprejema „Zavezin“ blagajnik Fr. Luznar v
Kranju. — Rokopise je pošiljati na naslov:
Pavel Flerč, okr. šolski nadzornik v Ptuju.

Za uredništvo odgovoren: Anton Sterlekar.

POPOTNIK

PEDAGOŠKI IN ZNANSTVEN LIST

LETNIK XLII.

1921.

UREDIL

PAVEL FLERÈ

LAST IN ZALOŽBA

„UDRUŽENJA JUGOSLOVANSKEGA UČITELJSTVA“
POVERJENIŠTVO LJUBLJANA

NATISNILA „UČITELJSKA TISKARNA“ v LJUBLJANI

POPOTNIK

POPOTNIK IN ZAVRŠNE LISTE

POPOTNIK IN ZAVRŠNE LISTE

VIII 9 36586 dv

030024410

KAZALO LETNIKA XLII.

Razprave:

<i>Derganc Franc dr.:</i> Dr. France Veber „Uvod v filozofijo“	110
<i>Dolar Simon dr.:</i> Kako dvignemo ljudsko izobrazbo in vzgojo	117
Prispevek k matematični terminologiji	163
<i>Družovič H.:</i> Podlaga metodiškemu pevskeemu pouku v osnovni šoli	168
<i>Flerè Pavel:</i> Nekaj smernic za sestavo podrobnega učn. načrta za zemljepis in zgodovino	28
<i>Gobec Regina:</i> Psihologija čustva in psihofizični proces	123
Socialnost spoznaje	193
<i>Jeran Fran:</i> Osnutek učnega načrta za geometrijo in geom. risanje na mešč. šolah	21
<i>Kobal Josip:</i> Zavodi za slepce	197
<i>Lah Ivan dr.:</i> J. A. Komensky	9
<i>Ozvald Karel dr.:</i> O vzgoji in vzgojevalcih	1
<i>Suher Fr.:</i> K vzgoji o upodabljalni umetnosti	57
<i>Trstenjak-Holjac B.:</i> Davorin Trstenjak	105
<i>Vajda Fr.:</i> Specijalizem ali metodizem	65
<i>Wester Jos.:</i> Prosvetni Glasnik	68
<i>Zgeč Franjo:</i> Pijančevanje, družba in vzgoja	127

Iz šolskega dela:

<i>Drnovšek Fran:</i> Samostojnost učenčeva pri računstvu	81
<i>Godec Marija:</i> Prispevek za delovno šolo	178
<i>Kolnik:</i> Kako računimo	209
<i>Kukovec Eliza:</i> Sistematične vaje za logično spisovanje	204
Spominsko učvrščenje učne snovi	142
<i>Lavtar Luka:</i> Iz teoretičnega dela posebnega ukoslovja iz računstva	34
<i>Petriček A.:</i> Še enkrat pouk v naravi	174
<i>Pipenbacher Jos. dr.:</i> Pouk latinščine na prvi stopnji	73
<i>Planer Albin:</i> Osnutek za pripravo zemljep. pouka v Sloveniji	45
<i>Sadar V., Mirko:</i> Kako zbudimo umetniški čut v otroku	138
<i>Spreitz A.:</i> Iz prakse za prakso	180
<i>Turk A.:</i> Donesek k podrobnemu učnemu načrtu iz zemljepisja	83

Razgled:

A. Slovtvo.

<i>Bevk France:</i> Pastirčki pri kresu in plesu. (Pav. Flerè).	150
<i>Bezjak J. dr.:</i> Obča zgodovina vzgoje in pouka. (Pav. Flerè)	89
<i>Breznik A. dr.:</i> Slovenski pravopis. (J. K.)	91
<i>Brinar Josip:</i> Čitanka za meščanske šole. II. (-t.)	214
Slovenska slovnica za osnovne šole. I., II. del. (Dr. Jos. Tomišek)	209
<i>Čvijič J. dr.:</i> Govori i članci	183
<i>Čika Jova — Gradnik:</i> Kalamandarija (Pav. Flerè)	150
<i>Dolenc H. dr.:</i> Izbrani spisi	182
Državen mladinski list	93
<i>Fink Fr.:</i> Posebno ukoslovje učnega jezika v osnovni šoli (Pav. Flerè)	147
Zbirka najvažnejših naredb in odredb (-è)	181
<i>Gangl Engelbert:</i> Zbrani spisi za mladino. II. (F.)	49
<i>Gregoričeva (Stefančičeva) Marica:</i> Otroški oder (I. Š.)	49
<i>Gulič Goldon:</i> Parni kotel	182
<i>Lésica-Lokoršek-dr. Molè:</i> Prva srbska ali hrvatska čitanka. (Mil. R. Majstorović)	48
<i>Levstik Fran:</i> Izbrani spisi za mladino. (E. Gangl)	149
<i>Melik A.:</i> Jugoslavija. Zemljepisni pregled. I. (-è)	93
<i>Novak Fr.:</i> Slovenska stenografija	181
<i>Novak Josip:</i> Slovenska vadnica za nemške šole. (Dr. V. Strmšek)	87
<i>Ozvald K. dr.:</i> Logika. (Dr. J. Dolar)	88
Novo življenje — nove naloge (Fr. Vajda)	147
Pedagoški Letopis S. Š. M. XVIII. (-è)	140
<i>Pivko-Schaup:</i> Telovadba (-k.)	215
<i>Reisner J.:</i> Fizika za višje razrede srednjih šol. (Dr. S. Dolar)	151
<i>Robida A.:</i> Slovenska stenografična čitanka	151

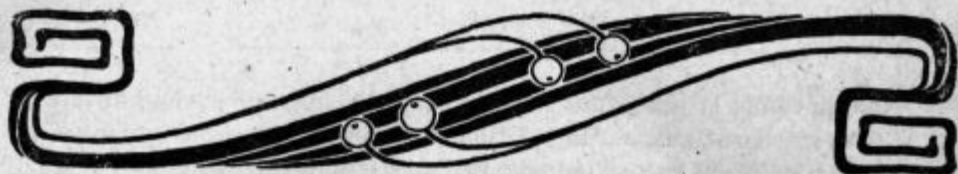
Srbska početnica	50
<i>Stanojević M. M.</i> : Zemljepisna čitanka (-è)	150
<i>Šilih G.</i> : Nekoč je bilo jezero	182
<i>Tavčar I. dr.</i> : Zbrani spisi VI.	183
<i>Trošt Ivo</i> : Moja setev (F.)	49
<i>Weber Fr. dr.</i> : Uvod v filozofijo. (Dr. S. Dolar)	145
<i>Waschtetova Ilka</i> : Pravljice. (Pav. Flerè)	151

B. Časopisni vpogled:

I. Znanstveni in pedagoški članki	94, 151, 183, 216
II. Iz šolskega dela	94, 154, 185, 217
III. Iz zgodovine in vzgoje šolstva	94, 155, 187, 218
IV. Iz šolske organizacije	187, 218
Glasnik Geografskog Društva. (F. Vajda)	188
Kres. (F. V.)	188

C. To in ono.

Češčina na srednjih šolah v Jugoslaviji	159
Čitajmo časnike na osnovni šoli. (A. Spreitz)	159
† Davorin Trstenjak	97
Dolžnost narodnega učiteljstva	158
† Dr. Gvidon Sajovic. (Dr. S. Dolar)	50
Drobne pedagoške novice	190—191
Schools of To-Morrow	190
Dekliški kolegij	190
Angleško filozofsko društvo	191
Rabindranath Tagore	191
Pedagoška centralna biblioteka v Leipzigu	191
Prvi nemški kongres za moralno pedagogiko	191
† Adolf Stöhr	191
Dunajska šolska reforma	191
L' Ecole Plein Air	220
Razširjenje višje pedagoške šole. (S. Ratković)	221
Zborovanje šolskih reformerjev v oktobru v Berlin-Lankwitzu	221
Zborovanje pacifističnega učiteljstva v oktobru v Berlin-Lankwitzu	221
František Drtina (-è).	219
Glosa v prostem spisju. (Francčev)	157
Iskre. (Iv. Cankar)	55
Kongres profesorskega društva. (F. V.)	189
Kmetijski pouk v osnovnih šolah. (F. Kranjc)	158
Lažnjivi pregovori. (F. V.)	220
Marijonetna gledališča. (Dr. I. L.)	53, 104
Mašaryk o nalogah šole	54
Mednarodni kongres srednješolskih profesorjev v Parizu. (Dr. P. Breznik)	100
Načrt šolskega zakona	189
Nadaljna izobrazba in valutno vprašanje. (-è)	159
„Narodni pomladak“	54
Nekaj starega	190
Novi šolski zakon v Čehoslovaški republiki	101
Posebna šolski zakon za meščanske šole. (P. Flerè)	219
Pospeševanje mladinske književnosti	101
Pripombe k ustavnemu predlogu o znanosti in umetnosti. (F. Kranjc)	98
Priprava mladine za kmetijstvo	190
Reforma naše srednje šole. (F.)	156
Sanitetne šolske odredbe v francoski Švici	159
Sokolski vaditeljski tečaj. (Ivo Janežič)	99
Srednje šole v Srbiji in Črnigori	158
Stavnica za učence — učilo delovne šole. (V. From)	54
Ustavni predlog o znanosti in umetnosti	97
Zadružna naobrazba	189
<i>Dr. Fran Derganc</i> : Filozofski slovar. (Nadaljevanje iz letnika XLI.) 55, 103, 159, 191, ...	222
Popravki	191

K. OZVALD:

O VZGOJI IN VZGOJEVALCIH.¹

„Vedno sta bili luč pa tema na svetu; toda oboje, luč in tema, je večinoma v preteklosti stalo bolj jasno in bolj istinito pred očmi človeka. Temo v nje polnem mraku je bilo gledajočim očem lažje spoznati. Zdaj se tema dozdeva luč, a luč je postala tema.“
Pestalozzi.

Nedavno sem se vozil iz Maribora v Ljubljano. Sedel sem v oddelku „za nekadilce“. Na Zidanem mostu vstopi nov sopotnik ter si prižge cigareto. Prosim ga v svojem in v imenu dame, ki se je vozila z menoj, naj ne kadi. Pravi, da se za tako prošnjo ne zmeni, na kar ga z besedo zavrnem. A mož mi ponudi „čušku“, takšno, da mi „žube utuče“. Ker se mi je zdelo, da bi ta človek bil v stanu, svojo grožnjo vresničiti, zato umolknem. Tudi na sledečo pripombo njegovo, da me je takega obnašanja „med izobrazenci“ gotovo naučila „kulturna Avstrija“, nisem ničesar omenil.

Da vam je vedenje čudnega sopotnika dano v presojo, bi pač gotovo rekli, da je tak človek — neotesan, neizobražen, neolikan, da mu manjka vzgoje, ali kaj podobnega. Besede „olikan“, „izobražen“, „omikan“, (dobro) „vzgojen“... se večinoma rabijo ena za drugo, čeprav se njihovi pomeni v istini ne krijejo. Najširši pomen ima beseda „vzgoja“ in sorodne: vzgajati, vzgojen, vzgojevalec, vzgojstvo...

Vzgoja je izbiranje, tako veli Förster. In sicer izbiranje raznih svojstev (teženj, sposobnosti, sil...), ki jih dete, otrok, mladenič, dekle... bogato izkazuje v inventarju svoje samobitnosti po telesu in po duši. Veliko je teh svojstev, pravim, saj že o tem ali onem samosrajčniku, ki je jedva shodil, slišimo, da je: zvedav, izbirčen, trmast, nasilen, levičen, škilav, tenkosluh, bolehen, požrešen... Ako pa se ozremo na abecedarčka ali malo šolarico, tedaj mora večče oko priznati, da je ta inventar naravnost nepregleden, bodisi da je otrok: trmast, da ljubi cvetice ali to in to vrsto živali, da spretno prime za to ali ono delo ali pa da ni za noben „pravi posel“, marveč da „ima pogled v zvezde obrnjen“, da očituje posluš za petje, da je usmiljenega srca, plah, dober računar, vztrajen, lažnjiv, da tiči rad v knjigah, itd. itd., kratko — da „mu je (ni) dano to in to.“

¹ Javno predavanje na ljubljanski univerzi dne 16. jan. 1921.

Naloga tistih, ki jim je poverjena vzgoja, bi imela v prvi vrsti biti ta, da v pravem času izberemo zdaj to (umsko, telesno ...) svojstvo mladega bitja ter ga skušajo najprikladneje razvijati, zdaj ono lastnost (značaja, čustvovanja ...) ter ji ali s preziranjem in neupoštevanjem vzemo pogoje za obstanek (n. pr. preobčutljivosti) ali odkažejo drug pravec (n. pr. gonu k razdevanju) ali pa bi jo hoteli na pravi način preinačiti, požlahtniti, obrezati (n. pr. trmo, lažnjivost). Kajpada je pri tem načelne važnosti vprašanje, katero izmed gojenčevih svojstev zasluži, da ga negujem, katero, da mu zabranim razmah, katero, da ga izstradam ali pa kar izruvam.

Vzgojevalec, ki uspešno izvršuje svoj posel, je — delavec, podobno drugim delavcem z roko ali duhom, in obenem do neke meje umetnik. Z zadnjo besedo bi hotel reči, da je vzgojevanje posel, ki se ga je le deloma mogoče priučiti, in da je najzanesljivejši porok za uspeh na tem poprišču — prirojen dar, to se pravi, da ti „je dano“, se pri negovanju, zabranjevanju, lečenju gojenčevih posebnosti vsikdar odločiti za pravo dejanje in nehanje.

Krojač in šivilja, pa naj si bosta še tako izvežbana, delata po vzorcu, stavbni mojster po načrtu in tudi ustvarjajoči umetnik gre za svojim vzorom: Finžgar n. pr. v „Obiskih“ zatrjuje, da mora imeti „misel popolnoma jasno pred seboj“ ter dalje s kar ginljivo intimnostjo pripoveduje, kako je po ljubljanskih koncertih iskal vzor za Ireno v romanu „Pod svobodnim solncem“. In prav tako bi moral — vzgojevalec (oče, mati, učitelj, duhovnik, kulturni politik ...) imeti svoj vzgojni ideal, to se pravi, moral bi jasno vedeti, kaj da hoče napraviti iz gojenca, nedorastlega, doraščajočega ali pa že dorastlega.

In kako ustreza temu zahtevku „moderna“ vzgoja? Najboljši odgovor daje moderno življenje!

Mojstrsko sliko modernega življenja je znameniti filozof Eucken l. 1914 narisal s temile par krepkimi potezami: rafinirana čutnost, brezmejni pohlep po pridobivanju, gonja za čim izdatnejšim uživanjem, divji boj za obstanek, popuščanje vseh notranjih vezi. Slika iz l. 1914 pa med tem ni obleдела, narobe, kakor da so „novi bogovi“, ki so zavladali med vojno in pa za njo, pred to sliko postavili žarko plamenico.

To je torej življenje, kakor ga pelje moderni človek, ki se rad ponaša s svojo „moderno kulturo“.

Pa kaj je pravzaprav kultura? Beseda kultura je kakor ogromen, od skrajnih do skrajnih meja segajoč krov. Kaj vse ima prostora pod tem krovom: gospodarstvo, politika, tehnika, znanstvo, umetnost, filozofija, verstvo, nrvnost, pravo...! Skratka: vse to, kar jemljemo v misel na cni strani z besedo „priroda“ (natura) in na drugi z besedo „duh“.

Priroda in duh! To bi imel biti obseg moderne kulture. Toda današnji človek je, kakor bi si bil zavezal eno oko: zanj biva ter mu nezavezano oko mami edinole priroda, to je dobrinc, ki se dado — kupiti.

Moderni svet je tega mnenja, „da človek toliko velja, kar — plača“, ter se, popolnoma v smislu tega naziranja, peha samo za ekonomskimi pa čutnimi vrednotami. Simboli naše kulture so: borza, hotel, zabavišče, dočim „modrost, pravičnost, učenost“ samevajo, nič drugači, ko — „device brez dot.“

Toda, kaj iz tega, da moderni svet pušča vso duhovno plat kulture v nemar, ne sledi morda, da take kulture, ki bi imela duhovno jedro, sploh ni? No, te vrste modrovanje bi bilo za las podobno „modrijanu“, ki ob tem in tem deževnem vremenu ne bi hotel priznati, da v istini dežuje, češ, pratika vendar danes kaže „lepo“ vreme!

V omalovaževanju duha in vseh nebrojnih vrednot, ki ležijo v tej smeri, gledam tribut, ki ga zmagalec zaenkrat plačuje — premagancu. Upajmo pa, da ne več za dolgo časa! S pomočjo bolj in bolj napredujoče tehnike je sodobni človek dobil narodo in njene sile v toliki meri v oblast, da se je ob tem obvladovanju narode način človeškega življenja temeljito izpremenil. Da si je kdo pred stotimi leti upal prerokovati današnji način potovanja in občevanja, hrane in stanovanja, zdravljenja, oblačenja, vojskovanja itd., bi ga pač njegovi sodobniki bili proglasili za blaznega. Silni uspehi na tem polju pa so današnjemu človeku tako prevzeli dušo, da se je prometejevski razkoračil in prešerno vprašuje: „Kje mi je mejnik?“

In zapel je zmagoslavno pesem o narodi. Vse to pa bi bilo brez prigovora, da se ni naposled v tem petju hreščéče oglasila disharmonija. In ta disharmonija se začenja oglašati tam, kjer prenehava u p r a v i č e n i psalm o narodi, kakor ga je že Goethe zapel materi naturi, ki nas vsepovsod obdaja in objema. Tam, pravim, se začenja disharmonija, kjer slavospev o narodi prehaja v poulično popevko o „naturalizmu“, ki ji besedilo slove tako, da bi v s a istinitost bila — naroda, da izven snovi in njenega gibanja ni ničesar in da je tudi človek „samo drobec iz svetovnega mehanizma“.

In sedaj vprašajmo sine ira et studio, kdo da si je podvrigel in kdo izvršuje v tem pogledu čudežem podobne reči. Ali nemara človek, v kolikor je „samo drobec iz svetovnega mehanizma“, to se pravi, le snovno bitje, podvrženo narodnim zakonom? Nikar! Gospodar narode je človek, v kolikor je v njem „pravir novega življenja“, drugače rečeno: človek, v kolikor nima domovinske pravice samo v svetovju narode, ampak tudi v kraljestvu duha, človek kot — n o s i t e l j d u h a , človek, ki misli, čuti, ocenjuje, hoče, se upira, moli in dela...

Naroda pa duh, to je dvoje popolnoma različnih svetov, ki izkazujeta vsak docela svojo avtonomijo. V živem človeku je teh oboje svetov po čudovitem načelu v eno spojeno na ta način, da so naši možgani, kakor pravi veliki prirodoslovec Robert Mayer, „instrument duha“, s čigar pomočjo se nam kraljestvo duha v normalnem primeru javlja, ko ta

ali oni jaz doživlja recimo istinitosti resničnega, lepega, dobrega. Človek kot kulturni človek, ki visoko čisla in neguje znanstvo, umetnost, nrvnost, verstvo, pravo..., nikar ni samo kos prirode, temveč se visoko dviga nad njo, saj je v svojem jedru bogo-človek, to se pravi — živo, od duha obvladano bitje, ki mu Goethe v visoki pesmi „Das Göttliche“ poje upravičen ditiramb, češ:

Nur allein der Mensch
vermag das Unmögliche —
er unterscheidet,
wählet und richtet;
er kann dem Augenblick
Dauer verleihen.

Čeprav pa je torej človek po svojem bistvu „državljan dveh svetov“, prirode in duha, se vendar darovi iz duhovnega sveta ne stavijo kar lagodno predenj: v kraljestvo duha marveč drži le ena pot — néprestani boj s tem, kar posameznik vsebuje samo človeškega, prirodnega. Pot je strna, a — cilj je lep.

Svojevrstnost teh dvoje svetov nam je Ivan Cankar sijajno prikazal v oni prelestni „podobi iz sanj“, ko nam, govoreč „iz dna“, to je, gledajoč z očesom genija v dno duše sebi in drugim, s čudovito plastiko slika, kako bi ljudje najrajši kakor izgajeni volkovi požrli eden drugega, kadar jim pogled mami denar — sveta vladar, in kako so isti ljudje kakor en sam človek, kako jim vsem duša utriplje po enem in istem taktu, kadar na tem ali onem mestu stopijo v kraljestvo — duha. „Pred hišo je semenj; tam so barantači, mešetarji, cigani, tatovi; od vseh strani in na vse strani brizga pohlepnost, škropi zavist, pljuje sovraštvo; kadar pa je semenj pri kraju in se barantači, mešetarji, cigani in tatovi zaklenejo vsak v svojo bajto, v tisto pravo, ki je sto klafter pod semanjo zemljo, takrat — jih ni več; en sam človek je; in ta človek je visok v svojih mislih, plemenit, brez zlega in hinavščine v svojih čustvih, čist, nesebičen, brezinejno vdan v svoji vesoljni, vsako božjo stvar objemajoči ljubezni.“

Odnosaj, v katerem se moderni človek danes nahaja do prirode, pa nam je tudi v stanu pojasniti oni na prvi pogled zagonetni pojav, zakaj se pri vzgoji mladega bitja vzgojevalec naše dobe (dom, šola, življenje) skoraj izključno, in popolnoma neupravičeno, ozira edinole na r a z u m. Pretirano negovanje intelekta, ki hodi za tem ciljem, gojencu razum kar najbolj izostriti, klije iz želje, obvladati prirodo ter preračunati v njej se javljajoče sile. Obvladati prirodo, za v s a k o ceno, to je danes predmet našega hrepenenja, ter tudi z živim človekom postopati po zakonih mehanske kavzalnosti, ki se ji dosledno pokori priroda. Kakor bi človek za reš bil — „samo drobec iz svetovnega mehanizma“! Odtod prihaja, da se danes v vzgoji tako bore malo pozornosti posveča vsem ostalim stra-

nem mladega bitja: discipliniranju raznih gonov, osobito spolnega, gojitvi onih aktov naše duše, ob katerih se nam odpira vse nepregledno in za življenje toli važno kraljestvo vrednot, vzgoji volje itd. Kakor slepi smo za resnico, ki je že Goethe opozoril na njo, češ — ein armer Mensch, an dem der Kopf alles ist! „Kakorkoli...!“, samo da — „zaslužiš“, to geslo je gibalo modernega življenja. In posledice, ki jih zaraja take vrste življenjska modrost? No, zakaj neki vidimo

— — čislati le to med nami,
kar um slepi z goljufijami, ležami?

Ko se je lanske pomladi snoval železničarski štrajk, je neki železničar zavestno dejal: „Ako nastopimo mi, bo svet strmel, kajti od nas zavisi — vse!“ Da je ta možak namesto „vse“ vzel besedo „veliko“, bi bil s tem izrekel velevažno resnico: saj vemo, da je normalen železniški promet zlasti pogoj za prehrano prebivalstva in obenem s tem pogoj zanimanju za celo vrsto drugih vrednot, osobito „kulturnih“ (znanstvo, umetnost...). Tako pa je tudi ugotovljen prevažni fakt, da razne vrste vrednot, kakor jih v bujni obilici srečavamo v življenju, ne stojе ena poleg druge, temveč ta nad ono: ako je ta in ta vrednota (n. pr. zdravje, ki zavisi od dobre hrane) sredstvo za doseg katere druge vrednote (recimo za gojitev znanstva), tedaj gre tej slednji prednost pred ono, to se pravi, da je n. pr. znanstvo višja vrednota od zdravja in da je upravičeno, v znanstvene svrhe, če treba, žrtvovati imetek, zdravje ali pa celo življenje. In zato je tudi razvidno, da gospodarske vrednote, n. pr. denar, v lestvici (gospodarskih, življenjskih, kulturnih...) vrednot nikdar ne sede na najvišjem, marveč na — najnižjem klinu, kot sredstvo za doseg te ali one, višje vrednote!

Objektivno veljavna razvrstitev vrednot, to se pravi: utemeljeno ocenjevanje sveta in življenja, oziroma njunega bogastva pa ni nekaj, kar bi se nemara tikalo le teoretskega znanstvenika, ampak stvar, ki ima tudi v praktičnem življenju kar največji pomen. Zgled! Tisti lahko da usodepolni bég ljudi od pluga na polju k stroju v tovarni, ki ga opazujejo v zadnji dobi, je za mislečega človeka nerazumljiv pojav, ker je delo na zdravem zraku pač višja vrednota, nego pa zaposlenost v otični soparici mestne veletovarne. Ocenjevanje pa, ki ti vrednoti z ozirom na njuni čin zamenjava, je nedvomno brez podlage, napačno. Ali drug zgled! Izkustvo uči, da pravni čut ljudstva prej prenese milo kazen, ki se storilcu naloži za težko telesno poškodbo, nego pa milo kazen za tatvino. Toda je li tako ocenjevanje tudi upravičeno?

Prava orientacija v obširnem in bujnopestrem kraljestvu vrednot, to je osrednji problem vzgojnega dejanja in nehanja. Kdor bi hotel (kot oče, mati, učitelj, delodajalec, upravitelj prosvete...) najprimerneje vplivati na telesni in duševni razvoj posameznega gojenca ali pa večjih so-

cijalnih enot in širjih ljudskih plasti, ta mora vsikdar najprej svojim vzgojnim ukrepom izbrati pravi, to je tak cilj, ki najbolj ustreza starostni dobi, sposobnosti, sedanjim in bodočim interesom gojenca. To velja kajpada tudi za vzgojo samega sebe, ki je višek vzgojnega prizadevanja. Zlasti pa bi trebalo, da si takrat, ko je danih več možnosti, recimo pri izbiranju poklica, v stanu, zanesljivo določiti, kateri vrednoti gre očitno prednost pred drugimi.

Seveda, če sem izbral pravi, to je najprikladnejši cilj svojim vzgojnim ukrepom, s tem še nikar ni dano poročstvo, da se ta cilj, bodi si da vzgajam koga drugega ali pa samega sebe, tudi istinito doseže. I to, kako bi se izbrana vrednota dala najuspešneje vresničiti, je važno vzgojno vprašanje; vendar pa to vprašanje stopa še le v drugi vrsti pred vzgojevalca. Prvo je in ima biti cilj, a pot do cilja je že drugotna zadeva; sicer pa se, ako ti je cilj jasno pred očmi, velikokrat pot donj odpre sama po sebi. Kjer je volja (= do cilja), tam je tudi pot, pravi tuj pregovor.

Z doznavanjem in izbiranjem vrednot, ki sta duševna akta, pa je tako, kakor z drugimi akti naše duše: tudi sposobnost za doznavanje pa izbiranje vrednot je človeku deloma prirojena, deloma priučena.

Prirojena sposobnost, osobito še videti visoke in najvišje, to je take vrednote, ki jih „rja in molji ne snedo“, in ki jih premnogi, „za vrednote slepi“ posamezniki ne opazijo, je precej redek dar izvoljenih duhov, človeških genijev „po milosti božji“, bodisi da je tem izvoljencem dana moč, „ustvarjati modre, lepe in znamenite reči“, bodisi da prešinjeni od takih vrednot čutijo v sebi neodoljivi gon, druge ljudi opozarjati na kaj nevsakdanjega in dragocenega. Junaki, vodilni duhovi in veliki možje, to so učitelji človeštva, ki „delajo za vse dobe“: modrijan (Sokrat, Tolstoj), verski genij (Kristus, Buddha), svetnik, božanski umetnik, dalekovidni politik (naš Janez Evangelist), mož jeklenih načel, izsledujoči znanstvenik in veliki izumitelj...

Slepota za vrednote je včasih neverjetno velika in se javlja tudi tam, kjer bi jo najmanj pričakovali. Čujmo n. pr., kako resen iskatelj novih vrednot na polju socialne pedagogike obtožuje „velike“ slepce! „Kako čuden prizor! Ves vzgojevalni svet pretresajo socialno-pedagogične misli; ves vzgojeslovni tisk in slovstvo imata socialno-pedagogično lice; vsi narodni učiteljski sestanki in vse mednarodne pedagogične skupščine razpravljajo socialno-pedagogična vprašanja in probleme — samo visoke šole ne vedo nič o tem svežem življenju in vročem prizadevanju; samo univerze si mašijo ušesa pred tem glasnim klicem in veselim prerivanjem; samo z učnih stolic vzgojeslovne vede, ki bi pač morale služiti življenju, vede željni in izobrazbe lačni bodoči učitelj ne sliši nič o socialni pedagogiki.“ (R. Seidel).

Pa tudi objektivna, to je „večno“ veljavna in obče obvezna razvrstitev vrednot s strogo razvidnimi zakoni o nadcenjevanju te vrednote nad ono se običajnemu smrtniku večinoma razodeva le preko vrednote odkrivajočega genija, „evangelista“. Pokličimo si samo v spomin, kako je prodiralo uvidevanje, da je ujedinjena Jugoslavija za nas nositeljica velikih vrednot, neprimerno večjih, nego je bila Avstrija! Saj še tega marsikdo ne uvidi sam, da srce in vest „več šteje, kakor vsa tiskana modrost tega sveta“. (Milčinski).

Drugim pa se je tudi doznavanja vrednot treba šele učiti in to pod vodstvom pravih, pa ob zapeljevanju krivih prerokov. Kdo bi ne vedel, da si n. pr. jedro vrednot kakor so: spoznanje, narod, domovina, čast, zdravje, žrtev, dolžnost, spoštovanje tujega imetka, ljubezen do bližnjega ali pa celo do sovražnika... človek le bolj polagoma osvoji in niti ne vsikdar brez prigovora. Kolikokrat se, kakor to prav omenja Scheler, zamenjava: kultura pa komfort, dobro pa koristno, sramežljivost pa spodobnost, spodobnost pa priderija, krščanska ljubezen pa humaniteta, zajednica (Gemeinschaft) pa družba (Gesellschaft), moralno mišljenje pa korektnost, ljubezen do slabih pa sovraštvo do močnih, srce pa sentimentalnost, pobožnost pa bigoterija, čut za poštenje pa smisel za kredit itd.

Za vest odgovornosti, ki jo tukaj na se jemlje od svojega poslanstva prešinjeni vedec in videc, pa je za vse čase označil in posvetil „vzgojitelj človeštva“ z veličajno formulo: „... Jaz pa vam pravim...“ In njena „podoba iz sanj“ je ta-le: „Tebi, romar, je ukazano od nebes, da gledaš, kar drugim ni dano gledati, da poveš, kar drugim ni dano povedati. Nimaš pravice, da bi zaklepal duri, tudi tistih ne, ki jih sam le s trepetajočo roko odpreš. Če te vabi luč iz brezdanje globočine, se moraš spustiti vanjo brez obotavljanja in brez bojazni, da prineseš ljudem to luč. Mnogokdaj ti je beseda okorna in težka, skriva se, boji se, kakor plah otrok tuje družbe; mnogokdaj okreneš glavo v stran, poveseš oči, ker tudi tebe, najbolj še tebe, naglas govorečega, je sram ljubezni. Ali vsaka beseda, iz sramu zatajena, bi te vekomaj žgala na srcu: in ti, o romar, poznaš to bolečino!“ (Iv. Cankar).

Ko bi se zavest te odgovornosti dala v dušo položiti vsem demagogom, raznim „odborom“, trgovcem za vsako, to se pravi: tudi za ceno mladih duš...!

Poleg ustvarjajočih in nove vrednote odkrivajočih veličin prvega reda je torej vsakemu narodu prav tako treba tudi veličin drugega reda, ki bi, kakor pravi Eucken, najvišje vrednote posredovali vsem skupaj in priobčevali vsakemu posebej. Pomen takega „misijonskega“ posla in podobnega dela se nam je, žalibog sijajno, razodel tekom vojne, ko je zavoljo veleobsežnih vpoklicev pod orožje, radi cenzure in drugih razlogov bolj in bolj obmolknil preroški in cilje hotenju staveči glas

oznanjevalca različnih vrednot (družinskega očeta oko in roka, šola, večkrat tudi cerkev, izobraževalno delo med širjimi sloji, parlament...).

Danes triumfira prekanjenost, zvitost, premetenost... Geslo se glasi: Jej, pij in bodi dobre volje! To je vsakokratno umovanje življenjske modrosti v dolgi vojni. Iz te gredice je vzklik tisti najodurnejši tip človeškega pokolenja, ki mu pravimo vojni dobičkar, odtod tisto vedno mučnejše otopevanje obojestranskega čuta za to, kar je „večno ženskega“, odtod strahovito naraščanje pijančevanja in tatinstva v vseh, žal, tudi v mladinskih vrstah, odtod dalje vedno večja mržnja do rednega dela in pa rastoča napetost med meščanstvom in kmetom. In kot dušo pretresujoča obtožnica vojne logike zvenijo besede matere, ki se mora zagovarjati zavoljo surovega ravnanja s svojim otrokom, te besede: „Nehajte mi govoriti o surovosti, gospod sodnik! Kaj pa je danes surovost!“ —

Kdor uvažuje, da je temelj vzgojnemu poslu doznavanje in pa razvrščanje vrednot, zanj tudi ni težko odgovoriti na vprašanje, katero starostno dobo gojenca obsegaj vzgoja.

Ako vzamemo v misel, da se cela vrsta socialno nad vse važnih vrednot (plemenitost, dobrot, ljubezen, požrtvovalnost, pridnost, poštenje, vestnost...) z vsem svojim bistvom človeku odkrije še le v zrelejših letih, zlasti ob izvrševanju poklica, tedaj pač moramo priznati, da se prava vzgoja, to je samovzgoja, ki ji je jedro v tem, da sam daješ smernice svojemu oblikovanju, začenja takrat, ko je človek dorastel, osobito v težkih položajih življenja. In še le zakoncema se n. pr. popolnoma razodene globoka in plodovita resnica, da je najzvestejši vodnik po zakonskih potih, ki drže do studencev življenja, lahko pa tudi v puščavo, edinole visoko, do nebes visoko spoštovanje enega pred drugim. Navzgor potemtakem vzgoji ni stavljen nikak skrajni mejnik, nikak „terminus, post quem non.“

Kaj pa navzdol? Kje je tista točka, ki bodi — terminus, ante quem non? Da je z vzgojo otroka treba začeti že v „predšolski“ dobi, o tem pač ni nobenega dvoma; saj si otrok med prvim in šestim letom, pod danimi pogoji, razmeroma več pridobi, nego pa pozneje do smrti, ko se vendar v tej dobi navadi: govoriti, rabiti svoja čutila in ude, sé v prostoru orijentirati itd.

Toda pod konec prvega leta se začenja že drugo razdobje v razvoju otroka. Pred njim pa leži prva, dojenška doba, ki obsega nekako prvih devet mesecev otroškega življenja. Otroški zdravniki (pedijatri) povdarjajo, da je materam mogoče, že v prvih osmih tednih ustvariti krepak osnutek za poznejši razvoj otrokovega značaja: ali otrok, mladenič, dekle, mož, žena pozna pa spoštuje red in snago, disciplino, zmernost v tem in onem, vse to nemalo zavisi od tega, kako je mati ravnala

z jedva rojenim nebogljencem. Kolikokrat postane že dojenec, ki mu je jedva osem tednov, huda pokora vsej hiši samo zato, ker ga mati brž prve dni ni navadila na točnost in zmernost pri dojenju ali pa ker ga je naravnost razvadila z nepotrebnim pestovanjem ali zibanjem. Principiis obsta...

Pa tudi rojstvo otroka ni skrajno izhodišče vzgojnemu dejstvom. Nauk o dednosti vedno glasneje oznanja, da se prirojene in čestokrat tudi pridobljene lastnosti preneso od starišev na otroka: zato ta nauk staršem in tudi vsem doraščajočim obojega spola nalaga najsvetejših dolžnosti „za rod, ki še rojen ni“, pa tudi za rod, ki še — spočet ni!

Tu pa si vzgojevanje drugih in vzgojevanje samega sebe že podaje roko ter obenem izpričuje, da je vzgojevanje človeštva kulturni proces, ki stremi kvišku v obliki spirale, v kateri življenje posameznika pomenja le nezatno daljico. Odločilnega pomena za vzdig te spirale pa je pojmovanje vzgojnih nalog v socialnih enotah, ki jim je sojeno trajnejše življenje, nego pa posamezniku: v rodbini, narodu, državi, človeški družbi... Osobito rodbina se mi zdi, da določuje dvižni kot omenjeni spirali. Zato pritrjujem Goethejevim besedam:

Matere bi lahko vzgojene otroke rodile,
ko bi — same prej vzgojene bile!

DR. IVAN LAH:

J. A. KOMENSKY.

(1592—1670.)

Ko sem ob času svetovne vojne v tistem zatišju avstrijskih internatov gledal svetovni vihar, zdelo se mi je, da se dviga nad prostranimi ruskimi poljanami mogočna siva glava — slovanskega filozofa Leva Tolstega; in ko sem pregledoval krvave dogodke tridesetletne vojne, sem zapazil za njimi veličastno postavo velikega slovanskega pedagoga Komenskega. Tolstoj ni doživel svetovnega klanja, toda oni, ki so ga preživeli, so tem bolj jasno spoznali globoke nauke njegove kristjanske filozofije; Komensky pa je preživljal vso tridesetletno vojno, in oni, ki so prišli za njim, so spoznali, da je rešitev človeštva mogoča samo po njegovih naukih; oba ta velika slovanska moža pa izhajata iz istega prvotnega izvira — iz evangelija, ki ga je prvi po dolgih stoletjih v čisti resnici oznanjal prvi veliki reformator Jan Hus.

Ako vam imenujem ta tri imena Hus — Komenský — Tolstoj, hočem vam pokazati tri največja slovanska imena, ki so stala v ospredju velikega boja za resnico v življenju. Kar je oznanil nesrečnemu človeštvu

evangelij tam v daljni Palestini, to je pokopala v svojih zidovih srednjeveška cerkev in iz njenih temnot je dvignil čisti nauk zopet Jan Hus, ki je s svojo smrtjo na grmadi potrdil resnico svojega prepričanja. Ko so vsled tega med kristjani nastale nove vojne, je bil to Komenský, ki je kazal izgubljenemu svetu luč, ki sveti v temi. In ko je potem človeštvo vkljub vsemu šlo svojo staro pot, je povzdignil Lev Tolstoj svoj glas in je kot trinajsti apostol učil svet čiste evangeljske resnice. Te tri zgodovinske postave nam kažejo pot razvoja v najvažnejšem življenjskem vprašanju. Vsaka teh oseb izpolnjuje nele svojo dobo — ampak cela stoletja; zde se nam, kakor veliki mejniki na poti življenja, ki kažejo iz napak preteklosti smer v novo bodočnost. Oni so svetovni — a so tudi narodni in za nas je nekaj ponosa v tem, da so izšli iz našega rodu, a v tem je tudi dolžnost, da jih poznamo. Imamo tudi pri nas Komenskega ulice in tu in tam imamo celo njegovo sliko; v preparandiji poznajo mogoče celo njegov življenjepis; toda to je bore malo v primeri s tem, kar je bil ta mož svoji domovini in svetu. Pri nas ga poznamo pred vsem kot pedagoga; toda on je mnogo več: on je mislec, filozof, bojevnik, mučenik, propagator najvišjih misli človeštva. In to pod pogoji, ki bi bili zmožni ubiti in uničiti najenergičnejšega človeka. Komenský je zmagal nad svetom, ki je uničil Evropo. Ko pregledamo njegovo delo in življenje, sklonimo z občudovanjem glavo pred njim. Tudi on ni vstal sam iz sebe, prinesel ga je razvoj, toda njegova mogočna postava se dviga visoko nad čas; zdi se nam kot mejnik preteklosti in bodočnosti.

Komenský je izhajal iz vrst čeških bratov. Kdo so bili češki bratje? Ko je zgorel Hus na grmadi, nastalo je na Češkem ono mogočno gibanje proti Rimu, ki ga zovemo huzitizem. Versko gibanje je dobilo namah političen in naroden značaj. In ravno to je spravilo versko stran tega gibanja nekoliko v ozadje; s početka se je pojavljala verska razlika le v tem, da se je sprejemalo obhajilo pod obema podobama; toda drugi, ki so prav razumeli reformacijo, so vedeli, da ne gre le za to, ampak za preureditev vsega življenja v evangelskem smislu. Nastalo je več verskih sekt. Nekatere — kakor n. pr. Adamiti — so zablodile v skrajnosti. Adamiti so n. pr. učili, da je človeška popolnost mogoča samo v naravnosti, kakor sta bila prva dva človeka pred izvornim grehom; odklanjali so toraj celo obleko in so živeli v gozdih. Sekte so se začele boriti med seboj. Od zunaj je pretil sovražnik; kralj Sigismund je zbiral proti Čehom križarsko vojsko in papež ga je podpiral; Čehi so našli v svojih vrstah moža, ki je bil kot vojskovodja na vrhuncu svoje dobe: Žižka je s svojimi taboriti uničil Sigismundove vojske. Toda ostalo je notranje vprašanje. Evangelij zahteva uboštvo; plemiči bi morali torej razdeliti posestva med narod; nastali sta dve glavni smeri: utrakvisti, ki so se zadovoljili z zunanji razlikami češke in rimske cerkve — in taboriti, ki so zastopali demokratično smer — danes bi rekli social-

stično, ker so zalitevali pravice mas proti plemičem. Leta 1434. je prišlo med obema smerma do bitke pri Lipanih, kjer so plemiči-utrakvisti zmagali nad taboriti-socialisti. Toda sekt s tem ni bilo konec. Plemiči so spoznali, da država ne more živeti v boju z vsem svetom, vkljub temu, da so taboriti nesli češko slavo i v nemške dežele, sprejeli so utrakvizem kot oficijelno vero in so začeli pogajanja z Rimom. Narod o tem ni hotel slišati, sekte so se razvijale naprej. Tu pa je prišel mož, ki je spoznal, da vera ni stvar boja in da se verska resnica ne sme z orožjem niti vsiljevati niti braniti. Kajti edini pravi učenik je Kristus, edina resnica v evangeliju in le življenje po evangeliju daje večno življenje. Ta mož je bil Peter Chelčický. V Chelčicah se je pojavil ta prvi verski filozof; k njemu so hiteli vsi, ki so bili nezadovoljni z bojem in vojno in so iskali resnice v Kristusu. To je bil preprost naroden filozof, mišnik, globoko veren človek, zvest učenec Husov. Nastopil je okoli l. 1450.

Peter Chelčický — pravi prof. Denis — je silna čista duša, preprosto srce, brez prevare, mož iz naroda, brez ozirov na znanost, brez lepih besedi; on sovraži svet. Je poln boga: edini cilj mu je: izpolniti zakon Kristusov. Danes bi bil revolucionar, v srednjem veku je svetnik. Kje se je rodil in umrl, ne vemo. Dasi je nekaj časa živel v Pragi, kjer je poslušal pridigarje in obiskoval univerze; ni teolog, ni enostranski, stoji osamljen, svoboden po duhu, bori se proti vsem in ne izgubi nikjer priznanja in spoštovanja. V preprostem narodnem jeziku je napisal: „Sít viry prave“ t. j. mreža prave vere. To delo se nam je ohranilo. K njemu so prihajali ljudje od vseh strani: nastalo je bratstvo Chelčického. Učenci so mu bili bratje. „Čitajmo sv. pismo z vso priprostostjo svoje duše in izročimo se v roke tistega, ki je za nas umrl; le pobožno srce in čisto življenje je ljubo Gospodu. Za kristjana pa ni rešitve, razen če se reši posvetnosti; ni mogoča poravnava med svetom in Jezusom. Svet torej ni vse, kar je posvetno, ni kristjansko. Kdor se pokori zakonu in se boji kazni, ni kristjan. Samo človek, ki svobodno hodi po potih kreposti, je kristjan. Ker pa država in uradna cerkev slonita na zakonih, sta nasprotna kreposti. Država pa ne more biti uničena, je potrebno zlo in kot zlo uspeva negativno. Propast cerkve Kristove se je začela tedaj, ko je za časa Konstantina, prvega kristjanskega cesarja, postala država vsaj po imenu krščanska. V resnici se je cerkev prepustila svetu, na prestolu sedi obževan nestvor na mestu božanskega mojstra. Kakor cerkev je pokvarjena tudi posvetna družba.“ Iz tega se zdí, da je Chelčický revolucionar. Toda ne. On ne priznava kristjanu pravice do boja.

„Nihče nima pravice soditi“ — pravi — „samo Bog. Verni kristjan živi izven države — toda ne upira se. Dajte cesarju, kar je cesarjevega. Vsak poskus za upor je zločin; vsaka vojna, tudi najbolj opravičena, je brezbožna in slaba, vsaka izraba sile je greh. Kristjan se ne vojuje, ne

zahteva sodišča, ker maščevanje je božje, ne sprejema uradov. Chelčicky zametuje smrtno kazen in pšisego, med verniki nj nitj plemičev nitj podanikov, ne gospodarjev ne podložnikov, ne gospodov ne sužnikov. Za sinove božje ni bogastva; za nje ni trgovine, ki je vedno prevara, ni življenja v mestih, ampak samo poljsko delo. Ta nauk je čudno utopističen — pravi Denis — toda je čist po izvoru in po misli. Chelčicky je umrl okoli l. 1455. Njegovi učenci so se združili v bratovsko enoto, ki se je pozneje oficijelno nazvala: enota češkokbratovska. V tej bratski enoti so se zbirali ljudje, ki so hoteli živeti pravo kristjansko življenje; verske ceremonije so zavrgli, odklanjali so slike in zunanost; glavna stvar je evangejsko življenje. Odklanjali so tudi bogastvo; zato bogati niso imeli pristopa; živeli so preprosto v svojih verskih občinah; češki bratje so iskali podobnih cerkev po svetu — a je niso našli ne pri Rusih, ne pri Grkih, ne pri Judih, ne pri Armencih; duhovnike so si sami izbirali. Prvi njih biskup je bil Matej s Kunvalda, ki ga je posvetil valdenski škof Štefan; to je metalo nanje sumnjo, da so po veri valdenci, ki so znani iz zgodovine. Češka država jih ni priznala; bala se je njih naukov. Enota je bila najidealnejša cerkev Kristusova. Za časa Podjebrada, ko so utrakvisti priznali kompaktate, so jih začeli celo preganjati. V enoti sami se je bil boj za to, ali je kultura po evangeliju dopustna. Nazadnje je zmagala zmerna smer in iz vrst čeških bratov so izšli najboljši narodni pisatelji, ustanavljali so šole in tiskarne; največji njih mož je bil v tej dobi Jan Blahoslav, vrstnik našega Jure Dalmatinca. V letih 1457—1620 imamo 150 pisateljev iz njih vrst, 500 del je izšlo iz njih tiskaren, ki so jih imeli v Ml. Boleslavi, Litomišlu, Beli, v Ivančicah in v Kralicah. V zadnji je izšla tkzv. Bible Kralicka, najlepše delo čeških bratov, češki prevod sv. pisma, v krasnem nar. jeziku, ki je postala pravi zaklad naroda in literature. Ko so zavladali na Češkem Habsburgovci, so bili češki bratje tem katoliškim vladarjem najbolj neljubi, kajti ljudstvo jih je ljubilo. Za časa cesarja Maksa, ki je bil naklonjen protestantom, je celo naš Vergerij posređoval za nje. Sploh so imeli bratje zveze po slovanskem svetu, posebno s Poljaki. Njih enota je rastla. Njih delo je bilo veliko. Leta 1575. so se sicer morali pridružiti t. zv. „češki konfesiji“, toda ohranili so svojo versko organizacijo — skrbeli so za svoje šole, vzgajali v svojem duhu, in skušali obvarovati narod pred zunanji sovražniki. Iz teh vrst je izšel Komenský, ki je združil v sebi vso marljivo delavnost in versko gorečnost te svoje verske organizacije in je postal največji apostol — a tudi zadnji biskup češkokbratovske enote. On je dovršil veliko delo Husovo in ga v najtežjih časih zapustil narodu, da ga je našel, ko se je zopet zbudil k življenju. Dvestoletna doba češkokbratovska pada z njim v grob.

Komenský je bil rojen v Ogorskem Brodu na Moravi. Sam se je pozneje imenoval: po rodu Moravan, po jeziku Čeh, po poklicu bogo-

slovec. Njegova rodovina je pohajala iz Komna, od tod njegovo ime. Njegov oče je bil mlinar in se je kmalu s svojo družino preselil v Nivnico. Vzgoja v mladini je bila strogo verska češkokobratovska. Toda Komenský je kmalu izgubil svoje starše in ker je bil nadarjen, je preskrbela evangelska občina, da je prišel na bratovske šole v Přerov. Bilo mu je že 16 let in Komenský je pozneje obžaloval izgubljena leta svoje mladosti, ko mu ni bilo dano hoditi v šolo. S svojo nadarjenostjo je kmalu dohitel svoje součence, zato so ga poslali kot spremljevalca na univerzo v Wemberu. Tam je poslušal slavnega tedanjega učenjaka in pedagoga Alsteda, ki se je bavil z vprašanjem, kako bi bilo mogoče vse ljudi vse naučiti in tako pripraviti raj na zemlji. Pod vplivom teh nauk je napravil Komenský svoje prve načrte: začel je zbirati gradivo za svoj veliki slovník in splošen popis sveta. (*Thertrum universitatis rerum*.) To je prvi začetek njegovih poznejših panzofičnih-enciklopedičnih ciljev. Porabil je priliko za malo potovanje po Nemčiji, posebno po Nizozemski, ustavil se je za nekaj časa na univerzi v Heidelbergu in se je vrnil v domovino, kjer je postal vodja brat. šole v Přerovu. Tu je zapazil veliko pomanjkanje primernih učnih knjig in nedostatek prave metode, zato je napisal za svoje učence svoje prvo pedagoško delo: „*Grammaticae facilioris praecepta*“, t. j. predpisi lažje gramatike.

Ko je dovršil bogoslovske študije, je prišel v Fulnek na Moravskem, kjer se je tudi oženil; tu pa je prišla strašna belogorska katastrofa. Leta 1616. je nastal češki upor proti Dunaju, začela se je vojna. Leta 1619. so češki stanovi odrekli Habsburgovcu Ferdinandu pravico do češkega prestola in so izvolili Friderika Falckega. Na čelu češkega upora so stali evangeliški, med njimi tudi odločni pristaši češkokobratovske enote, ki so se z vso silo upirali nasilni protireformaciji, ki je prihajala z jezuiti z Dunaja. Dekast škof češkokobratovske enote je slovesno kronal Friderika, v nadi, da bo protestantski svet podprl češko zemljo v njenem boju za svobodo vesti in vere. Toda leto nato je sledila bitka na Beli Gori, Habsburžani so zmagali in vse njihovo sovraštvo se je obrnilo proti češkim bratom. Začelo se je strašno preganjanje; voditelji upora so bili zaprti in 27 iz njih je bilo l. 1621. obglavljenih v Pragi. Njih imetje je bilo konfiscirano in uničeno. Izšel je ukaz, da mora zapustiti deželo vsak, ki se ne odpove evangelski cerkvi. Začela se je emigracija. Ljudje so bežali čez mejo; po deželi so ropale razdvijane cesarske čete. Na tisoče ljudi je bilo pobitih; šole, cerkve in protestantske češke knjige so bile uničene. Zgorela so cela mesta in vasi. Vojna je divjala po vsej Evropi.

Tudi v Fulnek je pridrvela surova soldateska in ga zažgala, ker je bil znano središče čeških bratov. Komenskemu je zgorelo vse imetje, knjižnica in vsi rokopisi. Sam si je komaj na begu rešil življenje. Nastala je kuga, na nji mu je umrla žena in dvoje otrok. Tako je ostal sam.

in od te dobe je celo njegovo življenje večno potovanje, boj in delo za svoj obstanek, za rešitev naroda in človeštva.

Ker se niso vsi moravski plemiči pridružili češki vstaji, jim je bilo vsaj deloma mogoče doseči milost od cesarja. Med temi je bil Karol Žerotin, zaveden Čeh in visoko izobražen mož. Imel je proti vstaji svoje pomisleke in po Beli Gori mu je bilo mogoče sprejeti v svoje varstvo preganjane češke brate. Komenský se je skrival v letih (1621—1628) na njegovih posestvih in z njim nekaj drugih bratov. Obupano ljudstvo je bežalo v gozde in gore, po deželi pa so gospodarili Lichtensteinovi dragonci z ognjem in mečem.

V tej težki dobi išče Komenský tolažbe pri Bogu, v bibliji in evangeliju; prevaja psalme in sestavlja eno svojih najlepših utopističnih del: „L a b i r i n t s v e t a i n r a j s r c a“. Tu popisuje, kako je vse na svetu prazno in ničevno, da vlada tam sama laž in prevara, sreča je samo ena — v evangelski resnici, v raju srca. Okoli l. 1627. se je skrival Komenský z brati na posestvih gospoda Jurja Sadovskega v orliških gorah. Tam so ustanovili tudi malo šolo, kjer so se vzgajali tudi sinovi njihovega dobrotnika. Na nekem izletu v Vlčice je našel Komenský nemški prevod nove Bodinove Didaktike, ki je stala na stališču, da bodi ves pouk naraven in na podlagi materinskega jezika. Komenský je v tej knjigi našel svoj poklic; napisal je „Č e š k o d i d a k t i k o“, ki jo je posvetil češkimi stanovom s prošnjo, naj povsod ustanavljajo šole in mladino s pravo vzgojo pripravljajo za novo življenje. Ob času, ko je vojna uničila njegovo domovino, je mislil ta veliki pedagog na bodočnost. Iz njegovega predgovora veje velika ljubezen do mladine, naroda in uničene domovine. Pozneje je to delo predelal in spopolnil ter ga napisal v latinskem jeziku, da bi bilo dostopno vsej Evropi. To je njegova „Velika didaktika“ (*Didactica magna*), ki je bila dovršena v Lešnu l. 1638., izdana pa 1657. kot prvo delo njegovih pedagoških spisov.

Toda čas ni bil ugoden za velike misli Komenskega; vojna se je širila od leta do leta in po geslu „inter arma silent musae“ češki stanovi niso mogli zidati šol, ko je sovražnik požigal njih mesta. Tudi za Komenskega je prišel čas ločitve iz domovine. Izšlo je že več cesarskih ukazov, da morajo zapustiti deželo vsi, ki ne prestopijo h katolikom. Žerotin in drugi plemiči niso mogli več skrivati čeških bratov; v mrzli zimi l. 1628. je zapuščal Komenský z malo družbo svojo domovino, ki je ni videl nikoli več. Odšel je preko gor v Lešno na Poljskem, kjer je imela češkokobratovska enota svojo občino. Nekateri poljski plemiči so podpirali češkokobratovsko cerkev, med njimi znani Leščinski. Tu so se sešli zadnji begunci češkokobratovske enote; Komenský je postal senior cerkvenega zbora in vodja lešenske latinske šole; ob času, ko sta stopila na evropsko bojišče Wallenstein in Gustav Adolf, ko so bile velike bitke pri Lützeniu in drugod in se je nagibala vojna sreča zdaj na eno zdaj na

drugo stran, je Komenský v skrbi za bodočnost svoje domovine in razrušene Evrope razvil v Lešnu svojo največjo delavnost. Poleg Didaktike je spisal načrt lešenske šole (*Leges illustris gymnasii Lesnensis*) in pri tem se je posvetil reformi jezikovnega pouka in organizaciji šol. Iz te dobe izhaja prvo njegovo svetovno delo, ki je neslo slavo njegovega imena v svet: „*Janua linguarum reserata*“ (vrata jezikov odprta), ki je bila kmalu prevedena v glavne evropske jezike in celo v nekaj orientalskih jezikov (arabščino, turščino, mongolščino, perščino). Iz 8000 besedi je Komenský tu sestavil stavke v več jezikih in tako je hotel olajšati jezikovni pouk. Poleg tega je pisal teološke spise in posebno knjigo za vzgojo otrok „*Informatorium školy materske*“, kjer daje navodila za vzgojo v prvih nežnih letih. Glavno delo te dobe pa je latinska „*Didactica magna*“, ki je imela povsem prenoviti zastarelo evropsko šolstvo. Doba, ki je šla pred Komenským, je razdelila svet v dva velika tabora: svet reformacije in svet renesanse; prva smer je zahtevala povratak k prvotnemu kristjanstvu, druga povratak k stari klasični kulturi; dva svetova, ki sta si že enkrat stala nasproti, sta se zopet srečala — boj se je končal s kompromisom.

Iz reformacije so ostali nekrščanski verski boji med evangeliki in papisti, iz renesanse pa je ostala velika vera v zmago duha in vse-mogočnost razuma.

Oba svetova sta se počasi združila in pojavljale so se na eni strani utopije o blaženem svetu, kjer žive ljudje vsi srečni in zadovoljni, na drugi strani pa hiliastična vera v novo božje kraljestvo na zemlji. Iz strašnih pozemskih razmer beže duhovi v daljne kraje sreče in blaženosti. Tudi Komenský je mož te vrste. On skuša združiti oba svetova in v svoji „*Didaktiki*“ podaja način, kako bi bilo treba urediti šolo in vzgojo, da bi bili ljudje srečni. Ogromno je to delo po svojih mislih in namenih. Dolgi naslov didaktike nam podaja nje vsebino. Naslov se glasi: „Velika didaktika, ki podaja splošno umetnost, kako se da vse ljudi vsega naučiti; ali zanesljiv in izbran način, kako je mogoče v vseh občinah, mestih in vaseh kakega kristjanskega kraljestva ustanoviti take šole, da bi se mogla v njih vsa mladina obojega spola ne izvzemši nikjer nikogar vzgajati v vedah, izpopolnjevati v nravnosti in se držati le pobožnosti in bi mogla na ta način že v mladih letih biti izobrazena v vsem, kar je treba za sedanje in bodoče življenje: kratko, prijetno, temeljito. Tu so za vse to, kar se svetuje, črpani temelji iz naravnih stvari, resnica se kaže na primernih zgledih iz mehaničnih ved, napredek je urejen po letih, mesecih, dnevih in urah, in nazadnje se kaže lahka in zanesljiva pot, kako je treba vse voditi k srečnemu koncu.“ Ta dolgi naslov podaja na kratko način in cilj njegove vzgoje. Didaktika je izšla v tisku 10 let pozneje. Komenský pa se je v teh letih posvetil vsevedu (panzofija). To je način, kako bi bilo mogoče vso svetovno znanost

zbrati in podati tako, da bi bila vsem ljudem dostopna. Vse življenje se je boril ta veliki mož za to misel. Mislil je, da od tega zavisí tudi svetovni mir, kajti: če bi bili vsi ljudje enako vzgajani in bi vse vedeli, bi bili vsi izobraženi in vojna bi bila nemogoča. Vsevedne načrte Komenskega so skušali pozneje uresničiti francoski enciklopedisti; kot propagator te misli pa je Komenský prvi pacifist, ki je prvi zaklical morečemu se svetu, da se pravi kristjani sploh ne morejo bojevati med seboj — in iz njegovih spisov je donel stavek: „Prenehajte z boji, premenite meče v motike in ostnike v srpe“.

Kako bi bilo mogoče uresničiti panzofične misli, o tem je napisal Komenský v knjigi „Via lucis“ (pot svetlobe) daljšo razpravo, in sicer je postavil štiri zahteve, t. j. štiri poti, ki vodijo k luči:

1. pot univerzalnih knjig, v katerih bi bilo obseženo spoznanje Boga, prirode in umetnosti.

2. pot univerzalnih šol, ki bi bile vsem tudi najubožnejšim pristopne.

3. pot zbora učenjakov, to bi bil kolegij znanstvenikov s skupnim središčem v Londonu, kjer bi bil mednarodni zbor, katerega naloga bi bila preiskovati nova pota, ki bi vodila k splošni ljudski blaginji. Tudi o vojni in miru bi moral razsojati ta zbor.

4. pot skupnega jezika, umetno narejenega, ki bi bil bolj poraben in lažji nego latinščina.

„Ko bo človeštvo nastopilo to pot luči, ko bodo knjige in šole izpolnile svojo dolžnost, se razširi znanost po vsem svetu, zbor modrijanov bo to luč stalno netil, da nikdar ne ugasne, skupni jezik pa bo omogočil občevanje narodov med seboj.“

To so glavni nazori Komenskega o tem oziru. Zdaj vidimo, kako daleč je bil ta mož pred današnjo Evropo, ki šele deloma izpolnjuje to misel. Idejo skupnega jezika je pozneje prevzel fil. Leibnitz, dandanes jo propagirajo esperantisti. Tu imamo že zahtevo po organizaciji univerz, ki se uresničuje šele dandanes, tu imamo tudi zvezo narodov in mirovni kongres. Prav v tem času pa je nastopila kriza o tridesetletni vojni: Sasi so vpadli na Češko in zmagali nad katoliki. Nove nade so bile na obzorju. Gustaf Adolf se je pripravljal na boj. Komenský piše češkim emigrantom pisma polna opominov, naj se pripravijo na povratek v domovino. Toda na bojnem polju se pojavi Wallenstein. V bitki pri Lützenu pade Gustav Adolf 1632. Vse nade so uničene. Treba je misliti na čas svetovne vojne, ko smo zasledovali dogodke, ki so imeli odločiti usodo naše domovine, da razumemo življenje teh ljudi. Toda Komenský je bil globoka verska natura: verjel je v Boga, da ne bo zapustil svojih pravo-vernih, tudi če bi človeške sile omagale. Udajal se je hiliazmu. Kakor se je v Parizu pojavila med vojno madame de Thebes, tako je v tedanji dobi grofica Poniatowska prerokovala bodočnost. Bilo je takrat več ta-

kih prerókov: Komensky je v svoji veliki veri na zmago pravice popisal te pojave v knjigi „Lux in tenebris lucet“ — bila je ta vera res edina luč v tej strašni temi.

Med tem je Anglež Samuel Hartlib v Londonu izvedel o panzofičnih namenih Komenskega: dobil je potom dveh č. bratov Komenskega rokopise in je l. 1637. izdal v Londonu: „Prodromus pansophiae“, t. j. „predhodnik vse vede“, kjer je na kratko podal misli Komenskega. Ta stvar je zbudila veliko zanimanje. Hartlib je povabil Komenskega v London, kjer je hotel angleški parlament uresničiti njegovo delo. Komensky je odšel v London. Odpeljal se je z ladjo iz Gdanskega — toda ko so se bližali Angliji, jih je strašen vihar zanesel nazaj v Balt. morje. Komenský je odšel drugič na pot. L. 1641. je bil slavnostno sprejet v Londonu in povabljen pred parlament. Njegovi načrti so ugajali praktičnim Angležem. Toda izbruhnila je irska revolucija in iz vsega ni bilo nič. Tu je Komensky sprejel vabilo holandskega trgovca Ludovika de Geera, ki ga je vabil k sebi v Amsterdam. De Geer je bil bogat trgovec, ki je hotel svoj denar porabiti za javni blagor, pred vsem za šole. Postal je mecen Komenskega, ki ga je nazval „dobrotnika Evrope“. V Amsterdamu je dobil Komenský povabilo švedskega kanclerja Oksenstiernaja, naj pride organizirat šole na Švedsko. Komensky je odšel tja, ker je hotel porabiti priliko za diplomatično posredovanje. Tridesetletna vojna se je bližala h koncu in v skrbi za usodo svoje domovine je prosil Komensky pri mogočnih diplomatih, naj ne pozabijo prve žrtve — češke. V tem mu je bil podoben njegov veliki naslednik, sedanji predsednik Masaryk, ki je ob svetovni vojni potoval po svetu, da reši zopet to, kar je takrat propadlo. Ker na Švedskem ni bilo primerne kraja za delo, je dobil Komensky prostor v Elbingu na severnem Pruskem, kjer je z nekaj pomočniki izdeloval svoje načrte. A delo je bilo lažje, nego si je mislil. Študij o jezikih je delal težave. L. 1648. je izšel iz tega dela: „Methodus linguarum novissima“ (najnovejša metoda jezikov).

Tu je udarila odločilna ura. Prišel je westfalski mir 1648.

Komensky je prosil švedskega kanclerja Oksenstierna, da naj sprejme češke brate med mirovne pogoje, da bi se smeli vrniti. Toda obe vojni stranki sta bili tako oslabiljeni, da Oksenstierna ni mogel zahtevati, česar bi habsburgovci gotovo ne sprejeli. Češkokobratovska enota je bila za vselej izgnana iz domovine. Nekaj se jih je skrivaj vrnilo v moravske gore, kjer so se skrivali poldrugsto let, predno so ob času Jožefa II. zopet smeli priznati javno svojo vero. Med njimi so se skrivaj ohranile tudi bratovske knjige, ki so jih nad vse ljubili. Postali so kvas novega češk. prebujenja. Komensky se ni smel vrniti. L. 1641. je bil izvoljen za škofa češkokobratovske enote. Zato se je vrnil v Lešno. Toda čutil je, da je enota izgubljena, ker nima pod seboj rodnih tal. V teh časih obupa in bolesti piše svojo visoko preroško pesem: Oporoka češkokobrat. enote.

Malo del poznamo, ki bi segale človeku tako globoko v srce. V tej oporoki je podal Komensky obenem program svojemu narodu. Videl je, da je začasno izgubljeno vse najlepše in najsvetejše, kar je narod imel, toda veroval je v bodočnost. Enota se mu zdi kot mati, ki umira in zapušča svoje sinove: poslavlja se od sveta in piše oporoko: Na tebe, narod češki in moravski, draga domovina, tudi ne morem pozabiti na koncu svojega slovesa; obračam se pred vsem k tebi in te imenujem dediča svojih zakladov, ki mi jih je bil Bog izročil, po zgledu nekaterih rimskih meščanov in obmejnih krajev njihovih, ki so pred smrtjo rimske države, vladarico zemeljske oble, v svojih oporokah kot dedinjo določevali. Verujem tudi jaz v Boga, da bodo prešli viharji jeze, ki so prišli nad nas zaradi grehov naših in takrat se povrne vlada tvojih zadev v tvoje roke, narod češki. Zaradi te nade te imenujem dediča vsega tega, karkoli sem po svojih prednikih podedovala in v težkih, nevarnih časih ohranila. Zapuščam in izročam ti tudi vse, kar sem dobrega z delom svojih sinov in po božjem blagoslovu še pomnožila in sprejela, in sicer:

Najprej ljubezen k čisti božji resnici, ki jo je nam pred drugimi narodi najprej izkazal gospod po zaslugi mistra Jana Husa, ki jo je ta s svojim pomočnikom (Jeronimom) in z mnogimi drugimi vernimi Čehi s krvjo potrdil in od katere te je antekrist preje z zvitostjo na bazilejskem zboru, zdaj pa z vojno močjo nasilno odtrgal, jaz pa sem se je s svojimi sinovi, ki so hoteli k luči iti, dosedaj skušala rešiti. Tvoja je ta dedščina, tebi je dana pred drugimi narodi, o draga domovina. Vzemi svojo pravico kot svojo, ko ti usmiljenje izkaže Bog in resnici pripomore do zmage Gospod, vladar tvoj.

Drugič ti priporočam vnemo in gorečnost, da vedno bolj razumevaš in izpolnjuješ resnico božjo, da spoznaš Gospoda. In ker je Gospod ukazal sveto pismo študirati, ti zapuščam za dedščino Sveto biblijo, ki so jo moji sinovi iz izvirnih jezikov (v katerih jo je Bog naročil pisati) v češčino z veliko marljivostjo prevedli — petnajst let je delalo pri tem delu nekaj učenih in vernih mož, in Bog je tako blagoslovil to delo, da je malo narodov, ki bi svete preroke in apostole tako resnično prav in jasno slišali v svojem jeziku govoriti. Sprejmi torej, domovina draga, to knjigo kot svoj lastni zaklad, in jo uživaj k slavi božji in v svojo dobro in koristno izobrazbo. Dasi so mnogo te knjige sežgali sovražniki, kjerkoli so jo mogli dobiti, vendar upaj in veruj, da bo ta knjiga tudi tebi ohranjena, po usmiljenju istega Boga, ki je porezane in oddaljene od brezbožnega Joakima Jeremijeve knjige zopet ukazal napisati in ko je tiran Antiol zakon božji raztrgal in sežgal, je Bog kmalu potem obudil pobožnega Ptolomeja, da je bila ta knjiga prevedena v grški jezik in je prišla v roke drugim narodom. (Tretjič priporoča cerkveni red in ljubezen med seboj, četrtič enotnost v veri, da bi se vsi „verni Čehi“ združili v pravi veri), petič: zapuščam tebi in tvojim sinovom ljubezen do našega dragega rod-

nega jezika, da bi bil vedno lepši, čistejši in popolnejši: v tem oziru je bila znana vnema v prejšnjih časih, ko so razumni ljudje priznali, da ni lepše češčine kakor med brati in v njihovih knjigah. Še pridnejše pa so se spravili na to delo nekateri iz mojih sinov, ki so bili izgnani iz domovine, da bi ti pripravili koristnih knjig, ki so pisane še bolj čisto nego prejšnje, da bi pomagali tvojim sinovom, da bi se v besedah in stvareh, v modrosti in govornosti spopolnili in da bi srečno nadomestili, kar je bilo sedaj uničeno, ko dopusti Bog boljše čase. Kar se torej tega najde, starih in novih knjig, to sprejmi od mojih sinov za svojo lastnino in jih uživaj kar najboljše moreš. Šestič: priporočam ti marljivejšo, boljšo vzgojo mladine, nego je bila dozdej. Jaz sem to pregledala in sem jo prepuščala tujcem, ki so mi moje sinove izpridili in pokvarili. Ko bi Bogu ugajalo, da bi se vrnili mirnejši časi, skušala bi to popraviti: toda sama obupujem nad tem, zato prosim tebe, da bi to popravila. Nekateri iz mojih sinov so delali na tem in so pripravili metodo ali način za boljšo vzgojo mladine, ki so ga sprejeli tudi drugi narodi brez razlike vere. Ti pa moraš predvsem gojiti svojo dedščino, ki ti jo bodo izročili moji sinovi, ko pride čas. To ti zapustim domovina draga, kot glavno stvar svoje zapuščine, ki je kot pepel po pogorišču, da v njem pripraviš lug, v katerem boš skopala svoje sinove: kakor je Bog mene v začetku ustvaril iz pepela Husovega in je moje otroke prebudil.

Toda kaj bi še govoril? Prišel je čas, da se ločim s teboj, draga domovina! Toda kako? Tako kakor očak Jakob, ko je na smrtni postelji ob slovesu dajal svojim sinovom blagoslov. Kakor Mojzes, ko je odhajal od svojega ljudstva. Po njih besedah tudi jaz tebi, narod češki, za slovo proglašam blagoslov Gospoda, tvojega Boga, da bi bil in ostal mladika zeleneča, mladika rastoča poleg studenca, mladika vijoča se ob zidu: dasi so te napolnili z bolestjo, streljali na tebe in te sovražili tvoji strelci, vendar ostani v sili tvoja luč, naj se okrepčajo ramena tvojih rok, od silnega Boga, ki so mu služili tvoji sinovi in bo tebi pomagal... Bodi živ, narod posvečeni, ne umiraj, množi svoje sile, naj so brezštevilne. Tvoji sovražniki bodo ponižani. Tvoja je rešitev, o Gospod, in tvoj blagoslov je nad tvojim ljudstvom.

To je bila oporoka Komenskega — enote.

L. 1650. je povabil knez Rakoczy Komenskega k sebi na Ogrsko, da tam uredi šole. Komenský je prišel v Blatni potok (Sáros Patak) in je začel svoje delo. Razmere so bile neugodne: ni imel dobrih pomočnikov, niti knjig. Tu je nastalo novo njegovo delo „Orbis pictus“ (svet v slikah), ki je kmalu postala občna šolska knjiga po vsej Evropi. Izšel je l. 1658. v Norimbergu. Ime Komenskega je bilo v katoliških, posebno avstrijskih deželah tako proglašeno, da niti te vrste knjig niso sprejeli. In vendar se je celo na Slovenskem našel preprost kapucin, pater Hipolit, v Novem mestu, ki je prevedel „orbis“ na Slovenski jezik. To je imela postati naša

prva učna knjiga. Ostal pa je prevod v rokopisu in se hrani v licejski knjižnici. V Blatnem potoku je bila napisana tudi knjiga „Scola ludus“, kjer se je podajal pouk v dramatični obliki. Nezadovoljen z razmerami in uspehi, se je vrnil Komenský v Lešno l. 1654., ker so nastale nove razmere: toda nastala je vojna med Švedi in Poljaki (Potop) in Švedi so se bližali mestu: Komenský je zakopal nekaj svojih rokopisov in pobegnil: vojaki so zažgali mesto, ki je zgorelo do tal. Pri tem so zgoreli Komenskemu vsi spisi. Ves material, za češki besednjak, ki ga je zbiral 40 let (Zaklad jezika češkega) pansofični spisi (Silva pansophica) pridige in korespondenca, ki jo je imel z različnimi velikimi možmi te dobe in vse imetje. Ko so se ljudje vrnil na pogorišče, so našli le nekaj ožganih papirjev pod zemljo. Komenský je odšel v svet. Središče enote je bilo uničeno. Blodeč po razpadli in uničeni Evropi je prišel zopet v Amsterdam, kjer ga je sprejel njegov bivši gojenec, sin Je Geera. Tu je našel tiho zatišje. Pripravil je za tisk svoja pedagoška dela: „Opera didactica omnia“, ki obsegajo 43 didaktičnih spisov (1628—1657), poleg tega komional, bratovski katekizem, dva dela pansofije, in tik pred smrtjo je dokončal svojo izpoved „Unum necesse sarium“ (le eno je potrebno), kjer kaže, da je sreča človeka v tem, da človek spozna in najde samega sebe in živi v Bogu.

Dne 15. novembra 1670. je umrl v Amsterdamu in je bil pokopan teden dni pozneje v Naardenu. Pozneje je bila tu vojaška cerkev. Pred nekaj leti so jo podrli in njegov nagrobni kamen so kupili Čehi na dražbi in ga prepeljali domov.

Komenský je bil mrtev in tudi domovina je bila mrtva navidez, toda mladika je zelenela. Ko so v Avstriji za Marije Terezije reformirali šole, je prišel na Dunaj opat Felbiger, ta je poznal spise Komenskega, ki so bili v katol. deželah prepovedani, in je po njih uredil novo šolc. Vsi novi pedagogi so črpali iz Komenskega. On sam pa je bil še vedno izgnanec: ko so hoteli l. 1892. slaviti na Češkem njegov jubilej, je neki škof na Dunaj poslal njegovo knjigo „Lux in tenebris“ in tam so videli, da je bil to hud nasprotnik Habsburgovcev. Jubilej je bil prepovedan. To pa ni motilo ljudi, da ne bi v njem spoznali največjega češkega moža in evropskega pedagoga.

Ko je divjala svetovna vojna, so se naenkrat na Češkem citirale njegove preroške besede: Trdno verujem, da se vrne vlada tvojih stvari v tvoje roke, narod češki. In ko je predsednik Masaryk poslal svoje prvo poselstvo narodu, je citiral besede preroka, ki so se izpolnile. Zato je sedANJI jubilej četrť stoletja njegove smrti dokazal, da ima Komenský i za naš čas toliko zdravih idej, da je želeti, da ga ne le slavimo, ampak tudi poznaĳmo. Komenský je moĳ, ki združuje v sebi dva svetova: mistiko in vedo. Stoji na prehodu iz preteklosti v bodočnost. Današnja doba je dala dva slov. moĳa, ki sta mu bliĳu: Tolstoj in Masaryk.

Denis pravi o njem: Ne poznam v zgodovini nič čudovitejšega, nič ganljivejšega kot namen tega ubogega svečenika, ki ob času, ko Lichtensteinovi dragonci mučijo njegov narod, premišlja na prerojenje v vzgoji. Ko je l. 1670. umrl, se je zdelo, da odnaša s seboj dušo onih starih Čehov, katerih večna slava bo v tem, da so prvi proglasili pravico vesti. Mili-joni ljudi se je osvežilo pri njegovih besedah, in on stoji v prvi vrsti onih božjih osvoboditeljev, katerih trpljenje je pomirilo нравno bedo na zemlji. Masaryk je rekel o njem v predavanju dijakom:

„Nam mora biti Komenský več nego je bil doslej, Mi moramo v njem spoznati ne le filozofijo češk. bratovstva, ampak filozofijo češkega naroda. Moža kot je Komenský, ne smemo samo slaviti, ampak takorekoč izpraševali: si vest, ali izpolnjujemo oporoko tako velikega moža.“

Takrat prof. Masaryk ni vedel, da se bliža čas, ko bo njemu dano izpolniti zadnji del oporoke velikega Čeha, ki je zahteval, da bodi šola komunem, officina, t. j. tovarna za ljudi, z drugo besedo, da je treba predvsem vzgajati človeka. V tem smislu imamo tudi mi kot mal slovenski narod v njem — velikega učitelja.

PROF. FRAN JERAN:

OSNUTEK UČNEGA NAČRTA ZA GEOMETRIJO IN GEOMETRIJSKO RISANJE NA MEŠČANSKIH ŠOLAH.

Med vsemi predmeti, ki se uče na meščanskih šolah, je brezdvoma geometrija prava pastorka. Vzrok temu je zastareli, docela neprimerni način poučevanja — in zato tudi učenja — tega predmeta; žalibog se podeduje ta tradicionalni način še vedno od roda do roda. Zato ni odveč, ako podam v glavnih smernicah osnutek učnega načrta, ki bi utegnil uspešno preobraziti pouk v geometriji.

Učni načrt za geometrijo naj ne vsebuje le golega naštevanja učne tvarine (snovi), temveč naj podaja tudi metodično-didaktično stran tega predmeta. Pove naj nele „k a j“, nego tudi „k a k o“ se naj poučuje.

Namen pouka je, podati stvarno znanje za življenje, ne pa le besedno znanje za šolo.

Stari nazor, da ima učitelj geometrije podajati le suhoparne geometrijske izreke brez živega stika z istinitim življenjem, mora izginiti. Zakaj so učenci že po prvi geometrijski uri navadno bridko razočarani, ko so se veselili novega predmeta in ga težko pričakovali? Krivo je temu pač to, da učitelj ni nudil mladini, ki hrepeni po življenju, tudi že kosa živ-

ljenja samega, nego je začel z besedami — seveda v lepem sistematičnem redu — pripovedovati tradicionalno: kaj so točke, črte, ploskve in telesa... Taka stara metoda učencu pač temeljito zagreni že prvo geometrijsko uro. Gotovo pa ne občuti 10—14 letni deček v svoji duši potrebe po taki učenosti, ki se prav nič ne prilega območju njegovih vsakdanjih doživljajev. Deški duši se tako vsiljuje nekaj novega, kar pa občuti le kot nekaj neprijetno tujega v svoji duševnosti in se zato skuša vsega tega kar najhitreje iznebiti.

Učenec naj uvidi, da baš življenje samo nalaga geometrijske probleme (naloge), ki jih mora razrešiti. Geometrija ima stik z življenjem in je plodonosno znanje za življenje.

Za izhodišče ustvarjanja geometrijskih pojmov in zakonite zavisnosti geometrijskih tvorov naj služijo vedno le primeri iz istinitega življenja, v kolikor so dostopni učenčevemu obzorju. Tak primer ali doživljaj bodi povod za učenčevo razmotrivanje in ustvarjanje (produciranje). Na ta način bo tudi učitelj geometrije zadostil glavnemu načelu moderne pedagogike ter postal tudi vzgojitelj. Doživlja geometrijske vsebine pa nudi kjerkoli najbližja okolica učenčeva. Treba ga le navajati, da jo gleda in motri z „geometrijskimi“ očmi. Pouk geometrije bodi torej le nov način opazovanja njegove okolice. Na primer: iz opazovanja vagonskega kolesa na tiru, ali jermena na gonilnem kolesu stroja, ali škripca z napeto vrstico se mu izlušči geometrijska slika kroga s tangento. Tudi geometrijske okraske: steklena barvana okna, parkete, mozaike in raznovrstne risbe lahko uporabljamo za nadaljna opazovanja in razmotrivanja.

Ena glavnih smernic pouku geometrije torej bodi: Iz življenja za življenje!

Pouk geometrije naj je čim nazornejši. Le nazorno opazovana okolica tvori lahko pozneje podlago za polagoma se pojavljajočo abstrakcijo.

Učitelj obravnavaj pri pouku najraznovrstnejše življenjske dogodljaje ter skušaj napraviti pouk čim najbolj zanimiv, ne meneč se za zastarelo mnenje, da geometer ne sme govoriti o ničemer drugem kakor o „strogogeometrijskem“.

Učitelj naj razvije najprej pojem vedno le na stvari sami (modelu), nato naj poda ime in končno šele dotično oznako (geom. znamenje ali simbol). Paziti pa mora, da ne ubije pojma samega s prehitrim in preveč naglašenim imenom (s prazno besedo in mrtvim znakom); pač pa naj utrjuje pojem na praktičnih zgledih (stvareh), ki so vzeti iz obzorja učenčevih doživljajev.

Planimetrija bodi ozko spojena s stereometrijo in ju ni strogo ločiti. Ravninskih likov (tvorov) ni opazovati zase, marveč na telesih in nato obravnavati. Na primer: trikotnik na piramidi, pravokotnik na kvadru,

kvadrat na kocki, potem šele na raznih okraskih, železnih ograjah, steklenih oknih, vrtovih, mostovih itd.

Geometrija je empirična (izkusvena) znanost; zato treba razvijati vse geometrijsko spoznavanje učenca empiričnim potom in to iz kroga njegovih doživljajev. Učitelj se naj neprestano zaveda, da teorija ni korenina, nego šele cvet prakse. S tem pa seveda pade vsa takozvana sistematika.

Znanstveno sistematični pouk je prikladen šele doraslemu, zrejšemu mladeniču, čigar empiričnim potom pridobljeno obzorje je že tako veliko, da ne le samo prenese, nego že tudi čuti potrebo za tako znanstveno sistematiko. Nikakor pa to ne prihaja v poštev v dobi 10 do 14 lét, kjer si učenec šele polagoma potom izkustva ustvarja za to potrebno območje doživljajev. Vsak učitelj bo tedaj sistematiko prav lahko pogrešal, kadar izhaja njegov pouk pri vsaki geometrijski uri iz kosa življenja samega, ne pa iz mrtve gole besede, ki ne daje ničesar za življenje, za šolo pa kvečjemu nerazumljivo besedičenje.

Princip življenja je hotenje in temu sledeče dejanje. Zato naj pouk geometrije vzbuja in goji ustvarjajočo silo učenca. Učitelj naj navaja ves razred k sodelovanju obravnavane naloge, česar pa nikakor ne doseže, ako samo „predava“. Učenci naj opazujejo, presojujejo, rišejo, izdelujejo, strižejo, merijo, tehtajo, modelirajo itd. Učitelj nikakor ne sme prezirati vprašanja posameznih učencev, ki jih stavljajo nanj in ki se tičejo katerekoli geometrijske naloge. Taka vprašanja naj mu bodo ceo dobrodošla; rešuje naj jih ves razred s pomočjo učitelja. Tako postane pouk v istini produktiven in zanimiv.

Učitelj naj ne rabi abstraktnih definicij za geometrijske tvore. Ako pa je že kdaj rabiti definicijo, bodi ta genetična, ne pa realna. Bolje pa postopa takole: Neznani tvor, ga razvije (z vso genezo) čim nazorneje pred očmi učenca, ga nato krsti z imenom ter ga pusti učencem opazovati in motriti, da se z njim seznanijo. Tvor pa oživi s tem, da uvede gibanje na njem (kinematika), kajti le gibanje je življenje. Sedaj pa čitajo učenci na tvorju samem (in ne v knjigi) njegove evidentne lastnosti. Na ta način je izdelano geometrijsko bistvo obravnavanega pojma.

Ne dokazuj izreka prej, dokler učenci sami ne čutijo potrebe dokaza. Prepričati je učence nazornim potom, nikakor pa ne v formalni obliki Euklidovega dokazovanja.

Samoobsebi umljivo je, da bodi pouk koncentričen.

Ni dosti, da učenci kaj „vedo“, nego da tudi kaj „znajo“. To pa dosežejo z rokotvornim poukom (risanjem, načrtovanjem, modeliranjem...). Rokotvornost bodi podlaga vsemu pouku in vzgoji; zakaj ta vzbuja pozornost in krepi učenčevo voljo (hotenje). Posebno dandanes, ko rabimo značajnih ljudi, to je ljudi z odločno voljo in z veseljem do dela, je polagati temu pouku posebno pažnjo. Tak pouk vzbudi tudi

spoštovanje do onih, ki delajo le z roko, učenec pa se bolje usposablja za življenski boj. In baš meščanske šole, ki pripravljajo za obrtne, trgovske, gospodarske in sploh praktične poklice, bodo le tem potom dosegle povoljni uspeh.

Tako vzgojena mladina ne bo več občutila dela kot nekaj neprijetnega, temveč bo videla v produktivnem delu pravi izvor sreče in zadovoljstva.

Tem opazkam splošnega značaja naj sledi za vsak posamezni razred podrobnejši načrt.

I. razred.

a) Predmet (snov). Kocka, kvader, krogla; kvadrat, pravokotnik, krog. Krogla s krogli na njej: krog ravnik, vzporednik in poldnevnik. Mere: dolžinska, ploskovna, prostorska, uteži; vse to v zvezi z računstvom (aritmetiko); važno zlasti za razvoj desetinskega sestava. — Daljica, premica, ravnina. Primerjanje in merjenje daljic. Glavne lege premice (ravnine) v prostoru. Obseg in ploščina kvadrata in pravokotnika. — Pravi kot. Površina in telesnina kocke in kvadra (radi fizike le v najenostavnejši nazorni obliki). Deljenje in merjenje kroga (zemljepis). Kot vobče (razložen kakor del ravnine). Primerjanje in merjenje kotov. Operacije z daljicami in s koti, zlasti v prosti naravi (po vidu in z orodjem). Trikotnik in njega opazovanje glede na stranice in kote z dosledno označbo (po Eulerju) oglišč z A, B, C, stranic z a, b, c in kotov z α β γ .

Pravokotni, enakokraki, enakostranični in raznostranični trikotnik. Merjenje trikotnikovih kotov ter opazovanje njihove vsote. — Višina enakokrakega trikotnika. Opazovanje četverkotnikov. Krog s pravilnimi mnogokotniki. Medsebojna lega točke, premice in ravnine (le nazorno) ter kroga, točke in premice.

b) Stvarni zgledi. Kocka, opeka, omara, zaboj, šolska soba, škatlica za vžigalice, velika krogla (globus); list papirja, zvezek, knjiga, vrata, okna, šipe, tla učilnice itd. Zakoličenje na prostem daljice, kvadrata (ara, hektara, orala = kvadrat s stranico = 100 korakov = 75m). Predočevanje litra, hektolitra, kilograma in tone. Enako in neenako dolge palčice (svinčniki). Merjenje kotov na polju (ali na zemljevidu) s poljskim kotomerom na križpotih cest in stez. Kazalca ure. Izstriži kvadrat (pravokotnik) po diagonali ter izmeri kote. Sečišče dveh premic na polju. Preizkuševanje vodoravne lege premic in ravnine. Opazuj satovje itd.

c) Predmet risanja (rokotvornosti).

Razlaga uporabe risalnega orodja. Risanje meandrov, okraskov v kvadratu in pravokotniku. Merjenje in risanje šolskih tal, oken, vrat in drugih praktičnih pravokotnikov. Razsojevanje po vidu daljic v prosti naravi, naklonskega kota strehe proti tlom, ceste na hrib itd. Lastno-ročno izdelanje kotomera. Vsak učenec imej dve na enem koncu vrtljivo

pritrjeni paličici ali papirna traka, ki jih izdelava sam, da meri z njima kote. Modelira oz. izstriže naj učenec vsa omenjena telesa oz. like, kakor n. pr. polovica (četrtnina) kvadrata in pravokotnika. Okraski enakostraničnega trikotnika, šesterkotnika, vzorci za barvana okna, parkete, mozaike, vložene okraske iz lesa, rozete, zvezdne mnogokotnike, tkanine in vezenine itd.

č) Učila. Modeli teles kakor kocka, kvader, krogla, prizma, piramida, presekana piramida, stožec, valj. Dva lesena trikotnika (30° , 45°), šestilo, merilo je vrezano na robu šolske deske (enota = 7 cm ali 7:5 cm), vzorci za različne mere (m, l, kg, m^2 ...), svinčnica, merski drogi, merski lanec (vrvice), kotni križ, količki, kotomer, grebljica (navadna in obratna). Vsak učenec imej izrezane trikotnike; z odtrganjem kotov α β γ ter polaganjem (adiranje) teh kotov drugega poleg drugega dožene svoto $\alpha + \beta + \gamma$. Večji model imej tudi učitelj.

II. razred.

a) Simetrija ali zrcaljenje teles in ravnih likov. Daljična in kotna somernica. Načrtovanje pravokotnic. Načrtovanje kotov: 60° , 30° , 15° , 75° , 105° .

Koti z vzporednimi in pravokotnimi kraki. Naklonski kot dveh ravnin.

Načrtovanje trikotnikov iz treh sestavin (sss, sks, ksk, sSK). Iz tega načrtovanja šele se podajo izreki o skladnosti trikotnikov. Izreke o skladnosti je razviti šele po simetriji.

Četverokotnik: paralelogram, trapez, deltoid s posebnim ozirom na osjo in središčno somernost. — Krog, obodni in središčni koti. — Mnogokotnik, zlasti pravilni. Pretvarjanje ploščinsko enakih likov ter hkrati računanje njih ploščine. — Obseg in ploščina kroga, lok, koloobar. Določevanje ploščine krivočrtno omejenih ploskev na zemljevidu s pomočjo milimetrsk mreže. Določevanje zračne razdalje dveh krajev na zemljevidu. Podobnost (pojmem sam se razvije lahko že preje, težavnejše naloge pa se prihranijo za 3. razred) trikotnikov in mnogokotnikov.

b, c) Zgledi iz živalstva, rastlinstva in rudništva. Načrtovanje pravega kota in pravokotnic skozi določeno točko na določeno daljico (prenico). Štiri znamenite točke trikotnika. Odboj kroglice ob steni. Zakoličenje pravega kota na polju s pomočjo vrvice (simetričen trikotnik) in s poljskim kotnim križem. Merjenje višin in posredno merjenje daljic (razdalj) na polju s pomočjo skladnih trikotnikov. — Vsak učenec naredi kvadrat (pravokotnik) iz paličic, ki so v ogliščih vrtljivo pritrjene; iz teh dobi romb in romboid (splošni paralelogram). Ustroj tehtnice za pisma. Zakoliči skozi določeno točko določeni premici vzporednico (paralelogram). — Tangenti na krog skozi določeno zunaj kroga ležečo

točko. To konstruirano sliko izreže vsak učenec, pritrdi ob središčnico-sukanec ter jo vrti nato okoli napete niti (središčnice); tako dobimo tudi prehod iz planimetrije v stereometrijo.

Tetivni in tangentski tri- in četverokotniki. Medsebojna lega dveh krogov. Črta jajčnica in špirala. Risati je geometrijske načrtovalne naloge in ornamente.

Prestavljanje neugodnih meja posestev v ugodne (premočrtne) meje. Zamenjava posestev, delna razlastitev, regulacija potokov (rek) in cest, deljenje likov (posestev) na več enakih in neenakih delov.

Kolesa, vreteno, ekvator, kilometrski števec...

Prisekana piramida. Posredno merjenje razdalj na polju s pomočjo podobnih trikotnikov (zmanjšano merilo) ter s pomočjo sence določene palice. — Učenci izrežejo več podobnih trikotnikov ter računajo in primerjajo kvocijente (razmerja) istoležnih ali pristojnih stranic. Povečanje in pomanjšanje likov posebno tudi s pomočjo proporcionalnega kota (kroji za perilo in obleko).

Načrtovanje malih posestev na podlagi lastnega merjenja. Situacijski plan posestva dobiš, ako najprvo zakoličiš in izmeriš posestvo v najvažnejših točkah, nato narišeš s prosto roko osnutek (skico), v katero vpišeš naravne razsežnosti razdalj posameznih točk, ter načrtaš končno po tej skici pravi situacijski plan posestva v določenem zmanjšanem merilu.

č) Zrcalo, okoli somernice preganjen karton ali risalni list, libela, komunikacijska cev, poljski kotomer, iz palčic sestavljeni kvadrat in pravokotnik.

III. razred.

Pitagorov izrek in sicer 1.) v geometrijski, 2.) v aritmetični obliki; njega uporaba pri reševanju pravokotnega trikotnika potom načrtovanja in računa (prednost in nedostatek teh dveh načinov). Poljemerske naloge, ki temelje na temu izreku. Vrvica z vozli oddaljenimi ali po 3 m, 4 m in 5 m (egiptovski trikotnik) ali pa tudi z vozli v razdalji 5, 12, 13 (indijski trikotnik). Vsak učenec izdelava iz lepenke (lesa) model za dokaz Pitagorovega izreka: štiri trikotnike $\triangle$ s katetama a in b , kvadrata s stranicami a , b , c ter kvadratni okvir s stranico $a + b$, ki se da napolniti na dva načina: 1.) $4 \cdot \triangle + a^2 + b^2$ in 2.) $4 \cdot \triangle + c^2$.

Skozi vse leto, zlasti pa v poletnem času, naj se v svrhu ponavljanja in poglobljanja ravninske geometrije izvršujejo poljemerske naloge v naravi sami in sicer merjenje razdalj a) neposredno (brez ovir), b) posredno (z ovirami) s pomočjo α) skladnih, β) podobnih trikotnikov in γ) s pomočjo pravokotnega trikotnika oziroma Pitagorovega izreka.

Neprestano se naj vežbajo učenci v presojanju razdalj po vidu. Ako dopušča čas, se lahko izvrši še merjenje visečih zemljišč s pomočjo obratne zgrebljice (rodovitnost oz. uspeh rasti takega polja) ter obrazloži pojem

niveliranja in ureditev katastralne mape. Priporočajo se za vse razrede izleti, na katerih se izvršujejo poljemerske naloge v naravi.

Iz stereometrije je obravnavati po vrsti sledeča telesa: Kocka, kva-der, prizma, valj — piramida, stožec, prisekana piramida, prisekani stožec — kroglja.

Vsako teh posameznih teles je obravnavati vsestransko: 1.) Ogledovanje, 2.) modeliranje iz ilovice ali repe, 3.) načrtovanje mreže, 4.) sestavljanje iz lepenke (papirja), 5.) načrtovanje tločrta, načrta, prek-črta (profila) le nazornim potom, 6.) računanje površine, 7.) telesnine in 8.) teže (preizkus s tehtnico). Vsak učenec ima modele teh teles. Za vsako telo je uporabljati praktične primere iz življenja kakor: opeke, zaboji, stebri, lonci (kuhinjska posoda), strehe, nasipi, jarki, lijaki, škafi, pralni čebri, kadi, tramovi, jame, zajemalke, kotli, kupole, merjenje pa-davine itd. Upoštevajo se dela mizarjev, kleparjev, pleskarjev itd.

Deklice rišejo vzorce za okraske brisač. namiznih prtičev, žepnih robcev. rjuh, preprog. blazin itd. Povečajo in zmanjšajo ornamente na-rodnih vezenin in krojev za perilo in obleko...

IV. razred.

V tem razredu se na novo uvede pouk o osnovnih pojmih opisne geometrije s tedensko najmanj tremi urami. Za ponav-ljanje in poglobljanje v prejšnjih letnikih predelane tvarine iz geometrije je porabiti ena tedenska ura, ki pa je priklopiti računstvu.

Obravnavati je:

1. Pravokotna projekcija. Pojem tlo- in načrta. Učenci rišejo tlo- in načrt enostavnih teles v enostavni legi glede na projekcijski ravnini, uporabljajoč pri tem lastnoročno izdelana telesa.

Nato se določi geometrijskim potom pojem pravokotne projekcije točke. Med tem se pojavi potreba po uvedbi prostorskega koordinatnega sistema (soredja). — Pravokotna projekcija daljice (premice).

2. P o š e v n a p r o j e k c i j a. Poševna projekcija: a) kocke (nazor-nim potom), b) na projekcijsko ravnino Π pravokotno stoječe daljice, c) teles, izvajanih iz kocke.

3. T o č k a i n p r e m i c a v m e d s e b o j n i l e g i. — Prava dolžina daljice ter njena naklonska kota proti Π_1 , Π_2 . Medsebojna lega točke in premice v prostoru. Prvo in drugo sledišče premice. Medsebojna lega dveh premic v prostoru.

4. P r a v o k o t n a i n p o š e v n a p r o j e k c i j a o g l a t i h t e l e s. — a) prizma, b) piramida.

5. R a v n i n a. Predočevanje a) projicirne ravnine, b) ravnine v splošni legi. — Liki v projicirnih ravninah ter določevanje njih prave ve-likosti. — Preseki teles s projicirnimi ravninami; mreže teles s preseč-nim likom vred.

6. Prekčrt ali profil.

7. Najvažnejše o senčenju. Pojem nasebne in odsebne sence. Senca točke, daljice, ravnih likov in teles.

8. Načrtovanje stožkosečnic (elipsa, parabola in hiperbola) in tangent na te krivke. — Stožkosečnice je obravnavati zase, najbolje skozi vse leto in uporabljati zlasti elipso pri projiciranju okroglih teles.

Tudi v tem razredu je učencu vedno naglašati ozko zvezo nalog iz episne geometrije s praktičnim življenjem.

Konečno poudarjam, da podajam s tem le o s n u t e k učnega načrta, ki ga dam zainteresirancem v pretres in na razgovor.

PAVEL FLERE:

NEKAJ SMERNIC ZA SESTAVO PODROBNEGA UČNEGA NAČRTA ZA ZEMLJEPIS IN ZGODOVINO.

Dne 26. nov. 1920. je ministrstvo prosvete v Beogradu izdalo odlok, da naj se v vsej državi izvrši revizija plana in programa za narodne šole iz nacionálnih predmetov. Na podlagi tega odloka je določil ljubljanski višji šolski svet, naj do konca tek. šol. leta sestavijo stalni konferenčni odbori podrobni učni načrt za zemljepisni in zgodovinski pouk v osnovnih šolah. K temu bi pripomnil takoj, da se mi misel, naj se pečajo s to sestavo le stalni konferenčni odbori, ne zdi najbolj srečna, kajti zadeva se tiče šole, pri katere notranji ureditvi naj ima besedo vse učiteljstvo; vse učiteljstvo naj tedaj sodeluje in na podlagi vseh teh izdelkov šole naj priredi vzorni podrobni učni načrt stalni konferenčni ali v ta namen posebe izvoljeni odbor.

Za tako skupno delo tedaj bi si dovolil nekaj pripomb v obliki smernic.

Kar se tiče podrobnega učnega načrta za zemljepisni pouk, stvar ne bo delala posebnih preglavic. Izgotovili ga bomo na podlagi znanih metodičnih načel, učno snov nam deli v posamezna poglavja predpisani učni načrt, ki ga prevzemamo vpoštevajoč dejanske razmere; da naši narodnostni državi ne bomo začrtali mej tam, kjer sta jih potegnili sanžermenska in rapalska pogodba, ni treba povdarjati posebe. Opozoril bi le še na materialni smoter zemljepisnega pouka, ki je pač dosežen že s tem, ako znajo otroci pravilno čitati vsak zemljevid, na kar se razna učna snov potem le niza s posebnim ozirom na kulturno zemljepijsje. Opozoril pa tudi na svojo poznejšo opazko glede maksimalnega učnega načrta. Nekaj več pripomb bi si dovolil za zgodovinski del, ki se mi zdi vzgojno važnejši.

Kakor pri sestavljanju podrobnega učnega načrta kateregakoli učnega predmeta, moramo tudi tu imeti pred očmi smoter in metodični postopek zgodovinskega pouka.

Razen svoje poglavitne naloge, da vzgaja kulturne značaje, ima zgodovina še svojo specialno nalogo, pri kateri moramo upoštevati dve strani: etično in psihološko. Tako dobimo za zgodovinski pouk dvojni smoter: idealni in realni. Idealni je ta, da zbuja zgodovinski pouk smisel in interes za ideale našega naroda in goji domovinsko mišljenje; realni pa, da budi smisel in interes za resnične družabne tvorbe, osobito za državo, v kateri gojenec živi. Po razumevanju in zanimanju k hotenju — je vzgojna naloga zgodovinskega pouka.

Ta specialna njegova naloga pa nam narekuje tudi že učno snov in njeno vsebino. Pove nam, da zgodovinska snov v osnovni šoli ne obsega vsega kompleksa dejstev vseh časov in vseh narodov od začetka do danes. „Dobe, ki jih ni opisoval noben mojster, kojih duha ne diha noben pesnik, so za vzgojo malovredne (Herbart)“ — to nam bodi merilo za izbero! Osnovna šola ne rabi enciklopedije zgodovine, niti ne svetovne zgodovine; kar ji je treba, je v prvi vrsti narodna zgodovina, a tudi tu le ono, kar je smelo najti svojega mojstra. Zgodovina drugih narodov pride v poštev le v toliko, v kolikor ta direktno ali indirektno posega v narodno zgodovino (na pr.: zgodovina Turkov, zgodovina Avstroogrske, zgodovina najdbe Amerike, francoske revolucije, svetovne vojne i. pod.). Narodno vzgojeni človek je namreč nosilec nacionalne naloge lastnega, ne pa tujih narodov.

Pot za obravnavo in razdelitev zgodovinske učne snovi nam kaže smernica, ki smo jo zaznamovali za realni smoter zgodovinskega pouka, t. j. buditev smisla in interesa za resnične družabne tvorbe, osobito za državo, kateri gojenec pripada. Kdor pa hoče pridobiti gojencem ta smisel, ta interes in razumevanje, ne bo podajal zgodovinske snovi kot dejstva, temveč v razvoju. Našo narodno zgodovino obravnavamo tedaj kot razvojno zgodovino jugoslovanskega naroda. Posamezne stopnje tega razvoja nam dajo tudi že ogrodje za obči učni in podrobni učni načrt.

Preden omenim te stopnje, bi opozoril še na nekaj drugega, kar se mi zdi važno. Narodna zgodovina postane kaj lahko šovinistična; kakor za vso vzgojo, pa je tudi tu potreben oni duh, ki ga je označil Prešeren v svoji „Zdravici“, ko pravi:

„Žive naj vsi narodi,
ki hrepene dočakat dan,
da, koder solnce hodi,
prepír iz sveta bo izgnan!
Da rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed bo mejak!“

Napačno bi tedaj bilo, ako bi v narodni zgodovini iz ozirov na nacionalni šovinizem dopuščali trditve, kakor je znana Vodnikova „Od nekdanj prebival je tukaj naš rod, ak kdo ve za drugja, naj reče, odkod?“ To bi se reklo zgodovino hoteti graditi na nekkih samolastnih osnovah, torej nekaj drugače ustvarjati, kakor se je ustvarilo samo, čeprav se je to godilo po zmotah in vrlinah, po junaštvu in strahopetstvu. Ves ta razvoj mora zgodovina pokazati tako, kakršen je bil, ako hoče biti vzgojna. Aškrčev stavek „Resnico samo vselej piši zgodovinar“ velja v šoli „Resnico samo vselej uči zgodovinar!“, kajti le tako postane narodna zgodovina socialnovzgojno sredstvo prvega reda.

To upoštevanje resnice nas ob razdelitvi zgodovinske učne snovi troimenega našega naroda privede do dveh etičnih idej, prva je negativno-etična, druga pozitivno; prva je vzeta iz slovenske in hrvatske zgodovine, druga iz srbske. Dr. Lénard navaja ti dve etični ideji z naslednjimi besedami: „Kneževina Karadjordjevičev je bila ognjišče neodvisnosti in osvobojenja vseh jugoslovenskih zemelj. Tudi drugi Jugoslovenci so po podjarmljenju od strani Nemcev, Madžarov, Italijanov in Turkov, v znatnem delu še ohranili svojo narodnost, deloma si celo pridobili znatno materijelno in duševno kulturo, toda izgubili so narodnega duha, namreč onega duha upornosti, ki hoče streti verige sužnosti, se zaveda samega sebe, hrepeni po svobodi, ima pred sabo državne cilje in čuti v sebi moč, da izvrši svojo nalogo. Srbi niso tega duha izgubili nikdar. Vsak srbski človek je imel v sebi globoko zavest, da ima njegov narod pred sabo neko mesijansko nalogo, pri kateri mora vsak posameznik sodelovati, če treba tudi z žrtvijo samega sebe.“

Pomatrajoč ta zgodovinski razvoj, dobimo idejno ogrodje z naslednjimi tremi točkami, ki naj jih upošteva pouk o naši narodni zgodovini:

- I. Troedini narod SHS kot en narod — Stari Sloveni.
- II. Podjarmljenje SHS od tujih narodnosti in poizkusi osvoboditve.
- III. Ujedinjenje.

Te tri točke označujejo zgodovinski razvoj našega naroda. Vse, kar iz zgodovine drugih narodov z njimi ni v zvezi, lahko odpade, pod neugodnimi pogoji celo mora odpasti; kolikor bolj pa so obče zgodovinska dejstva z njimi — idejno ali kavzalno — spojena, toliko bolj jih moramo upoštevati.

To idejno ogrodje pa mora prevevati ves zgodovinski pouk, bodisi na katerikoli učni stopnji: nuditi mora učno snov za zgodovinski pouk kot predmet na najvišji stopnji, uporabljati pa ga mora tudi nazorni nauk prav tako kakor domoznanstvo kot predmet. To znano metodiško načelo omenjam zato, ker bi zaradi sestave podrobnega učnega načrta povdaril še nekaj drugega. V „Smernicah za podrobni učni načrt“ v lanskem „Popotniku“ sem zapisal: „Brez potrebe je, da bi si v realističnih predmetih sestavljali podrobne učne na-

črte po šolskih kategorijah, brez potrebe razdeljevanje snovi po posameznih razredih. Učni načrt sam deli vsled psihologije predmetne metodiške obravnave ves stvarni pouk v tri dele: Nazorni nauk ustvarja občo temeljno podlago, domoznanstvo obravnava vse štiri panoge realističnega pouka, v učnem principu domoznanstva realistični pouk sam razširja pogled iz ožjega domačega kroga in vrača zopet v ta domači krog izkustva iz tujine.“ To načelo bi danes rad podčrtal tudi za podrobni učni načrt iz zemljepisja in zgodovine ter priporočal za njegovo sestavo naslednje: Kar naj sestavimo, bodi maksimalni in enotni učni načrt, ki obsega vso stvarino kakor jo zahtevajo prej omenjena pedagoška in didaktična načela, tedaj načrt, ki ga bo uporabljajal z istim haskom učiteljna eno-kakor na osemrazrednici.

Za zemljepis se nam tedaj narekujejo po tem načelu:

1. nižja stopnja: domoznanstvo v okviru nazornega nauka;
2. srednja stopnja: domoznanstvo kot predmet;
3. višja stopnja: zemljepis kot predmet z učnim principom domoznanstva.

Za vse tri stopnje nam narekujejo učno snov kulturne zemljepisne skupine, politične omenjamo le, v kolikor je to treba in kolikor nam narekujejo to zemljevidi s političnimi mejami.

Pri zgodovinski snovi pa naj nižja stopnja obsega zbirko pravljic in povestic, vzetih iz lokalnih in narodnih pravljic in povesti; povesti s strogim zgodovinskim ozadjem tvorijo iz nižje stopnje preko srednje na višjo prehod; povest prevaja iz simpatetičnosti pravljичnega sveta v socialni interes. Ta načela nam diktirajo naslednji načrt:

1. nižja stopnja: pravljice (deloma povesti), budeče narodno in domovinsko povest;
2. srednja stopnja: povesti o občih narodni zgodovini (tedaj ne separatistično le zgodovine Slovencev) z ozirom na domoznanstvo;
3. zgodovina kot predmet z učnim principom domoznanstva.

Taka razdelitev pa nam pripoveduje, tudi, da naj nam podrobni učni načrt snovi ne urejuje sistematično, pač pa koncentrično: učne stopnje se ne razvijajo navzgor, temveč na obseg. Ali da govorim s primerom iz zgodovinskega pouka: o starih Slovenih, o turških bojih, o kmetijskih uporih ne govorim le na najvišji, temveč v pravljicah in pripovedkah tudi na najnižji stopnji. Vsekakor pa ima več pravice do razvoja od spodaj navzgor zemljepisni pouk.

Kar smo povedali o zgodovinskem pouku dozda, nam kaže, da se mora ta razvijati pravzaprav iz idej. Ako pa hočemo to izluščiti iz zgodovinske snovi, moramo preiti iz abstraktnosti v konkretnost, treba je tedaj, da idejo utelesimo na osebnostih. Te nam podaja ali zgodovina

sama ali narodne pesmi in priče z zgodovinskim ozadjem ali tudi umetne zgodovinske povesti; kot prve omenjam na pr. iz zgodovine osvobojenja Ljutovit Posavski, Samo, rod Karadjordjevičev, kot druge iz zgodovine turških bojev Kraljevič Marko, Kralj Matjaž itd.

Pređen končam, bi glede metodične obravnave zgodovinske učne snovi omenil še didaktično načelo, ki naj bi že tudi v podrobnem učnem načrtu našlo svoje mesto in ki se glasi: „Živo oblikovana beseda ima vedno pogon k sceni, iz katere je zgodovinska predstava.“ To se pravi: Pripovedovanje zgodovinskih dejstev, njihovo golo navajanje je mrtvo in otroci si z mukotrpkim učenjem na pamet zapomnijo nekaj iz zgodovinskega leksikona iztrganih — recimo na kratko: fraz. To pa ni v z g o j n i zgodovinski pouk, kar naj bi v prvi vrsti bil. Kaj naj si otrok predstavlja na pr. pri naslednjem stavku: „Zlasti je spravljal v obup bosansko-hercegovo prebivalstvo nasilstvo pri pobiranju davkov“? In če si zapomni ta stavek za vse življenje, ne bo imel od njega haska; drugače pa je, ako ta stavek ilustriramo z opisom, s povestjo, s sliko. Da tega nimamo na razpolago? Ravno za navedeni stavek najdete ilustracijo na pre mnogih mestih v romanu „Gospodin Franjo“. Pripovedovanje, čitanje gotovega odlomka od tu, tedaj „živooblikovana beseda“ ima v sebi pogon k sceni, iz katere je zgodovinska predstava, izražena v prejšnjem stavku. In takih ilustracij imamo v našem slovstvu dovolj. Naj opozorim le na Finžgarjevo „Pod svobodnim solncem“, kjer so opisovani boji južnih Starih Slovencev z Bizantinci in medsebojno razmerje starih držav na Balkanu. „Miklova Zala“, Jurčičev „Jurij Kozjak“, Murnikova „Hči grofa Blagaja“, o turških bojih, o katerih nam govori tudi nebroj jugoslovanskih narodnih pesmi in prič; dr. Laha „Uporniki“, Aškerčeva „Stara pravda“ i. dr. o kmetskih uporih; Jurčičev „Jurij Kobila“, Tavčarjev „Grajski pisar“, „Vita vitae meae“ in najnovejša „Visoška kronika“ o naših srednjeveških, verskoreformacijskih in protireformacijskih razmerah; Jurčičevi „Spomini starega Slovenca“, dr. Lahovi „Brambovci“, Govekarjevo „Svitanje“, Tavčarjev „Izza kongresa“ o francoskih bojih in narodnem pokretu našem začetkom 19. stoletja; o ilirizmu in preganjanju Ilircev Trdinovi „Bahovi huzarji in Iliri“ itd. itd. Omenil nisem niti vseh najbolj znanih spisov, a že navedenih je lepa kopica in že iz teh lahko pogosto črpamo ilustracijo za obravnavo naše domače zgodovine. Poleg slovenskih del nam je na razpolago bogata srbohrvatska književnost, iz katere sicer nisem navedel ničesar, a mislim, da bi nam ne bilo prav nič v škodo, ako spoznamo tudi to in tudi to uporabljamo v take namene.

Dejal sem, da naj didaktično načelo ilustriranja zgodovinske snovi pri pouku najde svoje mesto že v podrobnem učnem načrtu. Kako — naj označi kratek primer: Načrt izkazuje na pr. postavko „Turški boji (vobče)“ ali „Bitka pri Sisku in njene posledice (posebni odstavek iz

splošnega poglavja)". K tej postavki zabeležimo: k 1. „R. Murnik: Hči grofa Blagaja, pogl. ...“, k 2. „Nar. pesem: Ravbar“ ... itd.; ilustrativnih primerov je zlasti za to poglavje obilo na razpolago. Ako pri vsakem poglavju navede vsakdo, ki sestavlja ta podrobni učni načrt, vsaj vse, kar mu je tozadevno znano, dobimo v maksimalnem podrobnem učnem načrtu nebroj dobrih smernic za didaktično obravnavo, kar bo gotovo več koristilo, kakor da se s trdom sestavljajo vsepovsod vsaj osmerokratni podrobni učni načrti po šolskih kategorijah in se v vsakem od teh navajajo le mrtva poglavja. — Opazkam v pripovednih spisih naj se pridružijo opazke o slikah, ki ponazorujejo razne zgodovinske prigodbe, prizore itd.; na pr.: vobče znano „Slovo Zrinjskega“. — Da imajo vse opazke o ilustrativnem učnem delu svojo posebno vrednost tudi pri sestavljanju podrobnega učnega načrta za zemljepisje, mi ni treba niti omenjati, ker je preveč znana že samo uporaba razglednic pri tem pouku.

Kot posebno smernico za sestavo teh podrobnih učnih načrtov bi že preje moral omeniti koncentracijo vsega, zemljepisnega in zgodovinskega pouka pa še posebe; a brez ozirã na to, da sem se je mimogrede dotaknil, mislim, da je ta pač že tako znana, da o nji ni treba pisati še posebe.

Bolj važno se mi zdi opozoriti še na naslednje. Ako hočemo, da priredimo psihološko urejeni izbor snovi, je predvsem treba, da to snov prav dobro poznamo; za njeno spoznavanje bi priporočil še nekaj spisov. in sicer za zgodovino: A. Melika Zgodovino Srbov, Hrvatov in Sovencev; dr. Lj. Pivka Zgodovino Slovencev in dr. J. Grudna Zgodovino slovenskega naroda. O Slovincih vsaj to; prav pa bo še poznanje Kosovega Gradiva za zgodovino Slovencev in dr. Lončarjeva Socijalna zgodovina Slovencev. O Hrvatih in Srbih pa Tadeja Smučiklasi „Poviest hrvatska“, St. Stanojevića „Istorija srpskoga naroda“ in Milana Preloga „Povijest Bosne“. Za zemljepis poznam le dve slovenski knjigi: Bezenškova „Srbija in Bolgarija“ in J. Lavtižarjevo „Pri južnih Slovanih“; seči bo tedaj treba še po hrvatskih in srbskih delih, ki pa mi dosedaj še tudi niso znana. Vse te potrebne knjige pa naj bi imela vsaka učiteljska knjižnica.

IZ ŠOLSKEGA DELA.

LUKA LAVTAR:

Iz teoretičnega dela posebnega ukoslovja iz računstva.¹⁾

Načela za pouk v računstvu. 1. Poučuj nazorno.

2. Vse, kar poučuješ, moraš učencem najprej raztolmačiti, potem pa jih izuriti v mehaničnem izvrševanju.

3. Razvijanje bodi, kolikor možno, kratko in pregledno.

4. Učna snov bodi urejena po metodičnih stopnjah.

5. Poučuj drugo za drugim, vsako učno enoto zase.

6. Učenec naj se vedno seznanja z normalnim postopanjem. Normalno postopanje imenujemo v nasprotju z drugimi še možnimi rešitvenimi načini ono, ki naj po njem učitelj prednaša (ter ga podajajo stopnje same).

7. Z vsako stopnjo se je treba baviti toliko časa, dokler je učenci docela ne pojmiyo in ne preshvatajo. K novi stopnji, ki naj se na prejšnjo naslanja, naj se preide šele takrat, ko je prva postala učencem njihova popolna-duševna last.

8. Učenci naj računajo samostojno.

9. Ne preobkladaaj učencev.

10. Učno snov razdeli na posamezna učna leta primerno po zmožnosti tako, da podaš učencem vsako leto neko celoto. Operacije in stopnje operacij, za katere učenci v razpravljalnem številnem obsegu še niso dovezetni, naj se tedaj prelože na poznejši čas.

11. Pri podavanju nove učne snovi se moraš ogibati vseh drugih težkoč, tako da obračajo učenci vso svojo pozornost le nanjo.

12. Učenec naj dospe a) ponavljajoč in spajajoč podrobne, v zvezi stoječe stopnje do zavedanja vladajoče zakonitosti računске snovi, b) do uverenja, da stopnjevanje vodi do krajšega računanja.

Kar se je že spoznalo in mehanično vadilo, naj se utrdi s preglednim ponavljanjem vsega postopanja (dinamski princip).

13. Navadi učence, da se prepričujejo s preizkusi, ali so račune prav izvršili.

Pripomba: Samo po sebi je umljivo, da se moramo tudi pri računskem pouku ozirati na obče veljavna učna načela, kakor na pr. načelo: „Začni pri pouku z znanim!“ itd.

Število in mere. Število je izraz za več istih reči ali za enake njihove dele; v prvem slučaju je število celotno, v drugem ulomek.

Celotna števila nastanejo, ako ponovno postavljamo enoto, in so tem večja, čim več enot je za ista potrebnih. Ako jih uvrstimo po njihovi veličini, dobimo naravno številno vrsto: 1, 2, 3, 4, itd. brez konca.

¹ Posneto po L. Lavtarjevi knjigi „Spezielle Methodik des Rechenunterrichtes“, ki v kratkem izide v slovenski izdaji.

Naravna številna vrsta tvori osnovo za presojanje vrednosti številne veličine; z drugimi besedami, da presodimo vrednost kake številne veličine, moramo šteti in dognati, na katerem mestu številne vrste se nahaja dobljeno število.

Orientacija v številni vrsti je tem težja, čim daljša je številna vrsta; izven gotove meje bi bila orientacija celo nemogoča, ako bi se človek ne mogel posluževati posebnih pomožnih sredstev. Z enim takim možnim sredstvom mu je šla narava dobesedno „na roko“. 10 prstov na njej ga je napotilo, da je odkril dekadični številni sistem. Po tem sistemu štejemo pravzaprav le do 10, kakor hitro pa smo dospeli do 10, začnemo šteti skraja itd. Nepregledne številne vrste so se tako razdelile v same kratke vrste po 10. Iz 10 enot 1. reda (ednica) se tvori enota 2. reda (desetica) pravtako tvori 10 enot 2. reda enoto 3. reda (stotica) i. t. d.

Iz zgodovinskih primerov, na pr. iz klinaste pisave Babiloncev, iz splošno znane pisave Rimljanov itd. in iz opazovanja pri štetju predmetov, na pr. jajec, se spozna, da je na prvi hip mogoče pregledati le tri predmete (trojično načelo), kar ima svoj pomen za orientacijo v številni vrsti.

Število 5 je v sredini števil do 10 in je posebne važnosti za presojanje vrednosti kakega števila.

Imenska števila. Števila so že po sebi imenovana, na pr. 5 dreves, števila, ki se imenujejo po konkretnih predmetih, so imenska števila 1. vrste. Z merjenjem dobimo imenska števila 2. vrste, na pr. 2 kg sveč, kjer imenovanje predmeta lahko tudi odpade, na pr. 2 kg.

Imenska števila so lahko enoimenska ali mnogoimenska, na pr. 61 kg 12 dkg, 3 m 2 dm 6 cm itd. Če primerjamo poslednje mnogoimensko število s 3 S. 2 D. 6 E., razvidimo, da so mnogoiemenska števila, ki temelje na desetičnem sistemu, konkretni izraz za dekadični številni sistem. Pravtako se na pr. 3 m kot konkretni izraz za 3 S. smatra za enoimensko število.

Najobičajnejša zaznamovanja, s katerimi dobimo imenska števila, so mere (števne, dolgostne, ploskovne, telesne, utežne, časovne, vrednostne, ločne in kotne mere).

Prednašanje mer v posameznih šolskih letih. Za presojevanje razvrstitve, po kateri naj se prednašajo v posameznih šolskih letih mere, naj služijo naslednje smernice:

1. Za prednašanje gotove mere je predvsem merodajno izpremi-njevalno število, na pr. km je mogoče pogovoriti šele v številnem krogu do 1000.

2. Imamo mere, ki jih a) doznavamo z očesom (na pr. dolgostne mere), b) take, ki jih občutimo z mišicami (uteži) in c) slednjič take, ki jih spoznamo z izkustvom (časovne mere). Števne mere, dolgostne

mere, novci kô t števnih objekti in votle mere se spoznavajo najlaže, utežne mere že teže in časovne mere še teže. Pojmovanje ploskovnih mer temelji na jasnem spoznanju kvadrata in ono telesnih mer na spoznanju kocke.

Zato se priporoča naslednja razdelitev mer na posamezna šolska leta:

1. šolsko leto. a) Števne mere: kos, par, ducat, pola, lega; b) novci: para, desetica in dvajsetica; c) dolgotne mere: m, dm, cm; č) votle mere: l, dl, cl.

2. šolsko leto. a) Razširjenje števnih mer s kopo, knjigo, novcev z dinarjem, votlih mer s hl; b) uteži kg, dkg, q; c) časovne mere: teden, dan, ura, minuta, sekunda, leto, mesec.

3. šolsko leto. Znane mere se ponove in razširijo z gros, riso, km, t in

4. šolsko leto. Vse mere razen kubičnih.

5. šolsko leto. Vse mere.

Konečno se pripominja, da naj se ne obravnava več merskih vrst obenem. Upošteva naj se tudi, ali so mere razdeljene po desetičnem ali ne po desetičnem sistemu. K zadnjim pripadajo časovne (ločne, kotne) mere in del števnih mer.

Meri in tehta a) učitelj, b) učenci.

Ponazorovanje števil. Pri tem pridejo v poštev tri vprašanja:

1. Kaj naj se ponazoruje, 2. kako naj se ponazoruje, 3. kako naj uspešneje nastane s pomočjo zunanjega nazora notranji nazor?

Otrokom je treba pokazati na čutnih predmetih a) kako nastajajo števila po vrsti, b) kako vsa števila tvorijo vrsto, c) katero mesto zavzema število v števnih vrsti, č) kako nastajajo enote višjega reda in d) sestav števil iz različnih desetičnih enot.

a) Števila nastajajo s ponovnim pridevanjem enote prejšnjemu številu, na pr. $1 + 1 = 2$, $2 + 1 = 3$, $3 + 1 = 4$ itd.

b) S pridevanjem enote se dobiva števna vrsta: 1, 2, 3, 4, 5, 6 itd. brez konca. Ta števna vrsta se izraža v štetju.

c) Mesto kakega števila v števnih vrsti se določa z vprašanji: „Katero število sledi za (na pr. 6), katero število je pred (na pr. 9), katero število je med (na pr. 6 in 8), katera števila so (na pr. med 6 in 9)?“

č) Desetice nastajajo iz 10 E, S. iz 10 D., T. iz 10 S. itd.

d) V številnem obsegu od 1—100 so števila: a) osnovna števila, 1, 2, 3, 4, ..., 9. b) desetična števila 10, 20, 30, ..., 90. c) mešana celotna števila, t. j. števila sestavljena iz D. in E. na pr. 3 D. 2 E. = 32.

e) V številnem obsegu 100—1000 so števila: a) stotična števila 100, 200, 300, ..., 900. b) mešana celotna števila, in sicer a) taka, ki so sestavljena iz S. in D. na pr. 4 S. 8 D. = 480, b) taka iz S. in E. na pr. 6 S. 4 E. = 604 in c) taka iz S. D. in E., na pr. 9 S. 6 D. 5 E. = 965.

Analogno so zgrajena števila višjih številnih obsegov.

V številnem obsegu 1—20 služijo za **ponazorovanje**:

1. Prosto giblivi predmeti, na pr. paličice, kocke, kamenčki itd.; z njihovo rabo se otrok navadi na števno in vrstno tvorjenje. Na pr. a) V vrsti urejeni predmeti. 1 paličica in 1 pal. sta 2 pal., 2 pal. in pal. so 3 pal. itd. b) Neurejeni predmeti, ki jih otroci preštejejo urede v vrsto. c) V prostoru 10—20 tvorijo učenci števila o pridevanju osnovnih števil številu 10, na pr.: 10 in 1 je 11, 10 in 2 je 12, 10 in 3 je 13 itd., kjer se ponazorujejo s tvorenjem vrstnih številnih slik iz predmetov, na pr.:

.....

2. Računal, na katerem so predmeti v isti vrsti. Skoro povsod se rabi rusko računalo, ki se je konstruiralo pravzaprav v to svrhu, da se na njem izvršujejo računi, pri čemer pa se ni mislilo na način ponazorovanja števil v vrsti.

3. Grafična ponazorovalna sredstva, na pr. črte, pike, krožci itd. S takimi znamenji na tabli predočujejo to, kar se je ponazorovalo s predmeti; prav dobro pa služijo tudi za indirektno in domače delo.

4. Mere. Ako pokažemo otrokom, da je na pr. $1\text{ m} = 10\text{ dm}$, in obratno, da je $10\text{ dm} = 1\text{ m}$, jih pripravljamo na misel, da nastaja iz več enota.

5. Notranji nazor se goji, kadar omenjamo znane predmete, katerih pa v šoli nimamo, na pr. 1 konj in 1 konj sta 2 konja. Za buditev jasnega notranjega nazora so prav primerne uporabne naloge, ki silijo otroka k razmišljanju. Ako otroka na pr. vprašamo: „Koliko je $5 + 3$ “, se pripeti, da nam ne zna odgovoriti na vprašanje; če pa mu rečemo: „Imaš 5 jabolok, mati ti da še 3 jabolka, koliko jabolok imaš potem?“, dostikrat takoj odgovori: „8“.

V številnem obsegu 1—100 služi poleg mer kot nazorilo najboljše zgoraj omenjeno računalo.¹

V številnem obsegu 1—1000 naj začenja zunanji nazor že prehajati v notranjega. Skraja se poslužujemo kot nazorila takozvane stotične tabele. To je pravokotnik, razdeljen v 10 trakov; vsak trak ima 10 polj; v vsakem polju je 10 pik, tedaj na vsakem traku 100 pik. Stotična tabela pa ne odgovarja številni predstavi v vrsti. Zato je primernejše nazorilo takozvani stotični trak, na katerem se nahaja 1000 pik v isti vrsti; med vsakimi 10 pikami je črna, med vsakimi 100 pikami pa rdeča.

Tudi meterska palica, razdeljena v dm, cm in mm, je tu pripravno nazorilo; res pa je, da mm za razredni pouk niso prilični, ker jih iz daljave ni mogoče zaznati. Priporočljiv je tudi naslednji postopek, da prevedemo zunanji nazor na notranjega. Otroci naj si predstavljajo 10 računal (L. Lavtarjevega sistema), računalo poleg računala v isti

¹ L. Lavtar je konstruiral računalo po tem načelu ter uvrstil na palico 100 kolesec, kolesce à 1 cm v debelosti; računalo se v mnogih naših šolah s pridom uporablja.

vrsti, kar lahko tudi na tabli označimo z 10; enako dolgimi, zaporednimi črtami.

V tem številnem obsegu smo položili temelj za dekadični številni sistem. V neomejenem številnem obsegu je čutno ponazorovanje odveč; na mesto zunanjega tu docela stopa notranji nazor.

Pripomba. Čutno ponazorovanje pa naj se nikdar ne pretirava. Kakor hitro učenci kako operacijo po čutnih nazorilih jasno shvatajo, izgubi čutno ponazorovanje svojo pravico, ker učinkuje ovirajoče na duševno delovanje. To naj se zelo upošteva. Časih pa je tuptam zopet priporočljivo, da pri ponavljanju otroci sami ponazorujejo računski proces. Tako zahtevamo na pr.: „Pokaži na računalu, koliko je 4 krat 6!“

Štetje. Vse računanje temelji na jasni predstavi številne vrste. To si pridobe otroci s ponovnim a) konkretnim, b) abstraktnim štetjem.

Štejemo lahko A. naprej, B. nazaj.

Števene vaje. A. 1. Štetje od začetka številne vrste do določenega števila (na pr. do 4.) — 1, 2, 3, 4.

2. Štetje od začetka številne vrste do določenega števila in od tu do drugega določenega števila (na pr. do 3 in od tu do 6). — 1, 2, 3 — 4, 5, 6.

3. Od določenega števila do drugega določenega števila (na pr. od 5 do 8). — 6, 7, 8.

4. Štetje do določenega števila in od tu za določeno število naprej (na pr. do 4 in za 2 dalje). — 1, 2, 3, 4 — 5, 6.

5. Od določenega števila za določeno število dalje (na pr. od 8 za 3 dalje). — 9, 10, 11.

B. 1. Štetje od določenega števila nazaj do naravnega števila (na pr. od 5) — 4, 3, 2, 1.

2. Štetje od določenega števila nazaj do določenega števila (na pr. od 8 do 4). — 7, 6, 5, 4.

3. Od določenega števila za določeno število nazaj (na pr. od 7 za 2 nazaj). — 6, 5.

Štetje v številnem obsegu do 10, do 20, do 100 ne zahteva mnogo časa. Za štetje do 1000 rabimo približno četrt ure, do 10.000 nad 2 uri itd. V višjih številnih obsegih vodimo tedaj le števene vaje s prestopom v naslednji stotični, ozir. tisočični obseg. V številnem prostoru do 1000 štejemo na pr. od 98 do 116, od 197 do 208, od 298 do 311 itd. Tudi s tem se poživi predstava vse številne vrste, zlasti, če vadimo pred temi vajami štetje k 100 (100, 200, 300....1000), štetje k 10 (10, 20, 30....100, 110, 120....200, 210....1000). Analogno velja za številne obsege do 10.000, 100.000 itd. in za štetje nazaj.

Vrstni številni obrazci. Predstava števil se pojasnjuje s takozvanimi vrstnimi številnimi obrazci, ki se narejajo na računalu ali tudi s prosto gibljivimi predmeti. Takšni številni obrazci se narišejo tudi na tablo, na pr.:

V ta namen se priporočajo osobito naslednje vaje: α) Učitelj položi nekaj predmetov, na pr. paličice, neurejene na mizo, otrok jih prešteje in postavi v red v obliki vrstnega številnega obrazca. β) Učitelj nastavi

vrstni številni obrazec (tudi na računalu), učenec takoj in brez štetja pove število predmetov. γ) Učenec naj postavi število v obliki vrstnega številnega obrazca. (Te vaje so vobče zelo važne!)

Številnih obrazcev jih je v prirodi vse polno, a naslanjajo se in se v predstavi morajo naslanjati vedno na vrstne številne obrazce.

Osnovne vaje računstva. Za računanje tvorijo osnovo „prištevanke (enainena)“, „odštevanke (enaodena)“, „poštevanke (enkratena)“ in „razštevanke (enavena, enazaena)“.

„Prištevanke“ je seštevanje dveh osnovnih števil, na pr. $4 + 3$, $8 + 5$. Zaključuje se v številnem obsegu do 20.

„Odštevanke“ je obratno od „prištevanke“, na pr. $8 + 5 = 13$, $13 - 5 = 8$. Ta vaja se giblje v številnem obsegu 1 do 20.

„Razštevanke“ je množitev dveh osnovnih števil, n. pr. 3 krat $8 = 24$.

„Razštevanke“ („enavena“ in „enazaena“) je obratno od „poštevanke“, na pr. 3 krat $8 = 24$, $8 \text{ v } 24 = 3$, $\frac{1}{3}$ od $24 = 8$.¹

„Poštevanke“ in „razštevanke“ se gibljeta v številnem obsegu do 100.

„Prištevanko“, „odštevanko“, „poštevanko“ in razštevanko“ zovemo osnovne vaje za računanje. Ko so jih učenci razumeli, se morajo vtisniti v spomin do popolne gladkosti.

Stopnje računstva. Računstvo se deli v stopnje po številnih obsegih, po šolskih letih in po posameznih računskih načinih.

Dekadični številni sistem urejuje številne obsege 1—10, 1—100, 1—1000 itd.

„Prištevanke“ in „odštevanke“, kjer so največji primeri $9 + 9$ (ozir. $10 + 10$), $18 - 9$ (ozir. $20 - 10$) dajeta številni obseg do 20 (prim. § 14).

Pedagoškega pomena so še številni obsegi 1—3, 1—5, 1—30. Ker na en pogled razvidimo največ tri predmete, se v številnem obsegu 1—3 najlaže prepozna pomen znamenj „+“, „=“. V številnem obsegu 1—30 se dobi temelj za samostojnost učencev. Če obvlada učenec prištevanje in odštevanje osnovnih števil, poštevanko in razštevanko v obsegu do 30, spozna ob enem tudi postopek za številni obseg do 100 in računi po izkustvu samostojno preko številnega obsega 1—30.

Z ozirom na šolska leta razlikujemo nižjo, srednjo in višjo stopnjo: Nižja stopnja obsega 1. in 2. šolsko leto (1—100), srednja stopnja 3. in 4. šolsko leto (1—1000, neomejeni številni prostor). višja stopnja ostala šolska leta.

Nižja in srednja stopnja morata seznaniti učence s formulo, t. j. učenci se morajo priučiti računanju s celotnimi števili, desetinskimi ulomki in z navadnimi ulomki (izvzemši nekatere slučaje), upoznati mere

¹ Govori „osem v dvajset in štiri (ne v „dvajset in štiri“, kar se rabi le pri imenovanih številih) je trikrat“; „tretjina od dvajsetih in štiri je osem“ itd.!

ter se seznaniti z reševanjem preprostih in zloženih uporabnih nalog ter s preprostimi sklepnimi računi.

Na višji stopnji stopi v ospredje stvarnost.

Razdelitev računstva. Razlikujemo: a) ustno računanje (računanje na pamet) in b) pisмено računanje (številčno računanje).

Računanje na pamet delimo: 1. v samostojno, 2. v ustno računanje, ki pripravlja na pisμένο, in 3. v tako, ki je s pismenim računanjem v zvezi.

1. Samostojno računanje na pamet gojimo osobito v številnih obsegih 1—20, 1—100 in 1—1000. V višjih številnih obsegih se ponavlja, pri čemer so mogoči tudi slučaji kakor na pr. $4000 + 2000 = 8700 - 3500 = \text{itd.}$

Načelo. Pri računanju na pamet bodi število prestav kolikor mogoče malo. Iz tega sledi, da se postopek pri ustnem računanju bistveno razlikuje od onega pri pismenem.

Račune, ki jih ustno rešujemo, pogosto napisujemo; s tem hočemo doseči, da se vadijo učenci v čitanju in pisanju pisмениh znakov, ter se priučijo na določno obliko, računanje na pamet se s tem tudi pospešuje. Omogočimo pa tudi, da so otroci tiho zaposleni in lahko dobivajo domače naloge, še preden smo prešli k pismenem računanju.

Pismeni znaki, ki jih otroci morajo znati, so: Znamenja za števila operacijska znamenja in znamenja za =.

Števila izražamo: a) s črtami, pikami, krožci itd., b) s številnimi obrazci, c) s številkami.

Na številke naj pripravljajo številni obrazci, od katerih so pač oni najpripravnejši, ki jih v obliki številke sestavljamo iz črtic, na pr. $\frac{11}{1}$. Taki številni obrazci se uporabljajo v obsegu, v katerem se začenja s številkami, in sicer pred temi. V obsegu 1—10 stopijo v ospredje številke, na nje pripravljajo številni obrazci pa se opuste..

2. Računanje na pamet, ki pripravlja na pisμένο računanje, ima nalogo, da olahkoči pojmovanje pravil. Pri ustnem računanju s p o z n a m o p o s t o p e k, pri pismenem je le način govora in pisave drug in sicer tak, ki se resno naslanja na ustno računanje (daljša oblika), iz katere dobimo končno mehanični postopek (pravilo).

3. Pri pismenem računanju moramo dobiti pravilo za postopek.

Pravila, ki jih lahko preprosto izrazimo, naj pripovedujejo tudi učenci; kompliciranejših pravil ne izražamo z besedami, postopek naj si prisvoje učenci z marljivo vajo.

Ko smo dobili pravilo, seznanimo učence navadno tudi s tehničnimi izrazi: „seštevati, seštevanec, vsota itd.“. Da pa ne podajemo preveč naenkrat, je priporočljivo, da navadimo učence na njihovo rabo z mnogo vajo že pri računanju na pamet (1—1000).

Računstvo delimo nadalje v golo in v uporabno računanje. Pri golem računanju je operacija naravnost podana, n pr. $8 + 4 =$, $7 m - 3 m =$; pri uporabnem računanju pa je operacijo treba šele izluščiti iz besedila naloge. Uporabne naloge so enostavne ali zložene, tedaj različne po tem, ali vsebujejo eden ali več računov.

Uporabno računstvo. Pri vsaki uporabni nalogi moramo upoštevati 4 točke: 1. vsebino, 2. rešitev, 3. izvršitev računa, 4. odgovor.

Vsebinska torišča, kjer zajemajo računi svojo uporabo, so zelo raznovrstna, tako raznovrstna, da v osnovni šoli ni mogoče vseh upoštevati, kar pa seveda tudi ni potrebno. Osnovna šola ima le nalogo, da učenca usposobi, da zna sigurno in do kraja razrešiti naloge, ki jih daje navadno življenje. Kot smernica za vsebinski izbor nalog naj služi zlasti pojmovna zmožnost učenčeva. Ta smernica nas vodi do tega, da urejemo naloge po vsebini v izkustvene kroge.

Prvi izkustveni krog prinaša otrok v šolo že s seboj. Tu sem spadajo naloge, v katerih imenujemo števila z znanimi predmeti, na pr. 3 jabolka, 5 sveč itd.

Ostale izkustvene kroge pridobimo v šoli šele pri pogovoru o merah. Kadar smo pogovorili na pr. dolgotne mere, vprašujemo: Kaj merimo z m? Sukno, platno, trake itd. Analogna opazka velja za vse mere. Kakor hitro smo ustvarili take kroge izkustva, jemljemo iz njih naloge.

Ko pa smo ustvarili več krogov izkustva, izbiramo uporabne naloge menjaje iz njih.

Z ozirom na časovne račune je pripomniti, da vprašujemo ali po začetku, po trajnosti ali po koncu časovnega kosa.

Uporabno računstvo na nižji in na srednji stopnji ima predvsem to nalogo, da seznaní učenca s formulo. Zato se moramo pri izbiri uporabnih nalog ozirati osobito na to.

K uporabnim, ali bolje rečeno, k „oblečenim“ nalogam spadajo tudi takozvane algebrajske naloge ali enačbe, ki jih računimo na pamet. Na pr.: 1. Katero število moramo prišteti k 5, da dobimo 8? 2. Trikratnik nekega števila je 12; katero je to število? 3. Petkratnik nekega števila, zmanjšan za 4, dà 26.

Ti primeri so stopnjema urejeni in jih učenci pač lahko razrešijo samostojno. Ako se stopnjujejo težkoče, je učitelj primoran, da tu poda nekatere migljaje, tam poseže po ponazorovanju, ali tudi rešitev katehetsko docela razvije, ali pa uporablja vse te pripomočke. Ako stavimo težke naloge, stavimo pri razgovoru poglavitno v vprašanja ter pustimo, da otroci dopolnjujejo manj važno, ter to stlačimo naprej, tedaj ne koristi to prav nič in je dvojno varanje: varanje samega sebe in varanje otrok.

Ne moremo tajiti, da bi take naloge ne bile pripravne za pospeševanje formalnega namena računskega pouka; posluževati pa se jih

smemo le takrat, kadar se z njimi ne ovira dosega smotra računskega pouka (sigurnost in sposobnost v reševanju praktičnih nalog).

Razvojna učna oblika in formalne stopnje pri računskem pouku.

Pripravi na novo učno snov (ponavljanje in vaja znanega in direktna priprava) sledi podavanje. To se mora pri računskem pouku vršiti tako, da izhaja drugo iz prvega. Treba je tedaj, da razvijamo. Pri razvoju postopajo učenci kolikor mogoče samostojno, učitelji stavi le potrebna vmesna vprašanja.

Združitev. Ne le neposredno podavana učna snov kake učne enote naj se združuje, da dospemo tako po abstrakciji do posnetka; z novo pridobljeno snovjo naj se marveč združujejo tudi prej dobljene stopnje istega postopka. S stopnjo $8 + 3$ (prištevanje osnovnega števila s prestopkom) naj se združi tudi stopnja $6 + 2$ (prištevanje osnovnega števila brez prestopka), s stopnjo $14 + 3$ tudi stopnja $6 + 2$, $8 + 3$; ko dobimo sklep za odštevanje, ga združujemo s sklepom za prištevanje, sklep za poštevanje z obema prejšnjima itd. Isto velja o izkustvenih krogih, o slučajih preprostega sklepevega računa itd. Na ta način si pridobimo pregled v zakonitem postopku računstva.

Vaja. Vajam, ki se naslanjajo na podavano učno snov golega računstva, priključujemo navadno tudi uporabne naloge, in sicer predvsem take, ki jih rešujemo po ravnokar dobljenem postopku. Nato pa priključujemo tudi vaje, ki jih rešujemo po stopnjah, znanih že poprej, kakor tudi take, ki pripadajo kakemu prejšnjemu izkustvenemu krogu. Prav posebno potrebne pa so takozvane vrstne vaje. Vrste pripomorejo do kar najbolj jasne in gladke orientacije v številni vrsti, znajmi se nepretrgoma podava računski pouk; z vrst lahko abstrahiramo pravilo, na katerem temelji več vaj; vrste so izredno pripravne tudi za hitro računanje, za ponavljanje, kakor tudi za tiha in domača opravila. Vsakršna vrstna vaja pa nastopi šele tedaj, kadar so temeljito predelane vaje, na katere se naslanja. Take vrstne vaje imamo pri vseh 4 osnovnih računskih načinih.

Ponavljanje. Ponavljanje je duša pouka. Ponavljanje utrjuje podavano. Marsikaj, kar učenci težko pojmiyo, postane šele po ponavljanju njihova trdna last. Na pr. vaja „? krat $4 = 12$, 4 v $12 = ?$ “, divizijski sklep pri uporabnih nalogah, spoznanje kakega pravila itd.

Vaje, kakor na pr. „? krat $4 = 12$, 4 v $12 = ?$ “ ponavljamo v naslednjih urah kratko v kakih 3 primerih pred podavano učno enoto ali za njo; tako se pokliče v spomin miselni proces, ki je tu potreben in se utrdi popolna duševna pridobitev.

Vsakršno pravilo razvijamo navadno le po enkrat, pozneje pa računimo po njem vedno le mehanično. Ako pa njegov razvoj že potem, ko so se vadili učenci v mehanizmu, enkrat ali dvakrat na kratko pono-

vimo, ga jasneje spoznajo in si ga konečno duševno tudi docela osvoje. Z razumevanjem se pospešuje tudi mehanična sposobnost.

Za ponavljanje razvojne poti kakega postopka so osobito pripravne takozvane razvojne slike, za katere se učenci zelo zanimajo in jih tudi sami lahko narejajo.

ELZA KUKOVČEVA:

O nazornem uku.

Nazorni uk je sredotočje vsega pouka na nižji stopnji ljudske šole. Zato mu je posvetiti najskrbnejši preudarek glede izbora snovi in obravnave nazornih vaj.

Nižja stopnja obsega 3 š. leta. Vsakemu teh treh šolskih let je odkazana po učnem načrtu posebna realistična snov, namreč za 1. šolsko leto pripravljalne nazorne vaje, za 2. šolsko leto nadaljevalni nazorni uk, za 3. šolsko leto domoznanstvo, kateremu sledi na srednji stopnji domovinoznanstvo in na višji stopnji zemljeznanstvo.

Radi ozira na koncentracijo pouka se naj kot snov za pripravljalne nazorne vaje izkoriščajo „pomnilne slike“ iz prvega berila.

Za obravnavo pripravljalnih nazornih vaj priporočajo moderni pedagogi sledeča načela:

Razen risbe na tabli ali slike, ki podaja predmete nazorovanja v okviru življenjske zadruga, predočijo se naj učencem po možnosti dotični predmeti v istinitosti ali pa modeli teh predmetov po opominu A. Komenškega „Ne le sence predmetov, t. j. njih slike marveč predmete same!“

Otroci naj predmet nazorovanja pazno ogledujejo, da celo potipljejo, povohajo, če možno poslušajo ali pokusijo, s čim se doseže negovanje peterih čutov, ne le vida, iz katerega se izvaja naslov „nazorni uk“ marveč tudi četverih ostalih. Tipanju se v mnogih slučajih tudi lahko pridruži tehtanje.

Pozornost je treba vzbujati s primernimi vprašanji. Izkustvo uči, da odgovarjajo novinci na taka vprašanja le s posameznimi besedami. Otroku še primanjkuje izrazov, tudi ni vajen uporabljati pravilne stavke. Iz tega dejstva se poda važna naloga pripravljalnih nazornih vaj, priučiti novince pravilnega govora v celotnih stavkih ter jih polagoma privaditi književnem jeziku.

Pogovori naj bodo kratki in jedernati. Začetkoma zadostujejo odgovori na vprašanje: Kaj je predmet? Tako se poda novincem pojmovi roda in vrste, ki predstavlja najvažnejše gradivo za logično urejeno mišljenje. Temu sledi uvod v glavne logične kategorije, ki se vrši z vprašanji: Kakšen je? Kateri so njegovi sestojni deli? Iz česa je? Čemu služi?

Pogovori naj bodo prosti in neprisiljeni. Izkustvo uči, da otroci, ko se jim je vzbudilo zanimanje, nevprašani živahno pripovedujejo svoje

doživlja. Učitelj naj ob taki priložnosti potrpežljivo posluša, vendar mora zabraniti, da se pogovor ne razblini v prazno besedičenje in ne zaide iz stoterega v tisočero.

Pa ne-le petere čute, jezik in razum neguj nazorni uk, marveč vse ostale duševne zmožnosti. Spomin neguje z naštevanjem pojmov vrste, ki spadajo v skupni pojem roda. Uspešno sredstvo v oporo spomina so risbe, ki jih morajo izdelati učenci. Vadi se tudi izrezljanje iz papirja in modelovanje iz ila. Tedaj neguje nazorni uk tudi rokotvornost ter zadoštuje Pestalozzijevega načelu, naj pouk prične z naziranjem, nadaljuje z razmišljanjem in preide k znanju, katero se najbolj zanesljivo dokazuje po delotvornosti.

Domišljijo je treba negovati s pripovedovanjem povesti, basni in pravljice, v katerih nastopajo pogovorjeni predmet. Tako se pokažejo deci v novi, čarobni luči. Mlada ličeca žarijo začudenja in presenečenja, mlada srčeca se navdušijo za uk in šolo.

A tudi vzgoja volje ne sme izostati. Vsaka pripovedovalna snov iméj etično jedro. Versko-nravno mišljenje pri večini novincev še spi liki semenski kali v koščici. Pouk še le obudi versko-nravno spoznanje ter nagne voljo k pametnemu poženju in hotenju.

Končno naj jemlje nazorni uk tudi ozir na vzgojo pameti. Etična vzgoja opozarja učence na verski, socialni in simpatetični interes, sploh na altruizem. Treba pa je novincem tudi življenjske modrosti, ki služi egoizmu ter uči čuvati se nezdod in poškodb, ki so jim ti mali neizkušenci izpostavljeni na vseh potih.

Nadaljevalni nazorni uk bodi propedeutika realij. Zato naj jemlje ozir na vse stroke realnega pouka. Odpre naj učencem prvi pogled v prirodoznanstvo. Nudi jim naj prve temeljne pojme zoologije, botanike, mineralogije, somatologije, higijene, fizike, kemije in tehnologije.

Izbor snovi se ravna po letnih časih. Kjer je pri pouku združenih več šolskih let, se snov razdeli na dva turnusa. Stvarni pouk se najbolje naslanja na primerne nazorne slike kakor so Janskyjeve ali Hölzeljeve.

Stvarnemu nazornemu pouku sledi v vsakem slučaju jezikovni nazorni uk. Besedotvorba je njegovo torišče. Vsak pogovor nudi priložnost za izpeljavo in sestavo samostalnikov, pridevnikov in glagolov. Ni treba, da se otroci že na tej stopnji seznanijo s slovniško teorijo, za katero še niso zreli, saj besedni koreni, dela in priponke niso igrače za deco.

Iz besedila stvarnega pouka se odberejo tipični primeri. V odgovoru na primerna vprašanja izgovarjajo učenci, držeč se analogije, slične besedotvorbe: Tako se učijo premikati kolesje jezikovnega ustroja. Govorna spretnost je stopnjevana ne le, da morajo otroci odgovarjati v razširjenih stavkih, temveč tudi, da morajo ponoviti snov vsake učne celote v nepretrganem govoru.

Spominu v oporo služi tudi na tej stopnji raketovornost t. j. risanje, izrezljanje iz papirja in modelovanje iz gline.

Pripovedovalni privesek nudijo spisi v čitanki. Tukaj je podan koncentrični stik vseh učnih predmetov. Celo računstvo je možno priklopiti koncentraciji s tem, da se navajajo otroci k računskim kalkulacijam in kombinacijam na podlagi podanega stvarnega pouka.

V 3. šolskem letu nastopi domoznanski uk. Ne zadostuje več ogledovanje slik in predmetov, donešenih v učno sobo, marveč čas je, da povedemo učence na skupnih šolskih izprehodih k tipičnim predmetom šolskega okoliša. Taki tipični predmeti so glavne oblike zemeljskega površja. Ob njih učenci opazujejo in prisluškujejo. Tu jim učitelj podaja krajevno kroniko ter razkazuje ostanke zgodovinske preteklosti domačega kraja. Vrnivši se v šolsko sobo pa pripovedujejo učenci, rišejo in zabeležijo svoja opazovanja. Nazorne slike služijo le še v popolnitev predstav. Poleg naukov prirodoznanske stroke prejemajo učenci na tej stopnji prve temeljne pojme iz zemljepisja in zgodovine. Uvajajo pa se tudi že v kartografijo z risanjem priprostih načrtov šolske sobe, šolskega plosolja, šolskega kraja in modelovanjem reliefov iz šolskega okoliša.

Omeniti je še obratno razmerje nazornih slik in šolskih izprehodov. Istinitost pouka zahteva na vseh učnih stopnjah zlasti tudi na prvih dveh najnižjih često skupnih šolskih izprehodov. Toda tu služijo le slučaju in popolnitvi, za domoznanski pouk pa so podlaga in temelj. Obratno so na prvih dveh najnižjih stopnjah nazorne slike podlaga in temelj, šolski izprehodi pa le slučaj in popolnitev.

ALB. PLANER:

Osnutek za pripravo zemljep. pouka o Sloveniji.

Na majhnem zemljevidu Štajerske (Merilo 1 : 1.000.000) in na onem Avstro-Ogrske monarhije si poiščemo z otroki stopinjsko mrežo. Opazovali smo vzporednike (45, 46, 47) in poldnevnike (13, 14, 15, 16, 17), ki tvorijo skupaj četverkotnike. Na teh kartah — osobito na drugi določimo mejo Slovenije, oziroma onega dela, kjer prebivajo Slovenci ter ob enem omenimo države, ki nas obkoljujejo. Vsak učenec si prinese polo papirja in narišemo si stopinjsko mrežo naše domovine (1:1.000.000).

Prerisali smo Dravo z Zilo, Kapelsko Belo, Mislinjo, Dravinjo ter Krko z Glino, Labodnico in Muro. — Savo: (Dolinko in Bohinjko), Ljubljano, (Pivko, Unec), Krko, Savino z Voglajno in Sotlo. Sočo z Idrijo in Vipavo ter na desnem bregu Nadižo. Končno še Reko, ki teče skozi Škocjansko jamo ter se izliva pod imenom Timava v Jadransko morje.

Izmed jezer imamo: Vrbsko, Osojsko, Blejsko, Bohinjsko in Cerkniško.

Gorovje : Alpe: Karnske Alpe (Ponteba), Zilske Alpe (Dobrač), Julske Alpe (Mangart in Triglav), Karavanke (Golica, Stol, Obir, Jezerski vrh, Podkorensko sedlo in Ljubelj), Kamniške ali Savinske planine (Grintavec), Južnoštajersko gričevje, Pohorje, Kozjak, Slov. Gorice, Haloze z Bočem, Konjiške goré, Dolenjsko gričevje.

Kras : Trnovski gozd z Mrzavcem, Hrušica, Javornik (Pivka planina) s Snežnikom, Rog, Gorjanci, Mali Kras in Čičarija. (Reke in gorovje glej 1. štev. Šolskega lista II. stopnja.)

Imel je na ta način vsak učenec svojo „karto“. Sam pa sem risal na impregnirano platno v velikosti 2 m² z barvicami. Če bi tega ne imel, storil bi to — če drugam ne — na sprednjo steno šolske sobe. Omenim, da rišejo otroci vse s svinčnikom. Pri risanju smo bili jako počasni. Vedno in vedno smo primerjali črte z onimi na zemljevidu, merili oddaljenost vzporednika ali poldnevnika od gore ali jezera itd. Predstavljal si seveda ne smemo kakega umetniškega izdelka, saj jih je vendar izdelala po učiteljevem navodilu — otroška roka. Vendar pa je boljša ta pola papirja, kot nič! Z debelimi črtami smo zaznamovali gorovje, bregove in griče, z križcem vršace, z dvema sporednimi, kratkimi črticami prelaze, z piko obdano s krogom mesta nad 20.000 preb. (vsi drugi kraji so zaznamovani samo s piko). Železnice pa smo črtkali. Omenim, da ni niti začetnih črk mest, trgov, jezer itd na karti.

Narisali oziroma zaznamovali pa smo si najprej samo lego sledečih mest: Maribor, Celovec, Beljak, Trbiž, Ljubljana, Trst, Pulj, Reka in Idrija.

Ko so bile te „karte“ izgotovljene, smo napravili izlet v Maribor. Od nas vodi dvotirna južna železnica tja. Pri dolgem kolodvoru smo v mislih izstopili ter si ogledali Maribor v zemljepisnem, kulturnem in zgodovinskem oziru tako, da smo skoraj v vsakem predmetu lahko porabili ta izlet. Naša karta pa se je pomnožila za južno železnico. Sploh pa smo se v zemljepisnem pouku začeli voziti in vsa nadaljna obravnava je potovanje. Žal, da ne potujemo več po železnici, temveč samo s svinčnikom, palčico ali prstom na papirju. Naša druga vožnja je bila v Maribor, od tod v Špilje, kjer smo prestopili v vlak, ki nas je peljal v Radgono in Ljutomer. (Rišemo železnico, zaznamujemo lego Radgone in Ljutomera, primerjamo z zemljevidom Štajerske.)

Tretje potovanje: Pragersko, preko Ptujškega polja v Ptuj, Ormož, od tu v Medjimurje in Čakovec.

Četrto potovanje: Pragersko, Maribor (znano). Od tod pa proti zahodu mimo Fale (največja elektrarna cele Jugoslavije) v Sp. Dravograd. Tu vidimo tir savinsko-dolinske železnice. Izstopimo ter se peljemo po tej železnici. Kmalu nas pozdravlja majhno mestece Sl. Gradec, potem Velenje (premog). Od tu po južni železnici mimo Štor (lijejo železo), Grobelnega (železnica v Rogaško Slatino — mnogo mineralne vode), Poljčan (ozkotirna železnica v Konjice) — domov!

Petopotovanje: Pragersko, Maribor, Sp. Dravograd (znano!). Tu vidimo železnico, ki vozi tudi v Labudsko dolino (Sv. Andraž — Ant. M. Slomšek premestil škof. prestol v Maribor, zato „lavantinska škofija“).

Peljemo se mimo Prevalj (premog), Velikovca (mesto leži na levem bregu, ga ne vidimo dobro s postaje), Pliberka (svinec) v Celovec. — Pri tej priliki omenimo tudi Gosposvetsko polje. Dalje se vozimo ob lepem Vrbskem jezeru (pravljica), potem nekaj časa ob Dravi do Beljaka, ki pa je skoraj trikrat manjše ko Maribor. — Železnica, po kateri smo se pripeljali, nas bi odvedla še naprej ob Dravi na Tirolsko. Radi tega izstopimo ter se peljemo po Zilski dolini (Zilani) do Trbiža in od tod proti Jesenicam (ena železnica proti Gorici, druga na sever v Celovec oz. Beljak). Radovljica (pri tej priliki si ogledamo Bled in jezero). Mimo Kranja v Ljubljano. Zopet smo na južni železnici. Ljubljano opišemo pozneje. Pač pa omenimo nekaj postaj ob južni železnici, kakor Litija (svinec, živo srebro, čipke), Sava (železni izdelki), Zagorje, Trbovlje, Hrastnik (premog), Zidani most (Savina v Savo. — Del južne železnice mimo Sevnice, Krškega, Brežic na Hrvaško. — Posavje), Rimske toplice (kopališče), Laški trg (kopališče), pivovarna) v Celje. — Naprej znano iz četrtega potovanja!

Ogledovanje Ljubljane. (Ker še imamo III. Čitanko Schreiner-Hubad; smo na tem mestu čitali spis „Ljubljana“ 79-21. Sploh smo ob vsaki priliki porabili če ne II. Šolski list, pa III. Čitanko, kjer najdemo „Kraški svet“, „Maribor“, „Savinska dolina“ i. dr.

Poslej potujemo iz Ljubljane in ne več Pragerskega.

1. Ljubljana—Kamnik (Kamniška železnica). V Kamniku je tvornica za smodnik. V okraju pa ležijo Domžale, kjer izdelujejo slamnike.
2. Dolenska železnica (v Novomestu, Stražo in do Kočevja (tkanine).
3. Južna železnica proti Trstu. — Postojna (postojnska jama, znamenitost Krasa). Pri Sv. Petru se odcepi železnica proti Reki. Pri Divači vidimo zopet železnico, ki nas popelje v Pulj. Iz Opčine nas vodi železnica proti Gorici, južna pa mimo Nabrežine v Trst.

Omeniti še moramo Idrijo, ki leži na vzhodni strani Mrzavca (živo srebro), Vipavsko dolino (južno sadje) ter veliko ravnino na južni in zahodni strani istrskega polotoka.

Med potovanjem si rišemo železnico, mesta, trge itd. ter primerjamo, kakor že omenjeno, z avstro-ogrskim zemljevidom oz. z majhno karto Štajerske in Koroške.

Na ta način smo dobili meje, gorovje, reke, jezera, mesta, zvedeli smo pridelke in izdelke ter si narisali vsaj najvažnejša občila. Če komu ne zadostujejo navedene železnice, si pomaga s cestami.

In, če ne mogoče vsa, vsaj pretežni del Slovenije je obravnavan!

RAZGLEd.

A. SLOVSTVO.

Fran Levstik, Izbrani spisi za mladino. Priredila Fran Erjavec in Pavel Flerè. Z risbami okrasil: Anton Koželj. — V Ljubljani 1921. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Str. XXXII + 220. Cena: eleg. vez, 54 K, broš, 46 K.

Tovariša Fran Erjavec in Pavel Flerè sta se lotila zaslužnega dela: za mladino prirejata izbrane spise slovenskih pesnikov in pisateljev od najstarejše dobe do današnjih dni, katerih tisk in založbo je prevzela Učiteljska tiskarna. Na drugem kronološkem mestu v jasno začrtanem programu stoji Levstikovi izbrani spisi, ki tvorijo II. zvezek te velike zbirke. Prva knjiga — izbor najlepšega med lepim, pozdravljamo te! —

Na uvodnem mestu je priobčen Levstikov življenjepis — dovolj kratek, a obenem dovolj izčrpen, oblikovno in vsebinsko sam zase privlačno, lepo delo. Kdor ga prečita najprej, ga ponese val zbujene iskrenosti v lepoto Levstikove poezije; kdor si prihrani življenjepis za nazadnje, ga použije s toliko večjo slastjo. Biografija je pisana s pobožno resnobo in vestnostjo, kakor da bi stal pisatelju za hrbtom Levstik sam z bičem ostre sodbe in brezobzirne resničoljubnosti! Spoštovanje do Levstika človeka in ljubezen do njegove umetnosti sta značilna odznaka tega, tudi tehniško vse pohvale vrednega življenjepisa.

O Levstikovih spisih samih zadostuj kratka beseda — saj kdo jih ne pozna! Zbirki na čelu stoji klasične njegove otroške pesmi: bisernica slovenske govoricel Pesmi o živalih — basen in šala do tako nedolžne in tako resnobne „Srnice“. V raznih pesmih je nabrana in spletena šaravita kita iz bogastva Levstikove poezije, ki nam prikazuje pesnika v vsej mnogolichnosti in značilnosti vekotrajnega njegovega umetniškega individualizma. Pravljice in pripovedke, deloma izvirne, deloma

prenešene iz srbske in češke narodne poezije na naša tla, nas dovajajo do impozantne pojave našega Martina Krpana, ki se kot gora visok in nepremičen v bogastvu jezika in značaja odraža iz vse naše pripovedne literature. Potopisna črtica „Iz Litije do Čateža“, edinica te panoge slovenske proze, dlga veselo življenje prirode in ljudi ter nam z živim zaključkom zbujata neutešeno slast po uživanju sadov Levstikovega genija. — Knjigo zaključuje tolmač, ki je razdeljen na poglavja, kakor so v knjigi, in ki ji daje pečat točno premišljenega dela. Opozarjam na stvarno pogreško na 209. strani! Jurčič in J. Cimperman ne ležita v grobnici „Pisateljskega društva“, ampak imata vsak svoj grob. Kolikor sem zapazil drugih napak (jezikovnih, tiskovnih) med tekstom, te sem si v svoji knjigi zaznamoval. Rad jih pokažem sestavljalcema, da jih popravita ob eventualni drugi izdaji.

Iz vsega navedenega je razvidno, da temelji Erjavčovo-Fleretovo delo na zdravni osnovi, ker sta v tesnem okvirju razgrnila pravo, jasno in zanesljivo sliko našega klasika Levstika. Take metode, uspešno izpričane s prvo knjigo, naj se zvesto držita pri vseh bodočih izdajah. Tako izbrana in urejena dela ne bodo služila le mladini v tečno in plemenito duševno hrano, ampak bodo zadovoljevala tudi odrasli svet, ki se nagne v uživanju izbora do njih, katerim je knjiga najprej namenjena, pa se — navdušen od izbranega — radosten in željan popne do ponovnega čitanja vseh del dotičnega književnika.

Pesnikovo lice, uvodne in zaključne vinjete ter naslovne risbe je z večjo roko in z živahnimi dojmi izvršil Anton Koželj. Tiskarna pa je knjigo opremila okusno in bogato. Dobili smo v posameznostih in v celoti izredno dragocen in okusen knjižni dar, ki v dobi gola materializma ostaja morda neopažen kakor cvet v samotni, ki pa vabi od zunanega hrupa in uživanja

zgolj stvarnih dobrin v veličastni dom Levstikove umetnosti. In srečen sem, da se ji morem poleg mladine klanjati tudi jaz!

E. Gangl.

Ivo Trošt: **Moja setev.** Zbrani mladinski spisi II. — »Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta« v Ljubljani 1920. Cena vez. 14 K.

Ta zvezek Troštovih zbranih mladinskih spisov obsega povesti »Petranova Ljudmila« in »Božični izlet«. Obe sta pisani v lahkem pripovednem tonu in bosta gotovo ugajali mladini; posebno druga, vzeta iz dijaškega življenja, v kateri je podčrtana brez vsiljivosti in brez žal besede proti komu ireidenta. Prva sicer zaide trupalam v ton in manire Krištofa Smida, a brez njegove na debelo podavane morale. V obeh pa je pokazal pisatelj, da ume pisati za mladino, zato tudi priporočamo knjižlico, da se dá v roke deci, osobito že zrelejši, ki ima smisel in veselje za daljše povestice.

F.

Engelbert Gangl, **Zbrani spisi za mladino II: Pripovedne pesmi. II. tisk.** — »Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta« v Ljubljani. — 1920. Cena vez. 14 K.

Ko je ta zvezek I. 1912. izšel prvič, smo zapisali o njem: »Pesemce so polne tiste mladosti in tistega prešernega otroškega humorja, da ti je samemu toplo pri srcu, ko jih bereš in žare malim očim in se jim nasmihaajo usteca.« In pristavili smo: »Za Župančičevimi »Pisanicami« je zdaj to prva zbirka res mladinskih pesem.« — Od tedaj je izšel »Ciciban« in še marsikaj, a da je nastala pri teh Ganglovih pesemcah potreba po novem tisketu, kaže, da jih tudi danes še vedno smemo izvrševati med res mladinske.

F.

Gregoričeva (Štepančičeva) Marija: **Otroški oder.** Igrice za mladino otroških vrtcev in ljudskih šol. Drugi predelani natis. V Ljubljani 1920. Založba »Učiteljske tiskarne«. 114 strani; cena broširanj knjižgi 19.20 K.

Tržaška slovenska učiteljica je zbrala v knjigi »Otroški oder« 12 igrice za naše najmanjše. Predgovor, ki ga je spisala

svojim igricam, nam obljubija narodnost in narodno zavest zbujajoče prizore iz otroškega življenja za otroško življenje. Res, lepe besede daje izdajateljica svojim igricam na pot. Žal, da nas igrice ne oza-dovotlje v tej meri kakor pričakujemo to po predgovoru. Spisane so preveč tendenciozno, morala se ponuja v preobitni meri. Otroška igrice ne sme samo poučevati, ampak mora tudi zabavati.

Podanih nam 12 iger lahko razdelimo v 3 dele. Prvi del obsega enolične igrice, v katerih je na debelo morale, tako skoro prekrajka igrice »Darežljivi otroci«, »Bratovska ljubezen«, kjer sploh ni moralne krivde. V »Zapeljivcu« je preveč jadjikovanja in pre malo krepkega dejanja. V »Kaznovanem šaljivcu« se dejanje prehitro razvija. »Čista vest« nudi prav čedne prizore; od vseh iger prvega dela ugaja ta najbolj. Odpustimo ji tudi nelogičnost, da tarra stara branjevka pri polni mizi krompirja, kako stradajo njeni otroci. —

Drugi del obsega deklamacije. Če je zamišljen prizorček »Kosec in ženjica« kot dvospjev, nam ugaja. »Tri ženske« bi nudile čedem prizor, a so za male iz otroškega vrtca predolgi monologi; tudi so pretežko zamišljeni za otroke dečjih stranic. Samogovor mlekariče obsega 4 kitice, uvoda in 2 kitici vsebine. — Od vseh igrice ugaja najbolj prizor »Narodna noša«. Ta dogovor med njo in njim v narodni noši res ugaja. S tem kratkim dvogovorom je pisateljica ustregla potrebi časa. Hvalježni smo ji za to! Tacega blaga bi rabili veliko. Tudi »Begimček« je pesem, spisana v duhu časa, in je vredna lepših besed, ki jih daje pisateljica svoji knjižlici na pot. — »Na izletu« je čeden prizor in vsebuje misli, ki smo jih dolžni vsajati dannadan v srca naše mladine. Žal, se pa misli »Na izletu« ne razvijajo zaporedno. Prehod od misli do misli se vrši skokoma. Malo izpopolnjen, pa bi nam bil ta prizor prav dobro došel. — Tretji del igrice zavzemajo nemški pravljичni motivi »Sneguljčica« in »Pepelka«. Pravljice so za otroško dušo zmiraj hvaležno polje. Iz lastne izkušnje lahko rečem, da se je »Sneguljčica«, upri-

zorjena po »Otroškem odru« (izdaja leta 1910) izvrstno obnesla. Samo eno hišo so konstatirali gledalci, — igra je bila prekratka, škoda, da ne obdela pisateljica v novi izdaji svojih iger cele pravljice. Pesem ima za otroški glas previsoko lego. Sicer ugaja uprizoritev teh nemških pravljic očem, a gotovo bi bili vsi prav veseli, če bi stopili naši mladinski pisatelji, ozir. pisateljice na pestro polje slovanskih pravljic in pripovedk ter bi nam nudili ovetje, natrgano v naših vrtovih.

Prav poredko prihajajo knjige v našo mladinsko knjižnico. Hvaležni smo pisateljici, da je obogatela našo zanemarjeno slovensko mladinsko književnost za eno knjigo. Prepotrebne so igre, prizori, deklamacije za našo mladino. To je veselje, je zabava, hkrati pa tudi pouk in vzgoja. Prosimo pisateljico, da odpomore vrzeli, ki jo občutimo vsi, prosimo jo, da osredotoči svoje delo o narodni pravljici in pripovedki.

I. Š.

Srbska početnica. Sestavil I. T. Pokazala se je potreba izdati Srbsko početnico za Slovence, ker so razni srbski bukvarji, ki so se dosedaj uporabljali v šolah pošli. Brezdvoma bo z novo knjigo vsestransko ustrezno, služila bo šolskemu pouku prav tako dobro, kakor samouku. Razdeljena je v 4 poglavja: A. Uvod, B. Izreka, Naglas. Narečja, C. Cirilica. Tiskana in pisana cirilica s početnimi vajami in potrebno razlago, opazkami in slovarčkom. Temu sledi zadnje poglavje obstoječe iz 22 najlepših srbskih sestavov (beril) in pesmi z opombami, razlago besed itd. Tisk knjige je krasen, rabile so se zanjo posebej naročene nove črke. Na slovenskem književnem trgu ni nobene bolj primerne početnice za pouk srbohrvaškega jezika. Cena 12 K je jako nizka. Izšla je v založbi Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani.

Podkovstvo. Pouk kovačem in konjerejem, sestavil živinozdravnik Lovro Tepina, vodja drž. podkovske šole v Ljubljani.

Prvi del knjige opisuje na kratko živalsko telo, kopito pa zelo obširno, razla-

ga hojo in stojo ter daje nasvete, kako ravnajmo s konjem, ko ga podkujemo.

V II. delu pisatelj našteva in opisuje različne podkve in njih lastnosti, podkovne žeblice in kovalno orodje; uči, kako presoajamo konja, predno ga podkujemo, kako snemajmo podkev, porezujmo kopito, kako podkev izbirajmo, umerjajmo, pripravljajmo in približmo; nadalje, kako podkujmo spremenjena kopita in konje, ki napačno hodijo in sučejo noge; nega žrebečjih in nepodkovanih kopit ter podkovanje spačenih kopit.

Tretji del obravnava kopitne bolezni, preiskavo šepastih konj, zakovanje in razne poškodbe.

Besedilo dopolnjujejo 104 zelo dobro uspele slike.

Kako zelo nujno smo te knjige potrebovali, sledi že iz tega, da je izšla v tem za knjigotrštvo tako kritičnem času. Izvrstno bode služila kot učni pripomoček na civilnih in vojaških podkovskih tečajih. Kovač, ki izvršuje podkovsko obrt, bode z njeno pomočjo svoje znanje osvežil in spopolnil. Konjerejec pa bode hvaležen za navodila, kako naj neguje zdravo in bolno kopito itd.

Piscu te knjige, kateri že več nego deset let deluje na podkovski šoli, izrekamo svoje priznanje; knjigo pa kovačem in konjerejem najtopleje priporočamo. Cena 45 K.

B. TO IN ONO.

† Dr. Gvidon Salovic.

Rodil se je 14. avgusta 1883 kot sin trgovca Ferdinanda Sajovica v Kranju, kjer je tudi pohajal v ljudsko šolo in dovršil gimnazijo leta 1902. Na dunajskem vseučilišču se je posvetil prirodopisnim naukom in jih z vsemi izpiti dovršil l. 1907. Služboval je na novomeški gimnaziji, na ljubljanski realki in državni-realni gimnaziji. Umrl je 24. julija 1920 v Kranju. Globoko ljubezen do prirode sta mu vcepila njegov oče in sodomerec Iv. Cof v Kranju, po svojih rodoljubnih starših je podedoval neomajno ljubezen do svojega naroda, ki ga je dičila do zadnjih vzdihov. Iz te združene ljubezni je vzklila njegova idealna požrtvovalnost in žilava delavnost. Kljub svojemu slabemu zdravju in — prekratke-mu življenju je izvršil ogromno delo ne

samo v šoli, ampak tudi zunaj nje. Spretno je vodil prirodopisno zbirko ljubljanskega muzeja, bil sourednik pri Carnioli in Glasniku, napisal celo vrsto poljudnih in znanstvenih razprav in referatov prirodopisne in narodnovzgojne vsebine v različnih strokovnih listih in v dnevnem časopisu, izdal najzanimivejše Erfjavčeve živalske spise „V naravi“ in do zadnjega urejeval „Sokolski koledar“. Bil je dober govornik, izboren organizator in zato priljubljen odbornik raznih društev. Mladina je izgubila v njem izredno nadarjenega in vestnega učitelja in vzgojitelja, ki ga je nad vse spoštovala in ljubila ter zrla v njem svoj vzor. Čast njegovemu spominu!

Dr. Simon Dolar.

Vekoslav From:

Stavnica za učence — učilo delovne šole.

Način elementarnega pouka v čitanju je važen za kakovost čitanja učencev na naslednjih stopnjah. Že od začetka bodi čitanje gladko, čisto in pravilno vezanje glasovnih delov. Za priučenje takega razumnega čitanja je stavnica za učence izredne vrednosti. Izkušnja nas uči, da je to učilo važno, za hitrejšo, temeljito dosego spretnosti v čitanju in še posebej v pravopisu izvrstno učilo, ki bi naj ne manjkalo v nobenem elementarnem razredu. Prednosti, ki jih nudi v obilici, so kratko sledeče:

1. Vsak učenec je kot „črkostavec“ zaposlen. Samolastno stavljenje je pisane je s tiskanimi črkami, ki pa se vrši kot pravo pisanje, ker dobe otroci v kratkem izredno spretnost v stavljenju. Živo snov zajemamo iz neizčrpivega vrelca — nazornega nauka; posnamemo jasni stavek (besedo) v čistem in razločnem govoru, otroci ga istotako ponove, razstavijo v besede (ozir. besede v glasnike) in nastavijo. Glava, oko in roke delajo, tvarjajo z vne- mo in veseljem. Otrok razčleni, popolni in utrdi svoj govor, položeč pri vsakem glasniku določeno črko. Stavljena beseda nastane pred očmi učenca, ki se s tem navaja paziti na njene sestojne dele. Slušno nazorilo izgovorjenih glasnikov se krepi z vidnim nazorilom dotičnih črk; neprestano vezanje slišane glasu z njegovo podobo pa navaja k gladkemu čitanju.

2. Premakljive črke omogočijo razstavljanje besed v zloge, tvorbo novih besed potom zamenjave, dostavka posameznih glasnikov ali zlogov ter izpeljave. S temi vajami se spretnost v čitanju kakor tudi jezikovni čut pospešuje, pouk pa oživlja.

3. Stavnica jako pospešuje pravopis, ker omogoči jasno razložitev posameznih besednih skupin iste močnejše vtisnejo v

spomin; vidna in slušna predstava se spaja v nerazdružno celoto.

4. Stavnica podpira zborni pouk, ker nudi istočasno in istovrstno delo vsemu razredu. Izgovorjena beseda da učencem skupno nalogo, spomniti se gotovih znamenj, jih poiskati in pravilno uravnati. O pravilnosti se sami prepričajo. Medsebojna korektura učencev je velike vrednosti. Učiteljeva kontrola je olahkočena. Za prenapolnjene razrede pa je stavnica nenadomestljivo učilo.

5. Stavnica pripomore k razmahu osebnosti učencev. Posebno lastnoizmišljen „stavek“ vzbuja v njih čudovito voljo k nadaljnemu pridobivanju znanosti; spoznali so, da že tudi sami nekaj znajo in da bodo iz lastne moči premagali vse naslednje težkoče.

6. Stavnica pospešuje vsled zanimanja in veselja nad skupnim igrajočim delom neprisljano pazljivost otrok. Zanimanje in nesamovoljna pazljivost pa je najboljšo sredstvo zoper posledice naporega in utrudljivega duševnega dela novicev. Stavnica jim je torišče za udejstvovanje na tej stopnji tako razvite potrebe po gibanju. Hej, kako živahno, mravljično vrvenje! Pa te oči, iz katerih odseva samozavest in veselje nad posrečnim delom ter volja k novim naporom! Pod tem solncem mora uspevati naša setev!

Spoščno uporablanje takega, v principu sicer izbornega učila, so pa dosedaj ovirali 1. razni nedostatki v konstrukciji učila, predvsem neprirodna vodoravna lega predalčkov in stavišč za črke, kar povzroča njih nepreglednost ter zamudno izbiranje in savljenje, 2. nerazmerno visoka cena (preprosta škatlica samo s črkami v predvojnem času 3 do 6 kron!)

V sledečem mi bodi dovoljeno popisati najnovejšo stavnico, združeno z računalom za učence, kakor sem jo sestavil in izdal sam.¹

L.

Stavnica vsebuje v 30 poševnoležečih predalčkih pet plasti male, dve plasti velike abecede in ločila. Velike začetnice leže pod malimi; to umeščenje pripomore, da se učenci obenem z malimi črkami takorekoč „mimogrede“ seznanijo tudi z velikimi začetnicami; ustroj predalčkov pa omogoči neovirano, lahkočno prenašanje obojih.

Posamezne črke in ločila (velikost 12 do 17 mm) so tiskane na ploščice iz 1 mm debelega, trpežnega, belega kartona iste

¹ Avstr. pat. št. 75.369. Na uradni učiteljski konferenci šolskih okrajev Maribor-Bistrica-Lenart l. 1914. je bil soglasno sprejet predlog za uvedbo tega učila na tamokrajnih šolah.

višine (55 mm), a razne širine (18, 14, 10 mm); vsled te je omogočeno, da stoje črke sestavljene besede oddaljene druga od druge v pravilnem razmerju. Ploščice so obrobline s spodnjim ožljim in zgornjim širjim barvnim trakom, ki opozorita stavca na nepravilno stoječo (obrnjeno) črko ter tako preprečita nered na stavjšču in v predalčkih (n. pr. u, n). Ta obroblienost pa prepreči tudi, da bi postale posledice večkratnega prijemanja ploščic prehitro vidne. Do obravnave ostanejo posamezne črke v predalčkih stavcu nevidne — gornja plast obrnjena! Pokrova povprečnica zabrani zmešanje črk in ločil, naj se obrača učilo kakorkoli.

Besede, oziroma stavke stavimo (tudi oberoč!) na posevnoležčem stavjšču (2 vrsti) pred predalčki; tretje stavjšče dobimo, ako v pokrovu ležečo stavnico pomaknemo za dolžino ploščic od sprednjega roba. Medsebojna in učiteljeva kontrola je olahkočena vsled pregledne lege stavjšč.

Vsak predalček krasi spredaj pismenka s sličico, ki ponazoruje spominsko besedo za izvajanje dotičnega glasnika. (Umetniško dovršene slike so delo g. Jos. Žagarja, profesorja risanja v Mariboru).

Izbira spominske besede, ki bi na vse plati zadovoljila, je nemogoča; predvsem bi naj bil znan predmet in isto poimenovanje vsem našim „pismoukom“, vaškim in meščanskim.

Prednosti spominskih sličic so sledeče:

- Tvorijo podlago gladkega čitanja; učenci kaj radi ogledujejo lične podobice, črka in njen glas se večkrat ponavlja, hitro spoznanje črke pa je predpogoj gladkemu čitanju.
- Pospešuje samostojno učenje; s pomočjo sličic si brez pomoči učitelja sami brzo poiščejo pri čitanju pozabljeni glas, pri pisanju pozabljeno pismenko.
- Navajajo k lepopsju, pismenke na slikah so vzorci.
- Olahkočijo učitelju delo, ker mu prihranijo mnogo govorjenja, pisanja in popravljanja.

Opomba: Traka s podobnicami se pri ponavljalnih vajah odstraniti.

Stopničasto dno stavnice omogoči:

1. najhitrejšo stavljenje,
2. razločni in istočasni pregled abecede in stavljenega,

3. združitev stavnice z računilom v eni in isti škatli (velikost pribl. 33 : 22 : 4 cm), katerega izdajanje pa je vsled draginje začasno ukinjeno; zamišljeno je sledeče:

II.

Kakor je potrebno nazorilo za roko učenca pri čitanju, prav tako moramo poznati isto nujnost pri računanju.

Eksperimentalna psihologija nas uči, da je zraven vizuelnega in akustičnega še posebne važnosti motorično sprejemanje učnega procesa. Vsak učenec naj ima zmeraj pri roki števne predmete: Paličice, kroglice, ploščice za štetje in ponazoravanje množine oziroma računске operacije.

„Nazornost — trdni temelj računске stavbe“, je povdarjal naš Luka Lavtar.

V učilu, ki sem ga opisal zgoraj, so praktično združena sredstva, ki izvrstno služijo nazornosti v mnogih variacijah. Računilo obsega:

1. Računski stroj z 20 kroglicami, ki so nanizane v naravni vrsti na 3,3 dm dolgi ježleni paličici. Desetišni vrsti sta raznobarvni; premer kroglic 1 cm.

2. Po 20 štirioglatih paličic po 10, 5 in 2 $\frac{1}{2}$ cm dolžine za štetje in sestavljenje obrazcev števil in črk.

Paličice pa niso le izborno nazorilo za računstvo; z njimi neumorno in smotreno spremljamo nazorni nauk s polaganjem življenjskih oblik, kakor: križ, okno, plot itd.

Primer: štiri enakodolge paličice. Ponazorovanje: vodoravna, navpična, poševna, vzporedna lega, življenjske oblike: okvir, stol. Obrazec številke 4. Ornamenti iz enakostranskih štiri- in poševnokotov. Položene oblike se naj tudi rišejo! Polaganje pa se vrši a) po naravi, b) po posnetkih predloženega oziroma predrisanege, c) po navodilu učitelja (spominski diktat!), č) po domišljiji učenca, katerega individualiteta se mora uvaževati.

Z uporabljanjem plastiline, ki jo rabimo kot vezilo paličic, se vrsta izdelkov znatno podaljša, n. pr. kocka, kolo itd.

Takšno delo ni nesmiselno igrakanje, temveč se z omenjenimi vajami spominska moč učencev oživlja, gineče predstave se vračajo z novo svežostjo in v novi zvezi, domišljiji malčkov je odprto novo polje delavnosti. To delo je nadalje neprecenljiva predvaja risanja in pisanja, ker je izvrstno sredstvo za pojmovanje prostora, za vezbanje očesnega merila in ročne spretnosti.

3. V isto svrhu je na razpolago v posebnih predalčkih se nahajajočih 90 raznobarvnih, 1 mm debelih ploščic iz kartona za polaganje v teh-le geometričnih oblikah:

- a) kvadrati: rumeni, vijoličasti;
- b) trikotni: rdeči, zeleni;
- c) krožnice: modre, oranžaste.

Pravokotnik se sestavi iz kvadratov, poševnokotnik, trapez in mnogokotnik iz trikotov.

Znano je, da so barvne ploščice jako priljubljeni predmeti za stavljenje. Spreminjajoč jih s polaganjem v kaleidoskop pestrih ornamentov (rozete, mozalke, tračne ornamente), učenci igraje spoznavajo

zemeljne geometrične like. Zbujanje smisla za ornamentiranje in vzgoja barvnega čuta!

4. Podlago za polaganje paličic in ploščic tvori računalo zapirajoče izmakljivo dno, ki se naj v tem slučaju obrne. Na zunanji strani tega dna kaže slika ogrodje vzorcev za polaganje. V sredini zanima učence številčnica ure; omenjene paličice se uporabljajo za kazalca. Notranja stran dna je prevlečena s trpežno skrilno lepenko, ki izvrstno služi dnevnemu vežbanju risanja in pisanja. Pisalo in brišačica v posebnem predalu.

5. Barvniki so za učence pravi magneti k priljubljenemu risanju. Evo jih! Rdeči, rumeni, zeleni, modri, rjavil!

6. Blok papirja za pisanje in risanje pokriva omenjene predale.

Dognano je, da imajo vsi učenci — brez izjeme — živahno zanimanje za vsako delo s tem učilom. Samodelavnost, katero še podžiga medsebojno tekmovanje, jih vodi k zaupanju v lastno moč — k samostojnosti! Otroci delajo z veseljem in ljubeznijo — ni čudo, da so tudi uspehi izvrstni.

Samooobsebi je umevno, da je uporabljanje takega učila tudi za domače ponavljanje izredne koristi. Vsak premožnejši začetnik si ga naj omisli. Izdatki za novince so razmeroma itak malenkostni, darežljivost staršev in njih zanimanje za šolo pri vstopu svojih ljubljencev pa veliko. Razrednik naj voliva na lastnike stavnic, da jih po končanem uporabljanju podare šoli za siromašne otroke; na ta cenj način — in seveda tudi potom drugih podpor — bi se vpeljalo v kratkem času razredno učilo na vseh šolah. Kjer volja, tam pot! Cena stavnice št. I v sedanjih razmerah 30 kron.

Marionetna gledališča.

Naša Ljubljana je dobila pretoklo zimo svoje marionetno gledališče. Za nas je bilo to nekaj novega in marsikdo je mislil, da je to kaka nova iznajdba. V resnici pa so bila taka gledališča že davno razširjena med kulturnimi narodi. Posebno v Franciji in Italiji so bili v 18. stoletju znani lutkarji. V francoskih salonih so se igrale igre z lutkami pred izbrano družbo. Doma so bile tudi v Nemčiji, kjer so ljudski lutkarji igrali dr. Fausta po semnjih. Od tam so prišli lutkarji tudi na Češko in še danes ni tam semnja brez posebnega šatora, kjer igra Gašper s svojo družino razne žalo- in šalovigre.

K nam je prišel Gašper v drugi obliki — saj ste ga videli včasih pod Tivolijem — toda ta Gašper ni še — marionetno gledališče: ta Gašper, ki se navadno prepira in tepe z vragom in v par osebah pokaže celo tragedijo, je navaden komediant v primeri

z onim Gašperjem, ki nastopa kot igralec v marionetnem gledališču. Podtivoljski Gašper je „komediantar“ — oni drugi pa je umetnik. Kakor je razlika med „komedijo“ in gledališčem, tako je razlika med „Gašperiteatom“ in marionetnim gledališčem. Zakaj je bilo marionetno gledališče pri nas doslej neznano, o tem bi se dalo pisati, morebiti smo bili tudi za Gašperja „mali narod“ in se mu ni izplačalo za nas ustvarjati posebne kulture; saj celo pravo gledališče pri nas dolgo ni postalo — naša duševna potreba, in tako so drugi narodi ta del umetnosti že visoko povzdignili, ko smo mi komaj zaslíšali o nji. Kakor ima vsaka umetnost nekatere faze svojega razvoja, tako jih ima tudi marionetno gledališče. Njegova cvetoča doba je bila za časa rokoko, ki je sploh ljubil miniaturo, potem ga je zopet oživila romantika, moderna doba pa ga je povzdignila na najvišjo stopinjo umetnosti. Čehi so kmalu zapazili veliko vrednost tega gledališča za umetniško vzgojo mladine in njihov slikar Aleš je ustvaril posebne češke lutke, ki so se kmalu povsod priljubile. Začeli so jih izdelovati „en gros“ in neka praška firma je prevzela tudi izdelovanje odrov in kulis. Stvar ni bila draga; pred vojno je stalo celo gledališče z igralci vred okoli 100 K. Naročil sem tako gledališče zase in so mi ga poslali v Ljubljano l. 1913. Žal da ni bilo mogoče za stvar zbuditi toliko zanimanja, da bi bili priredili kako javno predstavo. Ob istem času je živel v Ajdovščini skromen slovenski slikar, ki je bil poklican, da nam ustvari prvo umetniško gledališče. To je bil Milan Klemenčič, ki je videl podobne zavode na Nemškem, posebno v Monakovem in v Italiji. Hotel je posvetiti svoje zmožnosti lutkarski umetnosti, a njegov klic je bil „glas vpijočega v puščavi“. Napravil je za otroke svojega kraja malo marionetno gledališče in je vabil ljudi, da bi si prišli stvar ogledat. Ni mu bilo dano priti v večje mesto v Gorico ali v Trst, kjer bi bil uresničil svoje načrte. Lansko leto smo se našli v Ljubljani in posrečilo se je pridobiti za to misel konzorcij slov. gledališča, ki je dal denarna sredstva, da je mogel Mil. Klemenčič izvršiti svoje delo. Tako smo po zimi začeli s predstavami. Uspeh je bil velikanski, vključno temu, da igralci še niso bili popolnoma izvežbani. Mestna občina je dala marionetnemu gledališču prostor v „Mestnem domu“ in je s tem pokazala, da se zaveda svoje dolžnosti do mladine in umetnosti. Žal, da se je ne zavedajo tudi drugi, ki bi bili poklicani pomagati Klemenčiču pri njegovem delu. Drugod se namreč ustanavljajo posebna društva „Priateljev lutkarskega gledališča“, ki skrbje za predstave in upravo. Tu so igralci, slikarji, literati, inženirji,

komponisti, in cela vrsta dam in gospodičen, ki vsak po svoje pomagajo, da gledališče čim lepše uspeva. Igralci igrajo oz. deklamirajo vloge, slikarji slikajo kulise, literati prevajajo in pišejo igre, inženirji izpopolnjujejo oder in razsvetljava, komponisti skladajo posebne skladbe in igrajo pri predstavah na klavir, dame in gospodične pa skrbе za blagajno, prodajajo vstopnice in skrbе za red v dvorani. (Dalje prih.)

Masaryk o nalogah šole. Na lanskem kongresu čehoslovaškega učiteljstva v Pragi se je oglasil tudi republikin predsednik Masaryk in dejal med drugim:

Reklo se je, da mora biti šola v resnici narodna. Mislečemu človeku je danes narodnost program. Prirodna ljubezen do domovine in naroda pa mora biti tudi zavedna. To je naloga predvsem šole in učitelja. Nadaljna naloga in del češkega programa pa je socialni program. Poudaril bi predvsem potrebo praktične skrbi za revne otroke. Ne gre samo za to, da bi ti otroci imeli dovolj kruha. Skrbeti je treba, da bodo imeli kolikor mogoče vsi enako izobrazbo. V vsakem otroku je treba vgojiti spoštovanje do dela, in to ne samo duševnega, temveč tudi fizičnega, ki zopet ni samo fizično, temveč obenem tudi duševno. Učiteljstvo bo gotovo premišljevalo o veliki zapovedi in o programu naše dobe. Stari aristokratizem, ki se kaže v možnosti sistematičnega brezdelja, se mora odstraniti enkrat za vselej, na njegovo mesto pa je treba postaviti načelo, da je človek pravno dolžan delati tudi fizično.

Povdarjam, da je potrebno, da učiteljstvo mnogo premišlja o igri doraščajoče mladine in o njeni zabavi. Delo samo ni ideal. Samo delo nas ne reši. Treba je, da dobe naši otroci in naraščajoča mladina ter seveda tudi odrasli dovolj plemenite zabave.

Šola naj v vsakem otroku po stopnji sposobnosti vcepi spoštovanje do znanstvene preciznosti. Šola mora vzgajati otroka v prepričanju, da je veda, spoznanje resnice, velika, ogromna pravna moč, ki jo vsi pripoznamo. Poleg strokovnega znanja mora šola dati otroku tudi splošno izobrazbo. Splošna izobrazba pa naj ne bo enaka površnosti, od vsacega košček, temveč splošna v filozofičnem in pravnem smislu.

Šola mora dalje otroka utrditi v tem, da mu bo več ali manj jasno, da biva nekaj, kar mora biti vsakemu človeku in vsakemu narodu sveto, kar mora vsakdo priznati in čemur se mora vsakdo podvreči. Konkretno in praktično povedano: otroka je treba vzgajati tudi politično, ne strankarsko, temveč mu je treba vcepiti gotove potrebne politične pojme in ga voditi k priznavanju ideala, k priznavanju mišljenja in k iskanju resnice.

V šoli se mora mnogo bolj gojiti umetnost in lepota.

Šola naj nam daje za življenje smer in značaj: šola mora pripravljati ljudi na to, da si bodo vsi znali pomagati. Želim pa, da bi vlada republike ne pozabila, da je idealizem šolstva in učiteljstva brez gmotnih pripomočkov prazna beseda. Zato se ne smejo prezirati upravičeni stanovski interesi."

Nadalje je Masaryk svaril učiteljstvo pred prevelikimi programi in je opozarjal, da je boljše imeti malo, tisto pa dobro. Kar se tiče ločitve države od cerkve, v principu ni spora. Gre samo za to, kako naj se to izvede. Filozofičen problem ločitve ne spada pred forum ljudske šole, tam je treba zadevo le praktično razširiti. Ločitev pa še ni izvedena, če se odstrani iz šole križ. Moderna šola mora biti to, kar je bila cerkev. Otroku je treba dati zraka in solnca, čistosti slik in vsega, kar ga osrečuje in radosti. Vsak učitelj se mora zavedati, da je pravi učitelj samo oni, ki ga otrok ljubi: samo tak učitelj more otroka kaj naučiti. Če bo vse učiteljstvo postopalo tako, potem je bojazen za bodočnost češke republike prazna.

У програм свога будућег рада Друштво за Заштиту Југословенске Деце унело је као једну врло важну тачку: Обавештавање о дечјем питању. Као најподесније средство за најшире обавештавање без сумње је издавање једног стручног популарног часописа, који ће у својим ступцима доносити све што се тиче деце и дечјег питања. Да би се дакле задовољила потреба таквог часописа Друштво намерава да у најкраћем року почне издавати повремено часопис »Народни Подмладак« месечни часопис за дечје питање. Часопис је намењен сарадницима на заштити деце, дечјим родитељима и васпитачима. У главном ће се бавити овим питањима: Прикупљањем података о стању наше деце у погледу здравља, смештајних прилика, васпитања и стручног образовања; упутства и стручни чланци о појединим важним питањима; преглед наше и стране стручне књижевности о дечјем питању; дечје законодавство; дечја хигијена; школска хигијена; физичко и морално васпитање омладине као и све остало што стоји у ма каквој вези с дечјим питањем и децом у опште. Часопис ће излазити у месечним свескама од 3—5 табака а по потреби и са сликама. Покретање овог ча-

«сописа скончано je danas sa ogromnim nа-
дацима, због тога ће се часопис покренути
тек онда кад му се бар већи део трошкова
обезбеди путем претплате. Ради тога моли-
мо све пријатеље нашег народног подмла-
тка да се постарају око скупљања прет-
плате као и нарочитих прилога за лист. Го-
дишња цена ће бити око 30 динара. Скуп-
љачи ће имати 10 % награде и моле се да
се одмах јаве уредништву ради шиљања
штампаних спискова за скупљање прет-
плате. У исто време позивамо и молимо
све наше стручне писце: лекаре, наставни-
ке (професоре и учитеље), правнике, еко-
номе и др. да на листу сарађују. Оригинални
радови ће се награђивати са 150—200
динара, а преводи са 100 дин. од штампаног
табака (16 страна). За све се обратити
поштом на адресу друштва. Уредништво
»Народног Подмлатка«.

Iskre.

Prvo in poglavitno, kar otrok zahteva
od tebe in kar mu moraš dati, pa je spo-
štovanje.

(Ivan Cankar, Moje življenje.)

Filozofski slovar.

(Sestavlja dr. Franc Derganc.)

(Dalje.)

11. **Resnica** (nem. Wahrheit, grš. alé-
thela, lat. veritas) je v prvi vrsti razmerje
spoznavajočega človeka do spoznavanega
sveta, in sicer razmerje soglasja
med predstavo in nje realnim
predmetom (realna, empirična resnica),
v drugi vrsti razmerje soglasja med
predstavami in pojmi samimi (logična resnica).

Ako je resnica razmerje soglasja med
predstavo mislečega duha in realnim pred-
metom, je bistvo tega razmerja vseokoli
empirično, ker zahteva živi, izkustveni
kontakt duha z realnim predmetom. Samo
iz najožjega, mnogoletnega drugovanja
s predmeti se rodi resnica. Empirični res-
nici nasprotuje dogmatični racionalizem s
svojo absolutno resnico, neodvisno od iz-
kustva in prirojeno človeškemu razumu v
gotovi, neizpremenljivi obliki. Skepticizem
taji vsako resnico in trdi, da človeški raz-
um sploh ni sposoben spoznati resnice.
Med obema posreduje kritičizem in pri-
znava razumu le omejeno sposobnost
spoznavanja, razum je večer jetnik ome-
jujočih, neprestopnih sten. Zadnje noetično
formulacijo prinaša noturizem v zavednem
nasprotju s kritičizmom ter opozarja na

podlagi kulturne zgodovine na premakli-
ve, izpremenljive, v korist rastoče resnice
se razširjajoče meje spoznavanja. Meje raz-
uma so le časovne, relativne, nikakor pa
ne absolutne. Ignoro, sed novero! Raz-
merje soglasja rase polagoma z napredu-
jočo kulturo, kakor je raslo doslej, tako
bode raslo nepretrgano poslej. Naša resnica
je omejena, delna, je le gotova faza raz-
vojne črte, koje smoter vidimo v dosegi
popolnega soglasja.

Odlučilna točka problema o resnici
tiči v vprašanju, komu naj poveri družba,
država pravico, splošno veljavno določe-
vati in objavljati doseženo soglasje resni-
ce? In v kojem presledku se naj ponavlja
revizija in dopolnilo? Predvsem gotovo ne
more imeti posamezna, še tako učena in
mogočna oseba izključne pravice defini-
cij, ker uči ista kulturna zgodovina, da
resnica ni izrasla iz ene glave, ampak da
je rasla v sotrudnem delu strokovnjakov
iz vseh časov in narodov.

Neovrgljivo dejstvo omejene in v so-
turdnem človeškem delu rastoče resnice
tvori važen in pozitiven element moderne
etične vzgoje. Spoznanje, da je resnica le
produkt človeškega kulturnega dela, okrepí
v človeku samozavest in odgovornost ter
zbudi smisel za smotreno, organizirano de-
lo. Reflektorično in avtomatično izhaja iz
sotrudnega dela čustvo medsebojne odvis-
nosti in potrebnosti, razpoloženje socialne
solidarnosti. Princip individualnega moniz-
ma, edino ustvarnega personalizma vzga-
ja v čoveku najbrutalnejše instinkte ego-
izma in despotizma. Iz zavesti medsebojne
odvisnosti generacij se razvije v roditeljih
zavedna in aktivna odgovornost za po-
tomce.

12. **Kriterij** (gr. kriterion od krino—
sodim) resnice je tisti objektivni znak, po
kojem se razlikuje resnična predstava od
sanj, halucinacij ali izmišljenih predstav,
tisti objektivni znak, ki nam obuja čustvo
gotovosti (izvestnosti) in prepričanje o
resničnosti predstave. Izkustveni izvor,
doživnost in zaznavnost predstave je bila
stolkom kriterij resnice, enako je smatral
Epikur empirično zaznavo, oziroma
čustvo slasti ali neslasi za kriterij resnice.
Angleškim empiristom je bil
zdravi ljudski razum (common sense) kri-
terij resnice. Descartes je označil jas-
nost in razločnost predstave za kriterij
nje resničnosti. Sholastični filozofi
je najvišji kriterij resnice in zadnji vzrok
izvestnosti objektivna evidenca,
to je očitvidna nujnost spoznanega pred-
meta. Drugi filozofi vidijo kriterij resnice
v obistinitvi napovedi (v verifikaciji po
eksperimentu ali dogodku), v soglasnosti
ljudskega razuma, v trajnosti in splošni
empirični zaznavnosti predstave. Ker je

resnica sotrudno rastoča količina, ker je soglasje predstave s predmetom različno in izpremenljivo: 1. pri istem človeku po starosti in razpoloženju; 2. pri ljudeh istega časa po različni vzgoji in konstituciji; 3. v posameznih zgodovinskih dobah po kulturni višini in splošni mentaliteti, nahajamo jedro problema o kriteriju resnice in objektivne evidence v vprašanju, kateri človek ali stan ima prav za prav najvišjo pravico, v imenu družbe izbirati iz množine različnega soglasja in določevati splošno veljavno soglasje (resnico)? Ali naj država to socialno funkcijo zakonito določi, jo tudi za nadalje prepusti svobodni tekmi filozofskih sistemov ali izroči upravi posebne filozofsko-znanstvene organizacije, torej posebnemu organu objektivne evidence?

13. **Spoznavanje** (lat. cognoscere, gr. gignoskein, nem. erkennen) je tista sposobnost in čimovnost, s katero stopa človeški duh v stik in zvezo ali s predmeti okolice samimi ali pa samo z njih posnetki ali znaki (slikami, predstavami). Znanstvena psihologija doslej še ni eksaktno in splošno veljavno dognala, odkod izvira ta človeška sposobnost, kako se vrši spoznavna čimovnost in koliko činiteljev sodeluje pri spoznavnem stikanju, ali samo dva (duh in telo) ali trje (duh, duša in telo) in kateri so elementarni dušni pojavi spoznavanja? Različni filozofi nam različno razlagajo čimovnost spoznavanja in podajajo različne spoznavne teorije (nočtike), to je nauke o izvoru in razvoju, o bistvu in mejah človeške spoznavanja.

Navajamo samo nekatera nerešena nočitna vprašanja: ali je spoznavanje zgolj biološki pojav, le sredstvo orientacije v mnogolični okolici, brez analogije in pomena preko okvira človeškega življenja, torej nekaj, kar s človekom nastane in izgine? Ali nasprotno, ali je človeško spoznavanje le del, le omejen posnetek nekega splošnega in višjega apriornega principa, ki deluje v vsemirni narodi? Po čem se razlikuje spoznavni činitelj od svoje spoznavne sposobnosti (orodja) in čimovnosti spoznavnega orodja? V čem obstaja spoznavni čin in v čem njega efekt (produkt)? Katere posebne, a priori obstajajoče lastnosti duha in materije prihajajo v sotrudnosti spoznavanja v poštev, kako sta predmet in duh časovno in prostorno določena, kateri del spoznavanja se vrši pasivno in kje posega človeški duh svobodno in aktivno v čin spoznavnega stikanja? Ali je človeški duh enotna, homogena substanca ali iz nižjih dušnih elementov sestavljeno bitje? Kdo opazuje zaznave bežečega človeka in kdo predstave v sanjah? Ali sprejemamo v spoznanju objek-

tivno istino (Wirklichkeit) ali le slike, posnetek istine? Ali niti istine niti slike, ali je zavest s svojo vsebino in dogodnostjo poseben svet zase, ki pa je na nekak način zvezan z zunanjim svetom?

Splošno in približno se godi spoznavanje takole: zunanji predmet stoji posredno (oko in uho, vibracija etra ali zraka) ali neposredno (tip, vonj, okus) v stik s posebnimi stičnimi, sprejemnimi organi človeškega telesa (s čutili), zvezanimi po živcu s centralno celico v možganih, Centralna celica ima a priori specifično energijo, specifično lokalizacijo in specifično zvezo z drugimi celicami. A priori je torej določeno, kako bo odgovarjala centralna celica zunanjim dražajem stika. Cela vrsta dogodkov (stik, fiziološki proces v čutilu, tok v živcu, fiziološki proces v centralni celici) na tem potu od zunaj do možganov ostane človeški zavesti nespoznana, človek spozna le zadnji člen verige: občutek (Empfindung). Prva zavedna prvina spoznavanja je torej občutek. Iz občutkov nastane v zavesti zaznava (Wahrnehmung), ki zapusti v spominu trajno sled v obliki predstave (Vorstellung). Spoznavanje v sanjah, hipnozi in ekstazi (avtohipnozi) se vrši neposredno, brez navadne zveze z zunanjim predmetom.

Poleg slik (zaznave, predstave) delujejo v zavesti neprestano neke gonilne, gibajoče sile (funkcije, nagoni, volja) in posebni dušni pojavi čustev. Na podlagi zaznav in predstav nastajajo v duhu tvorbe višje vrste, takozvani pojmi (Begriff). Tudi funkcije, čustva in pojmi ostavljajo v spominu trajne sledi kakor zaznave, tako da ločimo četverno predstavo, zaznavno, funkcionalno, čustveno in pojmovno predstavo. V vsem nadaljnjem spoznavanju opažamo sodelovanje zaznav, predstav in pojmov. Zaznave in različne predstave tvorijo vsebino človeške zavesti. Ta vsebina ne leži brez reda razmetana po zavesti, ampak strogo urejena po posebnih zakonih.

Človeški duh nima samo pasivne sposobnosti, pod pritiskom zunanjega stikanja ustvarjati zaznav, predstav in pojmov, ampak se odlikuje pred vsem po neki aktivni čimovnosti, koja se razodeva v mišljenju in fantaziji.

Razen sposobnosti spoznavanja in mišljenja, torej nabiranja in premikanja vsebine po zavesti, ima človek še tretjo sposobnost, izražati s pomočjo znakov in jezika sočloveku vsebino svoje zavesti. Način in pomen izražanja preiskuje posebna znanost izrazoslovja. Še do danes ni znanost ugotovila, koliko logike sodi v izrazoslovje in koliko v psihologijo spoznavanja? (Dalje prlih.)

Hranilnica in posojilnica „Učiteljskega konvikta“ v Ljubljani

registrovana zadruga z omejenim jamstvom.

Zadružnik zadruga postane lahko vsak, kogar sprejme načelstvo. Delež 50 K se vplača naenkrat in se obrestuje po 5°/_o.

Vstopnine se plača 2 K.

Hranilne vloge se sprejemajo od vsakega, če tudi ni zadržnik. Obrestna mera je 4°/_o. Obrestovanje se pričinja s 1. in 16. vsakega meseca.

Posojila se dajo le zadružnikom na osebni kredit po jako ugodnih pogojih.

Informacije pošilja zadruga vsakomur franko, kdor vpošlje 2 K v znamkah. Na prošnje brez vpošiljatve navedenih znamk se principijelno ne odgovarja.

Zadružni lokal je v Ljubljani, Frančiškanska ulica št. 6.

Uradne ure za stranke so izvzemši praznikov vsak četrtek in soboto od 1/2 17. do 1/2 18. ure.

Členjenemu učitelstvu in slavnim okrajnim šolskim svetom priporočamo v obilna naročila vse predpisane šolske tiskovine po najnovjših vzorcih, najnovejše mladinske spise lastne in druge zaloge, poštno in druge tiskovine za šolsko uporabo na ljudskih, obrtnih in meščanskih šolah, učne načrte, razne napise na lepenki itd. - Zahtevajte cenik, ki se pošlje brezplačno in poštnine prosto. - Vsako leto izide „Ročni zapisnik“ z osebnim štatutom in imenikom vseh šol po slov. deželah.

UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI

registrov. zadruga z omej. zavezo

Frančiškanska ulica 6.

